Науково-фантастичний роман

Земля — колиска людства. Але не можна завжди жити в колисці… Неможливе сьогодні стане можливим завтра…

К.Е.ЦІОЛКОВСЬКИЙ

Частина перша

Гість з минулого

Розмова про щастя

…Палахкотіло багаття. Золотисті язики полум’я танцювали посеред галявини, розкидаючи навколо мірі-ади веселих іскор.

Світозар розплющив очі. В зоряному небі пливли ніжні пасма хмаринок, освітлені далеким місяцем. Над головою нависали густі віти дебелих дубів, десь вгорі співали тонкими голосами вершини сосен.

Полум’я і тіні. Зорі і дикі, предковічні дерева. Ніжний подих вітру і золоті іскри вогню!.. Як все дивно, тривожно, хвилююче…

Де він? У якій епосі?..

Ніби й не було довгих тисячоліть суворого і радісного шляху! Ніби знову повернулися далекі і неймовір-ні роки, коли предки Світозара здобували на цій землі право вільно жити і любити!..

Юнак знову заплющив очі. Оживи, мріє, заколисай мене! Хай буде чудо, хай оживуть тіні далеких і рід-них людей! Адже вони тут, серед

нас, вони дивляться на нас суворо і вимогливо, вимагаючи правдивого звіту — що виросло на тій землі, яка скроплена праведною кров’ю?

Ні! Не оживають тіні минулого! Яке далеке воно! А може, його й не було? Може, воно вигадка, казка, сон історії?

То чому ж тоді так сумно дзвенять дерева? Чому? Може, вони передають старовинну пісню-переказ, в якій вміщені всі жалі, всі трагедії вмерлих поколінь? Може, в тій пісні недолюблена любов, недомріяна мрія, загублена мета і особисті трагедії мільярдів "я"?..

Хтось смикає хлопця за руку, чується мелодійний знайомий голос:

— Світозаре! Що з тобою?..

Світозар провів рукою по очах, отямився від примарного враження.

Навколо — хлопці і дівчата, його ровесники. Всім по вісімнадцять років. Всі сьогодні вступають в життя — величне, тривожне, повне пошуків, пригод і звершень, життя! Вони зібралися на традиційне свято — вечір Мрії. Так робиться упродовж тисячоліть. Юнаки та дівчата здобувають універсальну освіту на заводах, плантаціях, в найрізноманітніших установах, — а в день повноліття сходяться на Збір свого округу.

На вечір Мрії — по неписаній традиції — всі прибувають пішки. Наземні і літальні апарати руху забуті. Збір відбувається серед лісу — величезного заповідника на березі Дніпра. Один за одним виходять до вогнища юнаки та дівчата. Вони схвильовано говорять про свої мрії, бажання, про далеку мету особистого життя. Вони, як це було завжди, повстають проти "консерватизму" дорослих і висувають далекосяжні фантастичні ідеї — технічні і соціальні…

А потім учасники "вечора Мрії" йдуть в життя, щоб безупинною творчою працею втілювати свої мрії в реальність…

Світозар винувато озирнувся. Він забув, для чого прийшов сюди. Ось на нього докірливо дивиться Ліо — його незмінна подруга з дитинства. її зеленкуваті очі блищать захопленням — очевидно, щось цікаве говорить високий худий юнак. Треба послухати його, а то якось негарно виходить, — прийшов на збір і замкнувся сам в собі…

— …Отже, на мою думку, — палко виголосив юнак, — щастя в безупинному русі! Рух до мети, подо-лання перешкод, пошуки істини, ствердження нововідкритих законів — ось що таке Щастя!..

— А любов? — пролунав дзвінкий дівочий голос.

— Що… що таке любов? — Оратор розгубився. В світлі багаття він виглядав дуже кумедно — розстав-лені безпорадно руки, розкудлане волосся.

Почувся дружний сміх.

— Я кажу про любов! — знову настирливо озвалася дівчина. — Ти жодним словом не озвався про неї. Мета, істина, пошуки доріг, закони, рух! А почуття, яке завжди хвилює всі покоління людей, ти залишаєш в тіні!..

— Мене воно не хвилює! — якось непевно відповів оратор.

— Тим гірше для тебе! — сердито гукнула дівчина.

— Це справа інтимна! — почувся ще один дівочий голос. — Може, не варто говорити про це!..

— Неправда! — гаряче заперечили десятки голосів. — Говорити!.. Говорити про любов…

Ліо тихенько засміялася, присунулася ближче до Світозара.

— Правда, цікаво?..

Світозар неуважно хитнув головою. Він знову заглибився в свої роздуми. Дівчина образилася.

— Що з тобою? Ти весь вечір сумний, не слухаєш нікого…

— Пробач, — схаменувся Світозар. — Я ніяк не можу позбутися своїх думок…

— Яких?

— Коли-небудь скажу…

Дівчина сердито відвернулась, але весь час косо дивилася на Світозара.

Надходила північ. У небі пропливли червоні вогні ракетних кораблів. Вітер затих. Багаття згасало.

Гаряча дискусія про Щастя і Мрію закінчувалася. Як завжди, в ній "супротивники" не могли примирити своїх поглядів. І їм залишалось тільки одне — йти по важких дорогах життя, досвідом перевіряти свої плани, особисто досягати мети…

…Глухими стежками Світозар і Ліо йшли додому. Він не озивався ні словом. Дівчина теж мовчала. Так вони вийшли на край заповідника. В

сяйві місяця, який котився на захід, заблищали велетенські щогли енерге-тичних споруд, сферичні ковпаки якихось будівель.

Рядом пролягали пункти літальних машин — гравільотів. Світозару і Ліо треба було розлучатися. Вони жили на відстані ста кілометрів одне від одного.

Світозар зупинився, винувато глянув на подругу.

— До побачення, Ліо, — сказав він.

Дівчина не відповіла. Вона якусь мить постояла, опустивши погляд донизу, потім важко зітхнула. Світо-зар ніяково переступив з ноги на ногу.

— Послухай, — тихо озвалася Ліо. — Я завтра лечу на Марс, на завод космічних автоматів… Запрошую тебе… Назавжди! — тихо додала вона.

Світозар зрозумів. Ліо хотіла стати його дружиною. Він давно відчував це, розумів, що це — цілком ло-гічно, але чомусь все єство повставало проти такого "звичайного" почуття.

Як сказати їй, як пояснити, щоб вона не образилась?..

— Люба Ліо! — м’яко сказав Світозар. — Я не можу їхати з тобою!..

— Не можеш? Чому?.. — Голос Ліо впав, якось зів’яв і задрижав. Очі — тривожні зелені вогники — впе-рто шукали погляду хлопця. — Ти підеш з іншою?..

— Ні! Ні, Ліо! Ти ж знаєш, що тільки ти одна ділила зі мною мрії юнацтва. Але інші думки захопили ме-не… І я часто думаю, що не маю права віддаватися особистому! Я ніби чую голоси…

— Які голоси? — крізь сльози озвалася Ліо.

— Ти не зрозумієш! — непевно відповів хлопець.

— Он як? — загорілася Ліо. — Я не зрозумію! Ти просто хочеш, щоб я пішла… Хай буде так!.. Бажаю тобі щастя!..

— Зачекай, Ліо! Ти не зрозуміла! Зачекай!..

— Прощай, Світозаре! Прощай, друже! — прозвучало з темряви. Маленька постать майнула проти міся-ця білим платтячком і зникла.

Світозар важко зітхнув. Необхідно було пояснити їй. Вона все зрозуміла б… Але треба поспішати. Скоро наступить світанок. Приїде сім’я, щоб відсвяткувати день повноліття, а він навіть не відпочине перед зустріч-чю.

Хлопець мить повагався. Може, догнати Ліо? Потім вирішив — ні! Не треба!.. Він вийшов на трасу і по-прямував до пункту гравільотів…

Подорож по системі

…З неосяжної темряви насувалися химерні, ніколи не бачені зловісні образи. Вогняні смерчі котилися по землі, руйнуючи будівлі, спалюючи вщент ліси, посіви, переслідуючи охоплені жахом юрби. По димних, бруд-них дорогах лежали спотворені вибухами машини, почорнілі труни людей. Чад і сморід стояв над світом.

Серце стискувала фатальна думка: вже з цього хаосу не відродиться людяність, добро, справедливість, любов, сміливість. Над планетою, над душами людськими навіки нависли звіряча жорстокість і жах смерті!..

Та ні!

Спокійно, рішуче йшли серед того шквалу люди, звичайні люди, одягнені в скромну одежу солдатів.

Вони йшли в пащу вогню і смерті. Йшли умирати. І на лицях їх нерідко фала весела посмішка…

Вибухи шматували багатьох, а ті, що лишалися живими, — все йшли і йшли, затиснувши в гарячих руках невеликі металічні предмети, що несли смерть ворогам!

Страшними були обличчя людей у бою — вони спотворювалися жахливим виразом помсти і жорстокос-ті.

І тільки вночі, коли затихали бої, в очах змарнілих, втомлених солдатів загоралися вогники світлої Мрії. Саме Мрія вела цих людей на муки, злигодні, смерть!..

…Світозар прокинувся. І відразу все зникло. Не стало ні смерті, ні вогню, ні мужніх, виснажених страж-даннями людей. Промінь світанку м’яко впав на обличчя хлопця, запрошуючи вставати.

Хвилинку! Ще мить! Він хоче утримати біля себе зниклі образи. Хто вони? Звідки? Чому так хочеться Світозару бути з ними?

Ага, згадав!.. Це ж недавно він бачив старовинний фільм-хроніку періоду соціальних революцій. Вра-ження було неповторним! Кілька місяців хлопець не міг отямитися. Навіть тепер ті образи переслідують його в снах! Навіть на вечорі Мрії він не міг позбутись їх…

Значить, шлях мусить бути єдиним! Він твердо вирішив.

Юнак хутко схопився з широкого ліжка, поправив подушку, розіслав простирадло. Потім легкими кро-ками вийшов у невеликий сад, оточений суцільною стіною в’юнких рослин. Посередині саду в рожевому

від-блиску ранку іскрилася в басейні вода. Світозар пірнув кілька разів, вийшовши з басейну, зробив цикл гімнастичних вправ.

Одягаючись в прохолодну світло-сіру одежу, він тривожно поглянув па обрій.

Ось-ось зійде сонце. Треба поспішати! Рідні, мабуть, уже чекають його…

Світозар недбало розчесав попелясте волосся, байдуже оглянув свою постать в дзеркалі і рішуче попря-мував до дверей, що вели в центр будівлі.

Він увійшов до круглої зали. М’яке рожеве світло розливалося по приміщенню. В’юнкі рослини повзли по стінах до купола, розквітали великими блідо-фіолетовими дзвіночками. Від них віяв тонкий ніжний аромат.

За круглим столом сиділо кілька людей.

Коли Світозар зайшов, їхні обличчя одностайно повернулися в його бік. Хлопець широко, трохи винува-то посміхнувся.

"Мої родичі точніші від мене", — подумав Світозар, схиляючись у вітальному поклоні. Вголос він ска-зав:

— Пробачте, я, здається, запізнився…

Його слова заглушив мелодійний дзвін. Це астрономічний годинник сповістив про схід сонця. Високий чоловік встав з-за столу, міцно обняв Світозара. Його сіро-блакитні очі м’яко усміхнулися. Це був Світозарів батько — Міровол.

— Ти точний, як завжди, — сказав він. — Це ми поспішили. Поздоровляю тебе з повноліттям, сину! Ба-жаю тобі ясності думки і великого знання!..

З-за спини Міровола виступила худенька струнка жінка з строгим круглим обличчям і стальними очима. На перший погляд можна було сказати, що вона дуже сердита. Але Світозар знав, що це тільки здається, а на-справді його мати Леліока була надзвичайно ніжною.

— Поздоровляю, сину! — продзвенів голос Леліоки. — Бажаю тобі великої любові!..

— Поздоровляємо, брате! — вигукнули разом дві сестри, Ені й Тора, цілуючи хлопця в щоки з обох бо-ків.

— Мужності тобі до кінця! — сказала Ені.

— Хорошої дівчини тобі — вірного товариша на все життя! — додала Тора.

Світозар почервонів, відмахнувся:

— Я про це не думаю. І ніколи не буду думати! — рішуче додав він, згадавши сумне прощання з Ліо.

— Прийде час, подумаєш! — лагідно усміхнулася мати, погладивши сина по плечу.

Світозар, стримуючи хвилювання, охопив сильними руками чотири рідних голови і пригорнувся до них. Так обнявшись, всі завмерли на мить. Пролунав останній удар передзвону годинника. І в ту ж хвилю купол приміщення зажеврів золотим вогнем. Здавалося, там розквітала вогняна квітка. Ось від центра виросли барвисті пелюстки, вони розповсюджувалися далі і далі, сягнули до країв купола. Тепер все

приміщення заграло кольорами райдуги, небесні барви лягли на радісні обличчя присутніх.

— Сонце зійшло! — тихо промовив Міровол. — Почався перший день твого нового шляху, сину, шляху в зрілість!..

Всі розсілися за столом. Почалася жвава розмова. У середині стола з’явився отвір. Міровол дістав звідти дві темно-червоні пляшки з сріблястими голівками, п’ять кришталевих старовинних келихів.

— Батьку! — завбачливо озвався Світозар. — Я не питиму! Здається, ти сам колись мені говорив про жа-хливі наслідки, до яких у древності спричиняло вживання алкоголю!..

Міровол засміявся.

— Ти не забув моїх уроків! Це добре. Але ти вже дорослий і маєш загартовану волю. Гадаю, що це питво не захопить тебе. А випити треба! По традиції, яка ведеться з сивої давнини!..

— Ну, коли так, то вип’ємо! — махнув рукою Світозар.

Гучно тріснуло. Корки полетіли вгору. Іскристо-золоте вино — густе і запашне — запінилося в бокалах.

Всі встали. В мовчанні продзвенів кришталь. Ніхто не проголошував тосту — бажання було висловлене без слів.

— Ну, а тепер, — Міровол високо підняв у руці порожній келих, — робіть усі так!

Він розмахнувся і вдарив бокалом об підлогу. В усі боки бризнули прозорі скалки. Потім розбилися на дрібні шматки ще чотири келихи. Кілька хвилин всі стояли в урочистому мовчанні.

— Колись у такі дні ювілярам або іменинникам дарували всякі речі, — сказав Міровол, даючи знак сіда-ти. — Тепер тобі не потрібні подарунки. Вся безкінечність перед тобою, сину, і ти її господар!.. Ти знаєш, для чого ми прибули?

— Звичайно, — здивовано відповів Світозар. — Щоб поздоровити мене…

— Не зовсім так, — заперечив Міровол. — Ти здобув універсальну освіту і тепер будеш вибирати свій власний, улюблений шлях. Чи ти обрав його?..

Світозар не відповів. Знову блискавично в його пам’яті постали образи давніх часів, постаті далеких предків, що переслідують його і в снах. Грім далеких боїв пролунав десь у темряві свідомості, закликаючи, на-гадуючи… Хлопець здригнувся.

— Що з тобою, сину? — здивовано запитав батько. — Ти раптом чомусь спохмурнів.

— Так, нічого… — Світозар отямився. — Послухай, батьку… Я піду…

— Зачекай! — перебив його Міровол. — Не говори… Перед тим, як ти висловиш своє бажання, я хочу показати тобі принади різних професій. Кращі спеціалісти розповідатимуть тобі про це. Я приготував довгу, але цікаву лекцію спеціально для сьогоднішнього дня…

— Але ж, батьку, я вибрав!..

— Можливо. А все ж, поглянь, подумай…

Міровол підійшов до маленького щитка на стіні приміщення, натиснув кнопку. Непроникліва чорна за-віса почала швидко підійматись від підлоги до височенного купола. Це діяла всередині стіп система світлофіль-трів. За кілька секунд стало зовсім темно. І тоді в мороці почувся голос Міровола:

— Почнемо з космонавтики. Оглянемо поступово всю систему.

Перед присутніми спалахнув блідо-зеленим сяйвом прямокутник стереоекрана. Здавалося, простір при-міщення відсунувся у безодню. Ось на темному тлі засяяла зірочка. Вона блискавично виросла, перетворилася на планету. Над планетою в чорній прірві пульсувала гігантська куля Сонця. Його сяйво було послаблене філь-трами. Під палючим промінням розстилалася безкінечна гола пустеля. Розпечене каміння, неймовірно глибокі тріщини, несамовиті вихори розріджених газів, що вириваються зсередини планети! Дивитись на таке видови-ще було неприємно…

— Меркурій! — констатував Світозар. — Жахливий світ!..

— Не поспішай з висновками, — почувся голос Міровола. — Дивись далі…

Здавалося, об’єктив наблизився до самої планети і раптово проник під ґрунт. На екрані з’явилися астро-номічні обсерваторії, які спеціально займалися вивченням Сонця. Ось за пультом, в повітряному кріслі повис десь під стелею чоловік. Він дивився на екран телеустановки, наспівуючи якусь веселу пісеньку.

— Генімар, — сказав Міровол. — Один з кращих астрономів системи, великий знавець в області космо-гонії…

Астроном ніби почув голос, повернувся в кріслі і поглянув униз. Його молоде худорляве обличчя усміх-нулося.

— Генімар! — крикнув Міровол. — Ми вітаємо тебе!

Генімар відповів граціозним жестом руки.

— Мій син вступає сьогодні в життя. Я показую йому систему і пропоную вибрати шлях. Розкажи, чим цікава твоя професія?..

— Із задоволенням! — почувся різкий високий голос астронома. — День і ніч, тобто завжди, — бо тут нема ні дня ні ночі, — наші найточніші інструменти вивчають діяльність центрального світила. Нам пощастило дати вичерпну відповідь про походження Сонця, джерела його енергії і еволюцію… Наука вважає, що перед згасанням Сонце спалахне під впливом змін, які настануть після закінчення циклу ядерних реакцій? Це загро-жує життю на Землі та інших планетах. Ми мусимо бути готові до переселення в інші світи або до використан-ня штучних джерел тепла і світла.

— Я чув про це, — сказав Світозар.

— Можливо, — вів далі Генімар. — Недавно навколо Плутона запущені супутники з реакторами, ство-рюється планетна атмосфера і моря. Почнеться круговорот, створиться органічний ґрунт, а потім з’явиться жит-тя. Можна сказати, що люди готові до переселення в інші світи…

— І скоро це буде? — тривожно запитав Світозар.

Генімар засміявся.

— Час відносний. Тим більше, що ми вступаємо в еру безсмертя. Але ждати ще дуже довго. Не менше більйона років… Проте, необхідно весь час слідкувати за діяльністю Сонця, щоб бути готовим до всього!..

— А може, ми знайдемо методи боротьби з циклічними вибухами Сонця? — гаряче озвався хлопець.

— Можливо, — сказав Генімар. — Навіть напевне! Як би там не сталося, ти бачиш, що в астрономії — безодня роботи. Я гадаю, що моя професія — дуже потрібна і романтична!.. Бажаю щастя!..

Постать астронома зникла. На екрані з’явилися довжелезні підземні зали, де автомати добували з глиби-ни планети різні метали і перетворювали їх у складні машини. Та найцікавішою була енергетична установка Меркурія. Вона охоплювала підземним кільцем весь Меркурій. На екрані з’явилося обличчя жінки — керівника енергетикою внутрішніх планет. За проханням Міровола вона сказала:

— Енергія ядра будь-яких елементів конденсується у вакуумних акумуляторах. Такі енергетичні пункти в нашій системі є на Марсі, на шістьох супутниках Юпітера, трьох супутниках Сатурна, двох супутниках Урана та Нептуна і на Плутоні. Є кілька невеликих установок на астероїдах, які перетворені в орбітальні станції. Не-має таких станцій тільки на Землі та Венері...

— Чому? — вихопилося запитання у Світозара.

— Тому, — відповіла жінка, — що вакуумні акумулятори зберігають неймовірні запаси енергії, які мо-жуть знищити планету при нещасному випадку. Ми вирішили на заселених планетах не створювати енергетич-них пунктів такої потужності...

— Для чого використовується енергія цих пунктів, крім потреб промисловості заселених планет? — за-питав Міровол.

— Основна маса енергії консервується. Так постановила Космічна Рада. Ви знаєте, що в наші дні прово-дяться експерименти по подоланню Простору без апаратів, за рахунок нейтралізації тяжіння . От

якраз для та-ких цілей ми й консервуємо енергію. Щоб вам стало ясніше, можу сказати, що загальна потужність енергетич-них запасів нашої Системи в переводі на гравітаційний потенціал переважає гравітаційну енергію ста тисяч со-нячних мас…

Світозар, а також Ені і Тора, які не чули таких цифр, охнули від несподіванки. Жінка задоволено посміх-нулася.

— Енергетика — це життя, це майбутнє, — сказала вона. — Бажаю щастя…

Її постать зникла. На екрані знову з’явилося чорне провалля Космосу, засіяне мереживом зірок. З нього поволі виростала друга планета, обкутана білою ковдрою непроникливих хмар.

— Венера, — урочисто промовив Міровол. — Ну, тут не потрібно пояснень інших, тут працюю я і роз-повім тобі про все…

На екрані відкрилась перспектива планети. В похмуру далечінь котилися важкі фіолетові хвилі океану. Над берегами розкинулися плантації пишних дерев з жовтогарячим листям і криваво-червоними плодами. За плантаціями, під грядою сіро-зелених гір, виднілися куполи білосніжних котеджів.

— Поглянь, — з гордістю промовив Міровол. — Коли вперше наші далекі предки прибули на Венеру, вони потрапили в пекло. Безліч діючих вулканів, повітря заражене вуглекислотою і отруйними випарами, висо-ка температура, при якій неможливо було нормально жити і працювати. Минуло кілька тисячоліть і планету не можна впізнати. Ми нейтралізували більшість вулканів, ліквідувавши вогнища радіоактивного розкладу, ми очистили атмосферу, прискорили обертання Венери навколо осі, бо вона оберталася раніше дуже повільно. І, нарешті, ми виростили ряд рослин з казковими властивостями…

— Що ж це за рослини? — не стримався Світозар. — Ми ще не знаємо про них?..

— Ні! — відповів Міровол. — Лише в цьому році ми завершили досліди. Довготривала перевірка була успішною, і наші рослини вирощуватимуться також на Землі… Так от, якості цих рослин незвичайні, їх плоди мають у собі абсолютно все необхідне для організму людини…

— Зачекай! — вигукнув здивований Світозар. — Ти хочеш сказати, що люди зможуть зовсім позбутися кухні? Зникне вся різноманітність їжі, до якої ми звикли?..

— А чому ж! — Було чутно, як Міровол засміявся в темряві. — Хіба це погано? Вирощувати тільки одну культуру рослин і не думати зовсім про кулінарію. Ви уявляєте, наскільки це полегшить нам життя? На штуч-них супутниках, станціях, на космольотах будуть оранжереї з цими рослинами. Людям залишиться лише одне — доглядати за ними…

— Але ж тоді почне змінюватися структура організму! Травна система і цілий ряд інших поступово пе-ретворяться в рудименти!

Міровол знизав плечима.

— Ти, я бачу, відстоюєш естетичні форми людини, які ствердженi тисячоліттями. Це пусте! Нам здають-ся некрасивими форми наших диких предків — волосатих, довгоруких, низьколобих, а наші нащадки, можливо, будуть сміятися з форм Діани або Афродіти, яким до цього часу поклоняємося ми… А втім, можна виробити ряд гімнастичних вправ, щоб зберегти наші форми, про які ти так турбуєшся!..

— У всякому разі — це чудесне відкриття! — озвалася Леліока. — Можна поздоровити тебе, Міроволе?..

— Не мене, а Селекційний Інститут Венери, — скромно уточнив Міровол. — Потім, потім… Тепер мова йде про долю Світоза-ра. Пішли далі…

Знову на екрані відкрилася безодня. Одна за одною пропливали чудесні картини різноманітного життя Системи Сонця. Присутні побували на десятках штучних супутників Землі і Сонця, які обслуговували космічні шляхи, на астероїдах, де добувалися метали й мінерали, на Плутоні, в приміщеннях біологічної станції, де вчені працювали над виведенням таких форм рослин і тварин, які пристосувалися б до температури світового прос-тору і майже повного вакууму. Перші результати були успішними, як розповів Міроволу керівник робіт Бін.

Нарешті, батько повернув сина на Землю. Перед глядачами заплюскотіли хвилі Північного океану. Екран переніс глядачів під воду, де на дні, під могутніми ковпаками, працювали потужні реактори, що підтримували в океані стабільну температуру. Такі станції були також в Антарктиці. Вони всі разом регулювали клімат Землі.

Потім з’явилися підводні плантації морських їстівних рослин, колосальні копальні рідких елементів, під-земні індустріальні центри, розумні машини, які керували автоматикою планети, наукові експедиції в стратос-фері і на дні океану, археологічні розкопки в Африці і на островах в Тихому океані і ще багато цікавих захоплюючих картин.

Нарешті, екран погас. Чорна завіса покотилася донизу. Море сонячного проміння ринуло в приміщення. Міровол натиснув важілець на столі. Прозорі пластини, з яких складався купол приміщення, посунулися дони-зу, ховаючись під землю. Лише на невидимому каркасі залишилося мереживо в’юнких рослин з ніжними квіта-ми-дзвіночками. Навколо розкинулася тремтлива туманна далечінь. В ній тонув блакитний рукав широкої річки з плакучими вербами на берегах, білі й рожеві будинки на тому боці та широкі плантації плодових дерев.

Світозар тривожно зітхнув, повернувся лицем до батька.

— Ну, от, сину, і все! — сказав Міровол. — Тепер ти можеш сказати, який же вибір ти зробиш.

— Я скажу, — жваво озвався Світозар. — Слухай мене, батьку, слухай, мамо, слухайте, дорогі сестри, і зрозумійте! Те, що я тільки що побачив, — ще більше укріпило мене в моєму рішенні… Я бачив неймовірні, казкові досягнення, щасливе життя розумних істот, сповнене смислу і перспективи. І я подумав, як думав часто до цього часу: а кому ж ми завдячуємо цим щастям, цими перспективами? Як жили вони, ті далекі і невідомі наші предки, про яких ми так мало знаємо? Якими болями вони боліли, яким стражданням страждали, про що мріяли, па що сподівались? І вдень, і вночі мене переслідують тіні предків, їх невідомі, але чудесні діла, їх страждання і болі… І я вирішив віддати своє життя вивченню минулого, вивченню діяльності наших далеких предків. Я піду в Світовий Архівний Фонд! Хочу знати, що вони бажали бачити в наш вік, чого вимагали від нас…

Тінь невдоволення пробігла по обличчю Міровола.

— Ти добре подумав, сину? — спокійно запитав він.

— Так! — твердо відповів син. — Але хіба я неправий? Скажи, хіба я не переконав тебе?..

Міровол мовчав.

Леліока поклала руку на плече чоловіка, лагідно посміхнулася.

— Може, ти не зрозумів його? Може, треба згодитися з ним?..

— За нього логіка, — знизав плечима Міровол. — Що я можу сказати?..

— Ні! — гаряче заперечив Світозар. — Не логіка, не веління розуму, а голос серця кличе мене на цю до-рогу. Віриш, батьку?..

Міровол мовчазно, але щиро обняв сина, притиснув до широких грудей…

З мороку століть

На душі Світозара повис легенький смуток. Вийшло не зовсім добре. Хоч батько, мати і сестри від щиро-го серця бажали йому щастя і успіхів, але вони були явно незадоволені його вибором.

— Чи варто було б молодому хлопцю зариватися в архівні підземелля? — обережно запитував Міровол, боячись образити сина.

— Я вирішив! — стримано кинув Світозар.

На цьому полеміка закінчилась. Сім’я весело святкувала Світозарове повноліття, перебравшись з коте-джу на зарослий вербами і лозою піщаний острів посеред ріки. Там вони купалися, плавали, ловили вудками зеленавих окунів.

Потім Міровол запропонував зробити прогулянку на літаючому майданчику. Вони летіли низько над зе-млею, і Міровол, явно адресуючи свої слова сину, тихо говорив:

— Ми часто навіть не думаємо про досягнення людства на шляху до істини. Але яка безодня розділяє нас і наших предків… Ось погляньте — перед вами Інститут Воскрешень. Ми вимовляємо ці слова спокійно, як давно знайомі, звичні. Нам здається, — тут Міровол пильно подивився на сина, — що в цих словах чи навіть у цій установі немає ніякої романтики, а лише одноманітна робота по поверненню трупів до життя…

Світозар легко посміхнувся, але не відповів. Він перехилився через бар’єр, дивлячись на велетенську бу-дівлю Інституту Воскрешень. Вона здіймалася тонкими гармонійними лініями над морем зелені і сама здавала-ся породженням могутньої сили землі, напоєної життєвим соком. Зеленаві куполи центральної будівлі пропливли внизу і танули вдалині.

— Півтори тисячі років тому почав функціонувати цей інститут, — замріяно вів далі Міровол. — З мерт-вими відтоді не прощались, їх консервували в спеціальних приміщеннях в цьому інституті при низьких темпе-ратурах і потім воскрешали. Наші далекі предки вважали б це чудом, а ми спокійно дивимося на людей, які вмирали по два-три рази і знову були повернені до життя… А тепер, кажуть, скоро почнеться новий етап у ро-боті Інституту Воскрешень…

— Що ти маєш на увазі? — поцікавилася Леліока.

— Офіційно ще не повідомлялось, але я чув, що Інститут вирішує проблему безсмертя…

Світозар недовірливо похитав головою. Йому здавалося, що батько спеціально для нього говорить всі ці неймовірні речі, щоб захопити його якою-небудь іншою професією.

Міровол, побачивши вираз сумніву на обличчі сина, залишив цю тему. Він поважно показав рукою на золотий шпиль гігантської будівлі, що випливала з-за горизонту. Туди летіти не дозволялося, і Міровол повер-нув майданчик, облітаючи цю територію навколо. Там простягалися довжелезні площі космодромів. Звідти ста-ртували і там приземлялися свої і чужі зорельоти. А посередині території, на низькому плоскогір’ї, суворо ви-сочіли в небі темно-фіолетові масиви будівель строгої чіткої архітектури. Вони переливалися на сонці різними барвами темних важких тонів.

— Космічна Рада, — урочисто сказав Міровол. — Мозок чотирьох систем і одна з ланок безкінечного ланцюга, що з’єднує всі заселені світи Галактики. Тобі це нічого не говорить? — раптом повернувся Міровол до Світозара.

— Продовжуй, я слухаю, — ухильно сказав син. — Це дуже цікаво…

— Гаразд… Так от, якби таке почули наші далекі предки, вони б, напевне, посміялися з цих слів. А тепер ми майже байдуже слухаємо повідомлення про те, що до нас прибуває корабель з далекої системи, яка розта-шована за сто парсеків від Сонця, або що наш космоліт прямує до кулястого зоряного скупчення і повернеться назад тільки через п’ятсот років…

— Батьку, — м’яко сказав Світозар, — хіба ти не відчуваєш, що я ще більше правий у своєму рішенні? Хіба ти довів, що я був неправий? Адже це наші предки отут вмирали, страждали, боролись, лягали в цю землю, де тепер височать прекрасні будівлі і звідки стартують могутні космічні кораблі.

— Сину, — жартівливо захищався обома руками Міровол. — Я нічого тобі не кажу, здаюся! Твоя воля, що хочеш, те й роби!..

Мати і сестри засміялися. Міровол замовк і залишив спробу повернути сина на іншу дорогу. Хлопець об-рав свою мету…

…Тієї ж ночі Міровол вилетів на Венеру, до свого Інституту, Леліока поїхала в Африку, де проводилися археологічні розкопки, а Ені й Тора, які були медиками і біологами, полетіли до своїх біологічних станцій, що кружляли в просторі між орбітами Землі та Венери…

…На другий день Світозар вилетів до Світового Архівного Фонду. Він приземлився на березі гірської рі-чки. Зовсім поряд глухо стугоніли верховіттям стрункі смереки, гордо трясли кучерявими головами дуби-

велетні. А у вузькому ложі — дика і незаймана — біснувалася річка, кидала темно-зелені горбаті буруни на ка-міння, вкрите мохом та зеленим слизом.

"Чудесно! — з хвилюванням подумав Світозар. — Одну цю річечку я не віддав би за можливість жити на Меркурії чи на Венері. Батьку мій! Хіба я винен, що так люблю рідну землю і її минуле?.."

Хлопець радісно зітхнув, набираючи повні легені запашного повітря, і повернувся обличчям до гори. В самому підніжжі її над невеликим входом сяяли золоті букви:

СВІТОВИЙ АРХІВНИЙ ФОНД

Залишивши майданчик, Світозар попрямував до входу. На-півовальні важкі двері безшумно відчинилися. Попереду спалахнули стіни й осяяли м’яким промінням безкінечний коридор. Вздовж нього росли високі стрункі пальми з темно-зеленим широким листям. Хлопець ступив у коридор, поглянув ліворуч. Там на стіні виник отвір, на екрані з’явилося обличчя — веселе, повне, кругле. Очі людини запитливо обмацували Світозара.

— Я директор Світового Фонду. Хто ти і що тобі потрібно? — прозвучало запитання.

— Вчора був мій день — день вибору професії, — трохи хвилюючись, сказав Світозар.

Брови директора смішно сіпнулися вгору, потім униз, він схопився з-за стола, заваленого якимись цилін-драми, і гарячково випалив:

— Далі, далі! Що далі?..

— Я вибрав роботу в Світовому Архівному Фонді!

— Це… серйозно? — недовірливо запитав директор, а потім замахав руками, побачивши, що Світозар знизує плечима: — Гаразд, гаразд, не буду! Пробач! Але річ у тім, що до нас майже ніхто не йде! Навіть старі! Всі десь летять, пливуть, щось винаходять… А вивчати життя предків — нема нікого! А ти — такий юний!..

Директор кинув погляд згори донизу, зупинився на худорлявому вольовому обличчі, на замріяних синіх очах і, мабуть, залишився задоволений оглядом.

— Я дуже, дуже радий! — сказав він, притиснувши долоні до грудей. — Зараз я сам вийду до тебе…

Поряд з екраном відсунулась брила в стіні, і перед Світозаром з’явився директор. Він привітально підняв руку. Світозар відповів таким же рухом.

— Мене звуть Діоніл, — сказав директор.

— А мене — Світозар…

— Чудесне ім’я… Старовинне. Люблю такі. І взагалі люблю давнину, не те що багато теперішніх юна-ків…

Світозар посміхнувся. Всякому своє! Діоніл помітив посмішку на обличчі співбесідника, радісно потис-нув йому лікоть.

— Отже, до діла… Я скажу помічникам, вони поінформують тебе про все. В якому відділі ти хотів би працювати?..

— У Відділі Минулого. Від двадцятого сторіччя до тридцятого…

— Чудесно! Ходімо…

Вони зайшли в отвір, гофрована доріжка попливла вузьким коридором і винесла їх у просторий зал. Сті-ни залу були всіяні екранами, пультами, індикаторами автоматів. Все це призначалось для керування роботою гігантського Архіву. Директор підійшов до одного з пультів. Над пультом загорівся екран, на ньому виникло обличчя молодої жінки з жовтим пишним волоссям і вузько посадженими чорними очима.

— Нені! Цей хлопець у твій відділ…

Молода жінка схилилася в низькому поклоні перед прибулим.

— Я з радістю чекаю на тебе, друже…

…Кілька днів Нені, яка завідувала Відділом Минулого, знайомила Світозара з роботою. Вона скупо по-хвалила його за рішення йти працювати в Архівний Фонд.

— Багато людей не розуміють, наскільки це цікаво, — сказала вона. — Завдання таке: створити ясну, правдиву, стрункy, вичерпну історію останніх десяти тисячоліть. Хіба це не почесне завдання?..

Світозар так захопився роботою, що забував відпочивати. Він лише двічі за місяць побував у котеджі, щоб зв’язатися з рідними й поговорити з ними. Перші тижні роботи переконали хлопця, що він обрав правиль-ну дорогу.

Він переглядав старовинні документальні фільми, телегазети, книги, записані на мікроплівки. Автомати допомагали йому відбирати необхідне, пам’ятні машини записували, і результати пересилались на центральний пункт Фонду…

Не дихаючи, Світозар дивився на давноминулі події далеких віків. Його потрясала кривава соціальна бо-ротьба в двадцятому сторіччі, —

становлення перших соціалістичних формацій, сповнене досягнень і протиріч, сумнівів і героїзму, неймовірної мужності і зради, жорстоких воєн і, нарешті, торжества ідей миру.

Світозар бачив, як у кінці двадцятого сторіччя прості, скромні люди вилітали на небезпечних, недоско-налих апаратах у Космос, прокладаючи перші стежечки у Безкінечність. Багато з них гинуло, інші поверталися героями, і вдячна Земля урочисто зустрічала їх. Минали роки. Перші зорельоти досягли найближчих планетних систем. І ось Світозар натрапив на дивовижну подію.

У середині двадцять першого сторіччя, як повідомляли документальні фільми, а також телегазети, була споряджена експедиція для польоту в галактику Великої Магелланової Хмари. Космоліт, що міг летіти з над-променевою швидкістю, стартував із Землі в дві тисячі п’ятдесят восьмому році…

Світозар, прослухавши цю інформацію, перекладену автоматами, знеможено відкинувся в кріслі. Неймо-вірно! Чому ніхто не говорить про цю експедицію? Адже навіть тепер ще не було позагалактичної експедиції, а це ж десять тисяч років тому!..

Світозар гарячково переглянув документи, в яких освітлювалася дальша доля експедиції. Він побачив портрети мужніх юнаків, які йшли у невідому і небезпечну дорогу ради майбутнього. І ось, нарешті, невелика інформація про дівчину, яка була нареченою начальника експедиції. Ця інформація настільки схвилювала Сві-тозара, що він не спав цілий тиждень, доки не переглянув усі матеріали, які стосувалися тих періодів. Але вже більше піде не повідомлялося про долю експедиції. Нові грізні часи наступили для Землі. Почалася нищівна війна з сусідньою системою. Інформація тих років виявилася дуже скупою. Про експедицію до Великої Магел-ланової Хмари після війни не згадувалося…

Світозар не витримав. Він хотів з ким-небудь поділитися своїми хвилюваннями. Вибір впав на Нені.

Нені уважно переглядала матеріали, а Світозар тривожно слідкував за виразом її обличчя. Чомусь у сві-домості виникло запитання:

"А чи Нені змогла б так зробити, як та дівчина далекого минулого?"

Вирішив: якщо Нені схвилюється, прочитавши замітку, значить, змогла б!

Хлопець не зводив очей з завідуючої відділом. Він радісно відмітив, як завжди спокійне, бліде обличчя Нені зарожевіло від хвилювання, очі почали моргати і, нарешті, сповнилися вологою.

Світозар тріумфував, радів, як дитина. Чому? Що трапилося? Хіба йому не байдуже, як реагуватиме ви-падково зустрінута дівчина Нені на ту чи іншу подію?

Серце підказувало — ні! І жовте волосся дівчини, і її вологі чорні очі, і худорлява тендітна постать — все хвилювало Світозара, сповнювало його єство тривожним передчуттям чогось незвичайного.

Згадав Ліо. Так, все стало ясним! Не минуле заважало Світозару піти з нею, не голоси предків, а відсут-ність любові!.. А тепер...

Нені одвернулась від нього. І довго мовчала, вражена до краю.

— Що зробимо? — прошепотів хлопець.

— Запит! Надішли запит про цю подію!

Світозар викликав Інститут Галактичних Експедицій, запросив довідку. Йому відповіли, що про таку експедицію Інститутові нічого не відомо, і просили надіслати матеріали. На другий день Світозар зв’язався з Інститутом Воскрешень і Космічною Радою. Його інформація дуже зацікавила одного з членів Космічної Ради.

— Голови Ради немає, — сказав він. — Римідал на космодромі. Туди прибув невідомий корабель з Кос-мосу. Завтра в зв’язку з цією подією буде проведене позачергове засідання Ради. Негайно надсилай матеріал. Частину документації надішли в Інститут Воскрешень. Поздоровляю тебе!..

Того дня Світозара вітали всі співробітники Світового Архівного Фонду. Радісний хлопець дав собі волю після довгих місяців напруженої праці, і цілу ніч гуляв понад гірською річкою разом з Нені, милуючись незайманою красою заростих лісом скель... Голоси предків ясно говорили йому, що вони боролися і за любов, що владно ввійшла в його серце.

...Вранці Світозар зв’язався з Селекційним Інститутом Венери і повідомив батька про свій перший успіх на новій дорозі та про одруження з Нені...

Попередження

...Вчений боровся зі смертю. Перед очима пливли різнобарвні кола, у вухах безперервно дзвеніло. Йому здавалося, що мозок напухав, розширювався за межі черепа і втрачав здатність мислити...

Треба перебороти жахливу силу, яка кидає його в чорну прірву. Ще трохи! Ще зовсім небагато! Якщо організм витримає, це буде великою перемогою над невблаганною смертю. Фантастично! Заради цього він го-товий піти ще на які завгодно муки!..

Крізь туман, що оповив свідомість, вчений поглянув на пульт. Спеціальні прилади акуратно відмічали найменші зміни в його організмі і передавали в пам’ятні машини. Якщо навіть він не витримає, залишаться для рідної планети найточніші результати досліджень Аеровела.

Та що це? Кінець? Невже? Перемога!!!

Ніби страшний тягар впав з плечей ученого, затихли неприємні звуки, шуми в голові. Туманна пелена потроху розвіювалась…

Ще не вірячи своїм почуттям, Аеровел підняв над пультом руку, оглянув її, тихенько засміявся. Так! Він залишився живим! Він переміг смерть! Ось напружено пульсує на його руці артерія, переконливо доводить, що його гіпотеза підтвердилась…

Над пультом засяяв червоний вогник. Почулося сухе клацання. Апарат легко затремтів. По сріблястих стінках каюти поповзли неясні блакитні і рожеві плями — відблиски зір. І знову настала тиша.

Аеровел, найстаріший учений Системи, посміхнувся, задоволено прикрив втомлені повіки. Автомати ді-яли бездоганно. Космічний корабель замкнув останнє коло і входив у спіраль гальмування.

Незвичайний і небезпечний політ закінчився! Аеровел пам’ятає і до цього часу, як друзі не пускали його, особливо Ліахім.

— Ти ставиш під загрозу здійснення нових винаходів і роботу Інституту! — переконував він.

— Ти не маєш права ризикувати, — вишукували аргументацію інші. — Є молодші!..

Але Аеровел — голова Інституту Воскрешень — категорично відхилив усі заперечення. Він автор нового проекту, він і мусить звідати небезпеку, пов’язану з дослідами. Він страшенно розсердився тоді на професора, який сказав "є молодші!". Ганьба! Звичайно, ця фраза — залишки далекого, темного минулого, але все одно недопустимо, щоб з уст людини зривалися такі слова, та ще в час, коли розв’язується проблема безсмертя.

Експеримент блискуче виправдався. Космоліт описував кола навколо Системи на відстані двадцятої час-тини парсека від її центра протягом десяти років. Аеровел вивчав умовності Часу і Простору, їх дію на людський організм і багато інших проблем. Його політ був одним з останніх дослідів, складних і незвичайних, які проводили вчені Інституту…

Вже скоро — рідна планета! Яке щастя! Відчути під ногами твердий ґрунт, ніжний подих вітру на щоці, вдихнути запах квітів па луках коло води, покупатися в ласкавій течії ріки, бачити жінок з сяючими очима, слу-хати їхні пісні, сповнені незбагненим смутком, непереможною мрією, дивними чарами. Ні! Неможливо замінити все це ніякими досягненнями науки, ніякими чудесами інших світів чи романтикою польотів у Просторі…

Учений включив стереодзеркало, поглянув у нього. Все гаразд. Політ зовсім не змінив його, хоч на рід-ній планеті минуло десять років. З дзеркала дивилося на Аеровела блідо-матове обличчя, сяючі молодістю і дивною тривогою сірі очі. Глибока вертикальна борозна прорізала високе чоло, але на щоках не було жодної зморшки. Мікроклімат, створений в апараті, та умовність часу повністю зберегли вченого. Ось тільки щось не гаразд з волоссям. Воно стало за час польоту рідким. Треба буде провести дослід в Інституті…

Аеровел виключив дзеркало, ліг на прозоре ліжко. Доки апарат буде йти до кордонів Системи, треба від-почити. Але сон не йшов, незважаючи па втому. Почуття тривоги — невідоме, невиправдане —

гніздилося в серці. В чому ж річ? Може, це тривога перед останнім експериментом, який відкриє дорогу в безсмертя?.. Мо-же…

Але треба поспати. Над тілом ученого з’явився овальний рефлектор. Повільно згасло світло, джерела якого були сховані в стелі каюти. В рефлекторі щось затріщало, блакитне м’яке проміння огорнуло тіло люди-ни. Апарат сну почав діяти.

Цей апарат сконструював Інститут Воскрешень. Випромінювання гальмувало кору мозку, викликаючи разом з тим до дії далекі, чарівні спогади дитинства, нездійсненні мрії душі. Такий сон був не тільки відпочин-ком, а й прекрасною мандрівкою в країну чарів, яку Аеровел назвав Царством Казкової Мрії…

Ось в таку країну і полинув тепер учений. І здавалося йому, Що він летить на широких, барвистих кри-лах над безмежними золотими полями, луками, лісами, а потім спиняється на березі повноводної, широкої ріки, де колись народився і виріс. Берег круто обривається вниз до води. Зеленкувато-блакитна хвиля б’є в кручу, і веселка грає в промінні світила. Легка і ніжна рука лягає на плече Аеровела. Він знає, чия то рука. Оглядається і бачить, що не помилився. Перед ним стоїть стрункa постать, закутана в довге блакитне покривало. На русово-лосій голові вінок з білих лілей, поволі підіймаються довгі вії, і з-під них сяють сіро-зелені очі, випромінюючи ніжність і любов.

Це ж Осінній Лист, його незабутня дружина з таким дивним ім’ям. Як давно це було — безліч років ми-нуло з того часу. Смерть — невблаганна, жорстока — забрала дружину в розквіті літ. Саме тоді Аеровел і по-клявся все життя присвятити боротьбі зі смертю! Він дотримав слова!.. Ти чуєш, Осінній Лист, смерть буде пе-реможена!..

Вуста жінки поволі ворушаться, вона вимовляє ледь чутні слова, що линуть в простір, мов шелест вітру.

"Що ти говориш, я не чую? — з смутком запитує Аеровел і нахиляється до неї. — Звідки ти з’явилася до мене?.. Навіщо мучиш мене даремними спогадами? Адже ти знаєш, що іншої в мене не буде!.."

"Я прийшла до тебе з минулого, — дзвенять ледве чутними акордами слова, — прийшла, щоб благосло-вити тебе, друже мій..."

Видіння затьмарюється туманними хаотичними образами, Осінній Лист тане в безодні простору, зрива-ється буря, і навколо спадає тьма...

...Тривожні сигнали долинають до слуху вченого. Свідомість бореться з дією сну. Блакитне проміння в рефлекторі зникло, на його місці тричі спалахнуло червоне. В наступну мить Аеровел схопився на ноги. Свідо-мість повернулася блискавично. Він поглянув на пульт — космоліт не встиг пролетіти навіть десяти мільярдів кілометрів. Але що це?

На центральному контрольному екрані побіг світловий сигнал.

Рідна Планета хоче говорити з Аеровелом. Включено гравітаційний апарат зв’язку? Що трапилось?

Поворот важільця. Лівіше пульта, в стіні, виник новий куб простору. Спочатку він був заповнений роже-вою напівтьмою, що переливалась, мов рідина, потім ця напівтьма раптово зникла, і в кубі виникла яскраво освітлена постать людини з довгастим жовтим лицем, чорними пронизливими очима й кучмою буйного русявого волосся.

Очі людини зупинилися на обличчі Аеровела і засяяли почуттям щастя. Серце вченого теж забилося ра-дісними тривожними ударами. Перед ним з’явився Ліахім, його друг з дитячих років. Він вважається найстарі-шим вченим Системи після Аеровела.

Губи Ліахіма ворухнулися. Аеровел з насолодою слухав рідний голос:

— Вітаю тебе, друже! Отже, все гаразд? Експеримент закінчився успішно?..

— Чудесно! Наші передбачення підтвердилися… Точніше можна буде сказати потім… Тепер же скажу одне — нервові клітини мають здатність до відродження! Ти розумієш?..

— Це правда?! — вражено скрикнув Ліахім.

— Про це говорять записи автоматів, — задоволено посміхнувся Аеровел.

— Вітаю тебе!.. — Простягнув руки вперед Ліахім. — Жалкую, що не можу обняти…

На обличчя Аеровела раптом набігла тінь занепокоєння. Він допитливо поглянув на друга.

— Послухай, Ліахіме! Але що трапилось? Для чого потрібно тратити енергію планети? Адже я поверта-юся додому.

Ліахім продовжував посміхатися, але десь в глибині очей гніздилася тривога.

— По-перше, поздоровляю тебе з днем народження. Сьогодні тобі сповнилось п’ятсот вісімдесят років. Ти, напевне, забув?

Аеровел сердито нахмурився, гнівно відкинувся на спинку крісла.

— Це нехороші жарти, мій брате! Я дякую тобі за пам’ять, але невже лише для цього…

— Ні! Не для цього, — заперечив Ліахім. Лице його стало серйозним. — Слухай мене. За ті десять років, доки ти проводив свій експеримент, відбулися незвичайні події. Кілька вчених нашої Системи підготували небезпечний проект і подали його на розгляд Космічної Ради. Один з авторів проекту Семоній.

— Семоній? — здивовано перепитав Аеровел. — Я знаю його давно. Він завжди був трохи загарячий. Це, напевне, вплив південної крові. Ну то що за проект він подав?..

— Його проект передбачає передачу функцій науково-технічного, а також всякого іншого громіздкого мислення машинам і повне звільнення людей від інтелектуальної праці…

— Це божевілля! — майже закричав Аеровел. — Невже є безумці, які підтримують цей проект?..

— І навіть багато, — відповів Ліахім. — Його схвалюють навіть учені сусідніх систем. Не всі, звичай-но… Такі, як Алл-Аскор-Гудін з системи Центавра, Брраж-сі із Сиріуса і деякі інші. Я знав, що ти підтримаєш мене, і вирішив тебе викликати. Без тебе Космічна Рада не буде розглядати проекту. Поспішай! Може, твій ав-торитет зупинить їх!

— Не авторитет, а логіка і людський розум, — суворо сказав Аеровел. — Добре! Виключайся. Я приско-рю повернення.

Постать Ліахіма зникла. В кубі простору знову поповзли рожеві тіні. Поворот важільця — світло погас-ло…

Аеровел набрав групу цифр на клавіатурі пульта. Електронний мозок космольота одержав завдання. Те-пер апарат повернеться на рідну планету швидше.

Треба було б відпочити, але вчений забув про це. Страшна тривога, невідома за всі півтисячі років його свідомого життя, проникла в серце.

Небезпечну справу задумали члени Космічної Ради. Необхідно яким завгодно способом не допустити здійснення проекту.

Аеровел включив радіостанцію, піймав музичну телепередачу з рідної планети через трансляційний су-путник. В кубі простору виникли об’ємні зображення, пролунали звуки чарівної музики.

Вчений прислухався. Мелодія була незнайомою, але в ній чулися давно відомі мотиви. Аеровел присуну-вся ближче, передача повністю захопила його. Почувся голос диктора:

— Фантастична музично-зорова композиція молодого музиканта Мена на тему: "Прогрес".

…З неймовірної глибини простору почала народжуватися запитливо-тривожна мелодія.

На екрані простяглася кам’яниста рівнина. Ніякої перспективи, тільки туман повсюди, густий задушли-вий туман. Десь попереду вгадується джерело світла. Що там? Зоря, сонце чи, може, мертва планета, що сяє відбитим промінням? Ця болюча думка написана на чолі змарнілої високої жінки, яка, простягнувши руки вперед, йде наосліп в тумані.

І гримить урочиста ораторія-гімн на честь цієї жінки, яка не зважає на криваві рани на ногах, шукаючи дорогу серед мороку.

— Куди йдеш, безумна? — погрозливо гримить мелодія, і здається, що те запитання кидають всемогутні сили Космосу. — Хіба ти не бачиш, що неможливо проникнути у віковічні таємниці Буття, що тобі судилося вічно бродити в тумані?..

— Ні! — тихо відповідає жінка, і її голос розкочується хвилями внизу, а луна підхоплює його і несе в безкінечність. — Ні, я не вірю в це! Я знаю, я бачу, що десь попереду сяє зірка. Там Істина! Хто може зупинити мене в моєму пориві?

— Ти зовсім знесилена! — погрожує Космос. — Ти ледве пересуваєш побиті камінням невдач ноги! Ку-ди ж, нещасна, думаєш ти дійти?..

— Кожна удача буде цілющою для мене, — гордо відповідає жінка і вперто рухається вперед. Світло яс-нішає, з’являється золотий ореол. Туман потроху розсіюється.

— От бачиш, зла сило, — тріумфуючи, вигукує жінка, — світло яснішає, шлях все коротший, а я не ста-рію, рани мої заживають!..

У відповідь лунає громовий сміх — сміх ненависті та іронії.

— Поглянь, нещасна! Ще крутіша гора перед тобою! Так буде завжди по дорозі до Істини! Бо вона безкі-нечна і недосяжна! Вернись!..

— Ні! Не вернуся в туман, у чорну пітьму! Тут щастя, в цьому важкому шляху…

Обличчя жінки молодшає, вогонь юності і знання загоряється в сміливих очах, тіло наливається силою. Все рідшим стає туман, все яснішим стає сліпуче світло попереду. Десь здалеку в мелодію поєдинку сил пітьми і світла вплітається мелодія гімну Людині, що його співають підкорені сили природи… Аеровел виключив передачу, закрив очі. Чудесна ораторія! Це ж Людство — та жінка, що йде на круту гору в тумані, це ж вічний порив до пізнання Всесвіту, який живе в душі кожної людини.

Почулися гармонійні звукові сигнали. Попливла мелодія Гімну Системи. Апарат пройшов її кордони — перші опорні пункти Розуму

перед проваллями Космосу. Цими кордонами були тисячі штучних планет — ла-бораторій, станцій, пунктів невідкладної допомоги, які оберталися навколо центрального світила за орбітою останньої планети.

Нечутно відсунулася могутня металічна брила, що закривала оптичний отвір зорельота. За прозорою бронею на фіолетовому тлі простору привітно засяяли блакитні, рожеві й зелені вогники станцій.

Скоро — Рідна Планета…

Засідання Космічної Ради

…Ліахім сам особисто примчав на космодром, щоб зустріти Аеровела. Супутники нагляду давно вже по-відомили про нормальне проходження його космольота мимо зовнішніх планет і поясу астероїдів.

Минали тривожні хвилини. Сотні людей впилися поглядами в екрани локаторів. І ось над круговою пло-щею космодрому завили пронизливі сирени. Це був знак, що космічний корабель Аеровела захоплений полем тяжіння планети. Ось він з’явився на екранах локаторів. І тоді могутні потоки енергії ринули назустріч гостю, оточивши його електрогравітаційною подушкою. Апарат, блискаючи матовими боками, м’яко і безшумно опус-тився на цій подушці на космодром. Його тіло, схоже па гігантську стометрову дзиґу, нависло громаддям над захованими в грунт приміщеннями космодрому.

Потужні струмені блакитного газу вдарили з усіх боків, схрестилися над апаратом і за кілька хвилин роз-танули в повітрі. Радіоактивні або космічні випромінювання, які могли заразити обшивку корабля в польоті, були повністю нейтралізовані.

В підземних приміщеннях заблимали зелені вогники дозволу. Ліахім відірвався від екрана і кинувся до виходу. Ліфт блискавично підняв його на поверхню. Слідом за ним на космодром з-під землі висипало більше

сотні інженерів та наукових працівників Центральної Академії Системи. Вони приготувалися забирати з космі-чного корабля результати дослідів Аеровела. Погляди присутніх зосередилися на нижній частині велетенської дзиґи. Нарешті там з’явився чорний прямокутний отвір. З отвору вийшла людина. Це був Аеровел.

Він прикрив очі долонею, ніби від яскравого світла, похитуючись, ступив кілька кроків від корабля, ві-таючи присутніх. Його слова полинули над космодромом:

— Пробачте, друзі, що не можу довго побути з вами і поговорити. Справи вимагають негайного мого ві-д’їзду. Прошу зайнятись апаратом. Всі дані автоматів переправити в Центральний Науковий Фонд.

Велика група інженерів оточила космоліт. Вони один за одним зникали в отворі. Ззовні, біля бар’єра по-ля, залишився тільки Ліахім. Він, стримуючи хвилювання, підняв руку.

Аеровел побачив Ліахіма, широко посміхнувся. Друзі кинулись один одному назустріч і без слів гаряче обнялися.

Аеровел відступив на крок, глибоко вдихнув повітря.

— Яке щастя, брате мій, відчувати себе серед друзів, — сказав він. Очі його заблищали. Ліахім зрозумів тон, яким були сказані ці слова. Він посміхнувся.

— Їдьмо! Тобі треба відпочити перед Радою і побачитися з рідними…

Аеровел весело засміявся.

— Якщо з усіма, то на це піде не менше півроку. Ні, ні! Ніяких побачень. Ти мені тепер же повинен роз-повісти про все. Коли починається Рада?

— Всі знають про твоє повернення. Засідання призначене на післязавтра. Гості з сусідніх систем теж да-вно чекають. Поглянь — ось їхні кораблі… Вони вирішили прибути особисто, бо Рада триватиме довго і по радіо консультуватися не можна.

Справді, на сусідніх полях виднілися три космічних кораблі неземної конструкції. Два з них були схожі до трикутників з кулястими вершинами, а третій мав обтічну рибоподібну форму.

Аеровел поглянув на чужі космольоти, задоволено кивнув головою.

— Алл-Аскор-Гудін і Брраж-сі прилетіли? — запитав він.

— Так.

— О, тоді буде гарячий бій, — засміявся найстаріший вчений. — Поїхали до мене…

На краю поля космодрому стояли темно-вишневі майданчики із зручними кріслами і маленьким пультом. Це були гравільоти. Друзі зійшли на один з гравільотів і сіли. Поворот важільця включив антену прийому енер-гії. Майданчик був позбавлений ваги. Слідом за тим магнітно-гравітаційна тяга безшумно підняла його в повіт-ря.

Відразу ж за космодромом блиснули внизу блакитні стрічки каналів, зелені прямокутники полів, прозорі чудесні палаци серед квітучих дерев. Космодром танув удалині, десь позаду.

Аеровел, помилувавшись давно не баченим краєвидом, поклав руку на плече Ліахіма.

— Ну, друже мій, я слухаю тебе…

…Вісімдесят членів Космічної Ради і двадцять гостей з сусідніх планетних систем зайняли місця, що йшли амфітеатром навколо круглого підвищення — стола. До складу Космічної Ради входило по двадцять уче-них від кожної системи, які складали Великий Союз. Представники кожного світу займали окремий сектор ам-фітеатру. Зліва від столу сиділи господарі системи Сонця. Вони були одягнуті в блакитні матові плащі, які спа-дали красивими складками донизу. Голови вчених були непокриті. І хоч наймолодшим сповнилось по двісті й більше років, їхні обличчя сяяли молодістю і красою. Цього досягла біохімія, перебоpовши старіння клітин ор-ганізму.

В сусідньому секторі розташувалися вчені з системи Центавра, розумні істоти планети Крак-Ру. Вони були одягнуті в барвисту, гарячих тонів, одежу і мало чим відрізнялися від господарів приміщення Космічної Ради. Тільки високі черепи не мали рослинності, та очі були поставлені дуже далеко одне від одного.

Третій сектор зайняли представники планети Ай-Сса-Мрра з системи Сиріус — не дуже схожі на людей розумні істоти з темно-фіолетовою шкірою, приплюснутим назад великим черепом, покритим зелено-жовтавим волоссям, круглими, риб’ячими очима і чотирипалими руками.

І, нарешті, в четвертому секторі були вчені недавно відкритої планети біля непомітної червоної зірки всього на відстані шести парсеків. Слаба радіація світила цієї системи була причиною того, що планета Кома ввійшла останньою в Великий Союз, хоч вона досягла досить великої культури і могутнього технічного потен-ціалу. Представники Коми зовні не мали нічого спільного з іншими розумними істотами. Шкіра їх була ніжно-зеленою і, здавалося, просвічувалася наскрізь. Вночі тіла цих істот світилися фосфоричним промінням. Вони були позбавлені шиї, зате тулуб міг повертатися в усі боки дуже рухливо. Люди Коми були наділені трьома ор-ганами зору, замість пальців на кінцівках ворушилися надзвичайно спритні щупальці, які, до речі, могли відро-джуватись при пораненні. Одежа їх складалася з чорних блискучих покривал.

Члени Космічної Ради заворушилися на своїх місцях. На підвищення вийшов голова Ради Римідал в су-проводі десяти помічників. Потім в боковому отворі з’явилися Аеровел з Ліахімом. Присутні підняттям правої руки стримано привітали найстаріших учених Великого Союзу Систем. Новоприбулі сіли в першому ряду. В залі засідань запанувала тиша.

Римідал натиснув кнопку на столі. З купола приміщення вздовж стін посипались донизу червоні кулепо-дібні розряди. Вони ставали густішими, об’єднувались і перетворювались на шнури, схожі до повільних блис-кавиць. Навколо присутніх попливли в просторі майже невидимі прозорі рожеві хвилі. Це почав діяти апарат, що стимулював увагу і посилював функції мислення. Римідал підняв руку. Над залом прозвучали його слова — тихі, чіткі й лаконічні:

— Наша планета, вся Система, а також інші системи, представники яких присутні тут, пережили багато революцій. Я говорю не про ті соціальні революції, що бушували десять тисяч років тому і знаменували пово-рот до нових відносин між народами. Я маю на увазі революції в Науці, які допомагали і допомагають нам все глибше пізнавати таємничий і безкінечний Космос. Але останні тисячоліття привели нас до незвичайної кризи. Ця криза подвійна. Ви всі знаєте небезпеку виродження. Ця давня небезпека стала особливо страшною тепер. Причина її — надмірне інтелектуальне навантаження. Друга небезпека — обмеженість мозку, а разом з тим обмеженість мислення.

Ми досягнули довголіття в межах тисячі років, але і цього людині дуже мало, щоб вона могла ввібрати в себе мудрість попередніх поколінь. Наука розділилася на безкінечну кількість струмків, а логіка кличе до спрощення, до універсальності.

У нас є машини пам’яті. Але для того, щоб рухати вперед Знання, яке стає дедалі складнішим, необхідно знати всі його основні віхи. Це вже тепер часто призводить до божевілля, до порушення нормальних Функцій мислення. Знання перевершує можливості розуму!..

Необхідна нова революція, яка виведе нас з цієї кризи. Така Революція можлива. Зараз перед вами висту-пить Голова Інституту Електронно-гравітаційних машин Семоній. Він з групою вчених нашої та сусідніх сис-тем розробив грандіозний проект, здатний водночас вирішити всі проблеми, про які я тільки що говорив. Увага! Буде говорити Семоній!..

Римідал повернув голову праворуч. Там, з першого ряду, по сходах підіймався вчений, одягнутий, як і всі інші, в блакитний плащ. Це був Семоній. Він народився триста років тому в системі Центавра від земної жінки на ім’я Рожевий Світанок, яка була спеціалістом по гравітаційних машинах і допомагала вченим Крак-Ру. Вона полюбила молодого, гарячого вченого Мі-Бра, і він став батьком Семонія. Очевидно, від батька вчений одержав у спадщину гарячий, нестримний темперамент, поспішність у здійсненні задумів і велику принциповість. Члени Космічної Ради з зацікавленням дивилися на Семонія. Його обличчя було втомленим і тривожним. Очевидно, він дуже хвилювався. Семоній вийшов на підвищення біля стола, сів у середині зеленого овалу й поклав руку на маленький пульт, звідки здійснювалось керівництво демонстраційними машинами. Він зустрівся поглядом з Аеровелом, якусь мить не міг відірватися від очей старого вченого, потім оволодів собою і включив мікрофон.

— Друзі! — прозвучав голос Голови Інституту Електронно-гравітаційних машин. — Ви всі усвідомлює-те, перед якою небезпекою стоїть світ Розуму. Про це щойно говорив Римідал. Я не знаю, чи варто вам, пред-ставникам Науки, нагадувати про факти, яких досить у кожній із систем. Турбота про майбутнє велить нам піти по шляху звільнення розумних істот від інтелектуального навантаження, яке стало непосильним.

Проблема така: передача основних функцій наукового мислення електронно-гравітаційним машинам. Ми сконструювали могутній автоматичний центр, що керує машинами планети. Тепер ми хочемо дати йому здіб-ність самостійно мислити в суто науковій сфері.

Розумний автоматичний центр одержить можливість абсолют-но безпомилково аналізувати всі дані, що будуть надходити до нього зовні, і саме по таких законах, по яких іде розвиток людства. Звідси незвичайна перспектива — Знання буде розвиватися швидкими темпами, бо реакція електронно-гравітаційних машин в мільйони разів швидша від людської, а логіка безпомилкова і позбавлена сумнівів. Таким чином, ми звільнимо людей від страшного перевантаження в сфері мислення...

Я пропоную на розгляд Космічної Ради проект, який передбачає наукову революцію небачених масшта-бів. Ми будемо говорити тут не про технічний бік справи, бо кожен з вас знає про абсолютну реальність такого проекту, — ми обсудимо моральні, етичні та наукові норми подібної перебудови.

Попередня консультація показала, що багато членів Космічної Ради проект схвалюють. Найсерйозніші заперечення висунув Ліахім — керівник Інституту Галактичних Експедицій. На даному засіданні нам треба по-вністю вирішити долю проекту, а разом з тим і долю дальшого розвитку розумних істот Великого Союзу Сис-тем. Хто скаже за або проти проекту?

З сектора системи Центавра підвівся високий вчений з великою головою і нахмурeними бровами. Його сухі губи стиснулися, потім повільно розійшлися. Він щільніше закутався в барвисту накидку і почав говорити. Римідал включив машину, яка перекладала промову вченого на мови чотирьох систем. Всі з повагою прислуха-лися до слів Алл-Аскор-Гудіна, бо він був найвизначнішим спеціалістом з електроніки на планеті Крак-Ру.

— Я буду говорити коротко, — сказав учений. — Академія моєї планети згодна з проектом Семонія. Проект дасть можливість зробити небачений стрибок у Безкінечність. Великий Союз Систем об’єднує чотири планети, які дружно йдуть у розвитку Знання. Але ми маємо багато сусідів-планет, де культура розумних істот стоїть на низькому

рівні розвитку. Колосальне зростання технічного потенціалу при передачі функцій науково-го мислення електронно-гравітаційним машинам дозволить подати допомогу і цим відсталим сусідам… Повто-рюю: я і Академія планети Крак-Ру — за здійснення проекту!

Алл-Аскор-Гудін замовк і повільно, урочисто сів на своє місце. Семоній з вдячністю подивився на нього. Він уже зовсім заспокоївся і тримався навіть з якимось викликом, що було дуже дивним. Адже він знав, що до-ведеться витримати поєдинок з найсильнішим супротивником — Аеровелом. Семонію вже повідомили, що най-старіший вчений виступив категорично проти проекту.

Справді, Аеровел вже підвівся з місця і, махнувши краями блакитного плаща, вийшов до зеленого овала. Обличчя його було злим і нахмуреним. Ніхто не бачив подібного виразу на обличчі якого-небудь з учених, і тому серед присутніх виник ледве чутний шум. Навіть вчені планети Кома, які були позбавлені можливості ро-зуміти емоційні зміни на обличчях господарів Системи, відчули напруженість ситуації і, витягнувши химерні зелені голови, завмерли непорушно.

Над амфітеатром пролунав енергійний громоподібний голос:

— Дуже дивно! До мене повернулося почуття, яке розумні істоти наших систем вважають анахронізмом. До мене повернулася лють! І тільки повага до високого зібрання та норми етики змушують мене говорити спо-кійно!

Ряди вчених заворушились. Ліахім схвально кивнув головою. Семоній здивовано скинув догори красиві чорні брови. Очі його метнули тривожні блискавки. Він не чекав такого вступу.

— Хто з вас, вчені, думав, як слід, про результати ствердження цього проекту? — гримів далі Аеровел. — Чи усвідомлюєте ви, що принесе для розумного світу така "революція"?

Аеровел кинув ці слова прямо в лице Семонію, Римідалу, а потім перевів погляд на сектор, де сиділи вчені з системи Центавра. Алл-Аскор-Гудін, до якого була звернена репліка, навіть не поворухнувся. Семоній та Римідал теж мовчали. Найстаріший вчений знову повернувся до амфітеатру.

— Логіка говорить сама за себе. Я скажу коротко. Ми знаємо небезпеку виродження. Але нам тепер вона не страшна. Передчасно оголошуючи результати роботи Інституту Воскрешень, я з повною відповідальністю стверджую, що ми вирішили проблему безсмертя. Отже, питання виродження відпадає!..

В секторі Сіріуса підвівся товстий, невисокий вчений. Це був один з захисників проекту Семонія Брраж-Сі.

Енергійно жестикулюючи чотирипалою рукою, він перебив Аеровел, і над залом поплив низький, з пере-ливами голос:

— Ти говориш про безсмертя, Аеровеле? Нехай так! Це неймовірне, казкове досягнення! Але ж тоді по-стане інша проблема — проблема штучного скорочення народжень. Буде час, коли наші системи не вмістять неймовірно великої кількості населення. Це по-перше! По-друге, безкінечне життя може породити апатію, байдужість до будь-якої діяльності… Світи заповняться людьми з безкінечно застарілими враженнями та ідеями…

— Неправда! — різко відповів Аеровел. — Хай населення наших систем збільшується без кінця. Нам це не страшно! Перед людством безкінечний Космос. Кінця в його пізнанні немає. І нам будуть потрібні безсмерт-ні покоління, щоб посилати їх в усі напрямки Простору. Радість безсмертя — в безупинному пізнанні Всесвіту! Еволюція інтелекту приведе до того, що застарілі ідеї будуть відмирати, забуватися, а нові — викристалізовува-тися. Це ясно, це — аксіома!..

Отже, слухайте, вчені Великого Союзу Систем! Я гадаю, всім ясно, що аргумент про виродження відпа-дає... Тепер друга проблема — обмеженість мозку! До цього часу нам вистачало розумового потенціалу. Тепер справді ми відчуваємо деяку кризу. Знання розвивається занадто швидко. Але потенціальні можливості мозку можна незмірно розширити в найближчий час, разом з вирішенням проблеми безсмертя. Робота в цьому напря-мку також майже завершена...

Це що стосується "небезпек", які так налякали попередніх ораторів. Тепер про нерозумний — вибачте, не можу стриматись! — про нерозумний проект, який ви так серйозно обговорювали.

Дозвольте запитати — хто буде використовувати наукові дані, здобуті розумом електронно-гравітаційних машин?

Семоній, до якого було адресоване запитання, незважаючи на витримку, розгубився. Він непевно відпо-вів:

— Контролювати й координувати роботу мислячих агрегатів буде Космічна Рада і вчені на місцях...

— А всі інші розумні істоти?

— Вони будуть звільнені від розумової діяльності в сфері науки. Настане час відпочинку, блаженства, розваг і небаченого щастя. Тисячоліття каторжної праці залишається позаду. Ми маємо право зупинитися. Наші функції візьмуть на себе машини — породження нашого розуму. Чи не все одно, яким чином ми будемо пізна-вати всесвіт — біологічним мозком чи електронним? Останній навіть надійніший!..

— Страшна помилка! — загримів Аеровел. — Невже ви не розумієте, що тоді людський розум деградує, і скоро машини піднімуться вище людей? Я переглядав старі фільми і книги. Ще десять тисяч років тому в

людському суспільстві були проповідники подібних поглядів, — тільки тоді монополію мислення забирали собі не машини, а групи людей. А тепер ви, представники Людства, яке піднялося так високо в пізнанні Світу, хоче-те замінити чудесний людський інтелект холодним розумом машини? Соромтесь!..

Римідал не витримав і зірвався з місця.

— Друже мій! Проект розглядали десятки вчених! Ти, по-моєму, занадто багато вигадуєш страхів…

Аеровел застережливо підніс руку.

— Схвалення проекту вченими ще нічого не значить. Якщо ви посмієте його прийняти, я винесу питання на розгляд Великої Ради Людства чотирьох Систем! Це торкається долі мільярдів істот — хай вони скажуть своє вирішальне слово!..

Його пристрасні слова перервав тривожний акорд угорі. Римідал включив одну з кнопок на панелі. Стало зовсім тихо. В просторі, прямо над столом, з’явилося молоде серйозне обличчя дівчини.

— Що трапилося, Іскорко? — запитав Римідал. Він був дуже здивований. Переривати засідання Космічної Ради дозволялося лише у надзвичайних випадках.

— Термінове повідомлення, — відповіла дівчина. — Локаторні станції кілька годин тому зареєстрували наближення космічного корабля. Головна диспетчерська служба Інституту Галактичних Експедицій повідом-ляє, що з жодної планети відомих систем не очікується ніякого космольота. Виявлено, що конструкція корабля зовсім незнайома…

— Ви пробували зв’язатися з об’єктом? — кинув з місця Ліахім.

— Так! Ніякої відповіді! Очевидно, екіпаж мертвий або...

— Ніяких або, — перервав Римідал. — Захопіть його гравіполем і посадіть на центральний космодром. Включіть всі гравітаційні станції на випадок агресії. Людей під захист! Корабель нейтралізуйте! Ми скоро при-будемо!..

Постать дівчини зникла. В залі попливла жвава розмова.

— Засідання Космічної Ради переноситься на завтра, — сказав Римідал. — Хто буде виступати — приго-туйтесь!

Під куполом залу засідань спалахнуло яскраве світло...

Гість з минулого

Ліахім, Римідал та Аеровел прямо з приміщення Космічної Ради вилетіли на центральний космодром, де зустрічали небесного гостя. Перед поглядами вчених виникло небачене видовище.

Посередині космодрому здіймався високо в небо дивний космічний апарат. Він був циліндричної форми, звужений догори. Навколо циліндра обвивалась масивна спіраль. Весь корабель був іржаво-брудного кольору — очевидно, він пройшов незміряні простори.

Інженери, які прийняли апарат на космодром, ще не починали досліджувати його всередині, вони чекали розпоряджень. До вчених підійшла Іскорка, яка була Головним Інженером космодрому, запитливо подивилася на Ліахіма.

А вчені ніяк не могли намилуватися дивовижним кораблем. Очі Аеровела заблищали захопленням.

— Запевняю, це конструкція дегравітаційного корабля, але примітивнішої культури, ніж наша. Напевне, ці люди, творці космольота, як і наші предки колись, поривались прямо в безкінечність, мов на човнику в оке-ан…

— Мені теж здається, що це так, — прошепотів Ліахім, — але чому в твоєму тоні іронія?..

— О, ні! — заперечив найстаріший вчений. — Я, навпаки, схиляюся перед їх мужністю! На нашій плане-ті вже десять тисяч років тому була розроблена теорія антигравітації. Я прочитав про це в старовинних книгах. Але остання страшна, жорстока і безглузда війна з сусідньою системою знищила ці конструкції. Тільки згодом, через кілька століть, був повторений той винахід, який привів тепер до повної перемоги над тяжінням…

Римідал знаком покликав до себе Іскорку. Вона підійшла до голови Космічної Ради, звела на нього пух-наті золотисті вії.

— Ви пробували зв’язатися з розумними істотами, які можуть бути всередині?

— Так! — відповіла дівчина. — В польоті і тепер, на космодромі. Але у відповідь жодних сигналів. Ми просвітили корабель гравітаційним пучком — видимість неясна, але не встановлено ніякого руху…

— Яка ж ваша думка?

— Напевне, живих істот в апараті нема. А якщо навіть і є, то боятися не слід — конструкція свідчить про високий інтелект творців…

Аеровел тихо засміявся.

— Ти чуєш, Римідале? Хіба електронна машина, навіть найрозумніша, прийшла б до такого висновку? Ось що значить людський розум!

— Її твердження помилкові, — сухо відповів Римідал. — Згадай війну з Полярною у двадцять четверто-му столітті. Агресори мали високий інтелект! Але ця суперечка ні до чого. Що ти гадаєш зробити? — звернувся він до Ліахіма.

— Відкрити, — відповів учений. І, вже загораючись цікавістю та нетерпінням, сказав Іскорці:

— Будьте обережні! Не пошкодьте приладів, а перш за все, живих істот, якщо вони є. Може бути, вони перебувають у стані анабіозу…

Іскорка зайшла в прозоре сферичне накриття, сіла за портативний пульт. З-під землі з’явилися різномані-тні механізми. До космічного гостя поповзли автоматичні візки. З них виросли ажурні вишки і досягли середи-ни гігантського корабля. Кілька хвилин гравітаційні випромінювачі вивчали обшивку апарата. Ось вони знай-шли порожнечу. І тоді автоматичні ядерні ножі вирізали великий отвір у корпусі космольота. Візки від’їхали і сховалися під землю.

Маленький ліфт підняв трьох учених та Іскорку до отвору. Першим у корабель ступив Римідал. Він з ці-кавістю дивився на краї розплавленої обшивки. Метал був ніжно-золотистого кольору.

— Треба буде перевірити його кристалічну структуру, — озвався Ліахім. — На око важко визначити склад…

Ліахім включив портативний ліхтар. Промінь осяяв високий коридор, де вони стояли. Коридор звивався спіраллю навколо гігантської центральної труби, де, напевне, були розташовані енергетичні апарати. Вчені ру-шили по спіралі вгору. Навколо горіли червоні та зелені вогники якихось сигналів, але не було чути жодного звуку. Так вони обійшли по

спіралі кілька разів і, нарешті, зупинилися перед глухою стіною. Власне, це була не стіна, а прозорі двері. Ліахім посилив промінь ліхтарика, спрямував на двері. І тоді перед враженими вченими виникла дивна картина.

За прозорою стіною знаходилась каюта, звідки, очевидно, здійснювалось керівництво апаратом. По боках поблискували матові екрани, темні панелі з численними кнопками та важільцями. Перед основним пультом стояло два глибоких крісла. В одному з них виднілась постать людини з опущеною на пульт головою. Людина була нерухомою.

В неспокійному освітленні колихнулася її фантастична тінь і здалося, що космонавт заворушився. Іскор-ка тривожно зітхнула.

— Це космонавт з нашої системи, — я переконаний в цьому, — прошепотів Аеровел. — Але коли він ви-летів? Чому ми нічого не знаємо про цей політ?..

— А може, він тільки схожий на нас? — заперечив Римідал. — Ми дізнаємось про це завтра…

Ліахім — схвильований і урочистий — повернувся до Іскорки і дав короткий наказ:

— До наступного засідання Космічної Ради повністю вивчити конструкцію корабля, розшукати дані всіх автоматів, які тут є, фільми і записи магнітного, електронного чи іншого характеру. Підготувати до демонстру-вання на засіданні…

— А космонавта, — додав Аеровел, — поки що не чіпати. Я негайно викличу спеціалістів з Інституту Воскрешень. Труп треба забрати з максимальною обережністю, помістити в інертний газ і сьогодні ж перевезти в Інститут…

…Члени Космічної Ради зібралися на засідання з передчуттям чогось незвичайного. Всі вже знали про приліт розумної істоти, яка була знайдена мертвою в каюті космольота. І коли Семоній зажадав продовження вчорашньої дискусії, вчені категорично запротестували. Це було традицією розумних істот Великого Союзу Систем — розглядати спочатку питання, які торкаються долі інших світів. А прибуття невідомого гостя обіцяло багато цікавого і таємничого.

Космічна Рада була в повному зборі. Крім постійних членів, Римідал запросив тисячу представників нау-кових кіл Землі. Всі сектори амфітеатру були заповнені вщерть.

Голова Космічної Ради зайняв місце в зеленому овалі, за демонстраційним пультом.

— Друзі, — сказав він, — всі ви знаєте про приліт космічного корабля з невідомих глибин Простору. Знаємо всі ми, що в страшні і таємничі далі розумні істоти летять за вогнем Знання, за Істиною. Не завжди жер-тви приносять плоди. Тим більше, ми мусимо бути максимально уважними до кожної вістки з інших світів. Краплі з’єднуються в струмки, струмки в ріки, ріки в моря, а моря течуть в океан Безкінечності!

— В апараті знайдено плівки магнітного запису примітивної конструкції, а також плівки кінофільмів для демонстрування на плоский екран. Все це було на пульті управління перед трупом космонавта і, очевидно, він звертався перед смертю до розумних істот — своїх братів по духу. Ми прослухаємо записи і, якщо людина була з якихось відомих нам систем, зрозуміємо їх. Плівки готові — отже, ми починаємо…

Світло погасло. Зал засідань поринув у повну пітьму. Та ось знову навколо попливли рожеві хвилі з сти-муляторів мислення. Римідал натиснув кнопку на панелі. Щось зашипіло, почувся спокійний людський голос. Він говорив незрозумілою мовою. Римідал виключив апарат відтворення.

— Включіть машини пам’яті, — тихо сказав він. — Всі мови, починаючи з періоду релігій.

Спливло кілька хвилин напруженого чекання. На столі спалахнув зелений сигнал. Знову Римідал вклю-чив апарат відтворення. І ось аудиторія радісно зітхнула.

Над залом почувся м’який голос перекладної машини:

— Двадцять перше століття. Дві тисячі п’ятдесят восьмий рік. Галактичні координати на кіноплівці...

Римідал вимкнув апаратуру. В залі плив гомін здивування.

— Десять тисяч років тому! Неймовірно!..

Голова Космічної Ради підняв руку.

— Для абсолютної перевірки проглянемо кіноплівку.

Плоске зображення старовинної кіноплівки, пройшовши через ряд трансформацій в найновіших прила-дах, відтворилось у просторі над залом.

Перед присутніми виникло зображення Галактики. З грудей учених вирвалось зітхання подиву і захоп-лення. Незважаючи на неймовірно високу культуру і незвичайні можливості, космольоти за межі Галактики не відправлялись. А це зображення було не теоретичною схемою, а фотографією ззовні. Ось гігантська зоряна система наблизилась, повільно обертаючись навколо центрального згущення. Вона з кожною хвилиною виростала, розділялася на зоряні скупчення й окремі невеличкі системи. Між двома відгілками спіралі, серед майже пусто-го простору яскраво засяяла жовта зірка.

Вона наблизилась, перетворилася в диск. Навколо неї закружляли в химерному танці дев’ять планет. Третя від центрального світила зупинилась, почала обертатись. Виникли обриси материків, океанів. З-за плане-ти виповз блідо-жовтий диск супутника. Потім зображення зникло. Плівка закінчилась.

В залі засяяло світло. Ніхто з вчених не поворухнувся.

— Апарат і людина з нашої планети, — твердо промовив Римідал. — Про це свідчить мова людини, га-лактичні координати, а також повідомлення Світового Архівного Фонду…

Аудиторія здивовано насторожилась.

— Молодий працівник Фонду Світозар натрапив нещодавно на матеріали про позагалактичну експеди-цію в двадцять першому сторіччі, — пояснив Римідал. — Друзі! Факти дозволяють стверджувати, що ми зу-стріли корабель далекого минулого… Але, на жаль, без єдиної живої істоти, — сумно додав він. — Багато тися-чоліть наші предки чекали, щоб ми прослухали їх останні слова, адресовані нам. Я пропоную переглянути всі матеріали, що стосуються незвичайної події…

Знову почулося тихе шипіння, легким порухом руки Голова Космічної Ради включив демонстраційні ав-томати…

Частина друга

Подорож у безвість

Суперечка на з’їзді

…Земля зустрічала сміливців. Овціям, вітанням не було кінця. Неймовірний експеримент був блискуче завершений. Розпочинався

новий етап у дослідженні космосу, розв’язувалися найсміливіші проблеми міжзоря-них подорожей.

Так оцінювали громадські та наукові кола результати польоту апарата "Думка" до системи Центавра. Чо-тири чоловіки — молоді вчені та інженери — складали екіпаж корабля. "Думка" пролетіла відстань від Альфа Центавра і назад не за вісім років, як раніше, а за десять днів згідно показань атомного годинника корабля. Пе-реверталися всі фізичні теорії, рушилася основна концепція Ейнштейна, бо "Думка" летіла в просторі з швидкі-стю, що перевищувала швидкість світла в мільйони разів.

Запаморочливий успіх окрилив молодих героїв. І вони висунули на розгляд наступного з’їзду у Цвітог-раді проект експедиції, що межував з маренням, як висловився один старезний академік. З’їзд був вражений. Всі, не дихаючи, слухали палкі заключні слова Георгія — командира екіпажу "Думки".

— ...Далекі покоління будуть оцінювати наші діла. Вони ждуть наших відкриттів. Ось чому я так напо-легливо вимагаю у вас дозволу готувати цю експедицію...

Грім оплесків заглушив його слова. Георгій вдячно усміхнувся, обвів променистим поглядом синіх очей амфітеатр залу... Здається, все гаразд!

Він перезирнувся з товаришами, що сиділи в перших рядах. Вони радісно здіймали вгору руки, вітаючи спільний успіх.

Та ось поволі стихла овація. В залі запала тиша.

І серед цієї тиші раптом почувся старечий кашель. Це озвався академік Горін — директор об’єднаного Інституту ядерних проблем. Голова з’їзду, не запитуючи академіка, оголосив його виступ.

Георгій з пошаною звільнив місце на трибуні і хотів повернутися в зал, але його зупинив тихий голос Горіна:

— Зачекайте!

Георгій здивувався, але залишився на місці. І ось всі почули слова академіка, несподівані, жорстокі, не-вмолимі:

— Я теж аплодував прекрасним мріям командира "Думки". Так, саме мріям! З жалем хочу констатувати тут, перед високим з’їздом, що згаданий політ не може здійснитися!..

Змішаний шум розгубленості і здивування поплив над залом.

— Чому? — різко пролунало серед шуму запитання Георгія. Судорожно вхопившись рукою за бар’єр трибуни, він свердлив очима старого вченого.

Горін дружньо, лагідно поглянув на Георгія. Кущики сивих брів над примруженими очима підскочили вгору.

— Чи знаєте ви, яка енергія потрібна вашому апарату?

— Знаю! — з викликом відповів Георгій. — Але до чого це запитання?

— Зараз скажу. Дегравітаційне поле "Думки" неможливо створити без енергії, яку дає анігіляція речови-ни та антиречовини. Це душа, рушійна сила корабля. Адже так?

— Так!..

— Ви використали для польоту до Альфа Центавра запаси антиречовини, що готувалися реакторами протягом шести місяців. А

щоб здійснити цей ваш проект, потрібна десятирічна напружена робота всіх устано-вок по виготовленню антиречовини!.. Десять років! Ви розумієте?..

— Ми готові чекати десять років! — пролунав дзвінкий голос з передніх рядів амфітеатру. Це говорив один з членів екіпажу корабля.

— Так, ми готові! — підтвердив Георгій. — Не тільки десять — двадцять, тридцять, скільки буде потріб-но...

Академік сумно посміхнувся, розвів руками.

— Діти, просто діти! Чому ви, захоплюючись своїм проектом, не думаєте про безліч інших досліджень? Адже антиречовина використовується не тільки у вашому апараті. Чи згодиться Інститут Космонавтики ради цього проекту відмінити всі інші Дослідження на десять років? — звернувся Горін до президії з'їзду.

— Ні в якому разі, — категорично заперечив директор Інституту. — Космольот "Думка" одержав би таку кількість антиречовини, яка залишається від інших запланованих досліджень...

— Але ж цього вистачить хіба для польоту на сотню парсеків! — обурено вигукнув Георгій, звертаючись до залу.

— Ми не маємо права при даній ситуації заморожувати інші роботи. Невже ви не розумієте, що далеке майбутнє, якому служить ваш проект, може зачекати порівняно з проблемами сьогоднішнього дня?!

Зал похмуро мовчав. Георгій опустив голову, не кажучи пі слова, зійшов униз. Говорити було нічого.

Члени екіпажу "Думки" підвелися з місць і попрямували за командиром до виходу. Східець за східцем, не оглядаючись, повільно йшли вони, ніби чекали, що їх покличуть назад, що не все ще пропато…

Делегати з’їзду співчутливо проводжали поглядами молодих вчених. Серед напруженої тиші глухо стук-нули двері. Тепер тільки чудо могло врятувати чудесний, неймовірний проект…

Катастрофа підказує вихід

Георгію було соромно дивитися в очі товаришам. Здається, ні в чому не винен, все трапилось мимо його волі, але на душі залишився неприємний осадок, ніби він набрехав найближчим друзям, обманув їх у найкра-щих сподіванках. Так буває завжди — чим прекрасніша мрія, тим гіркіше, болючіше розчарування!

Через три дні Інститут Космонавтики поставив перед екіпажем "Думки" завдання — летіти до планетної системи зірки Сиріус. Для підготовки давалось два місяці. Після візиту в Інститут Георгій зустрівся з друзями і розповів про новий політ. Він бачив, що хлопці були дуже незадоволені.

— Не киснути! — засміявся Георгій. — Рано ще опускати голови! Злітаємо на Сиріус, а потім доб’ємося свого! Чуєте, хлопці? Ми ж справді трохи поспішили… Ще не протоптали стежечки навколо хати, а вже хочемо рушати в дрімучий ліс!..

Космонавти вирішили роз’їхатися на один місяць для відпочинку. Георгій вилетів до Києва.

Повітряний лімузин висадив його на лівобережжі, серед гідропарку. Попрощавшись з водієм, Георгій сів у відкритий вагончик повітряної дороги і переїхав до річкового порту.

Був теплий день першого місяця літа. Буйні суцвіття каштанів осипались на голови перехожих, над Во-лодимирською гіркою линула ніжна мелодія знайомої пісні. Георгій радісно вдихнув запашне повітря рідного міста, тривожно напружився. Попереду передбачалася зустріч з Маріанною — нареченою, яку він ще не бачив після польоту на Альфа Центавра.

Георгій повільно пішов угору, до Хрещатика, не бажаючи користуватися ні транспортом, ні саморушій-ними тротуарами. Часу було вдосталь — Маріанна закінчує роботу в Інституті Енергетики тільки через годину. За цей час можна помилуватися красою Києва. Адже більше ніж півроку він не був тут.

Швидко промайнула година. Схвильовано позираючи на годинник, Георгій чекав біля входу в Інститут. І ось серед працівників Інституту з’явилася висока, струнка дівчина з короною темного волосся. Вона зупинила-ся біля колони, недбало поправила пасмо волосся.

Маріанна! Чудесна, єдина!..

Серце Георгія забилося лункими, частими ударами. Тільки при погляді на неї він збагнув, як невимовно сильно любить її, як неможливо відірвати її від серця і піти в чорну безодню космосу, без надії зустрітися зно-ву.

Погляд дівчини зупинився на постаті Георгія. Здивування, радість, любов, докір загорілися у великих чо-рних очах. Вона задихалась, вона не могла сказати ні слова.

Георгій зблід. Він простягнув руки і чекав. Маріанна не витримала. Вона знеможено ступила кілька кро-ків назустріч і, не зважаючи на цікаві погляди подруг, впала в обійми коханого...

…Георгій і Маріанна виїхали вниз по Дніпру. На одному з острівків вони зупинились. Тут було вирішено провести місяць відпочинку. Треба було хоч на деякий час забутися, відмежуватися від настирливих думок про невдачу па з’їзді. А Маріанна потай раділа, Що все-таки її невгамовний Георгій полетить не в безвість, а "недалеко", тільки до Сиріуса. Все-таки звідти можна дочекатися його.

Георгій зробив курінь біля води, під плакучими вітами верболозу — стовбур дерева проходив саме посе-редині нехитрого житла. На сучках можна було чіпляти одяг, різні припаси. Всі дні були сповнені веселощами і розвагами. Згадавши дитинство, Георгій ловив рибу під корчами, а Маріанна варила на триніжках смачну, про-пахлу димком, юшку.

Зрідка вони включали радіо або портативний телевізор, слухали передачі з Києва, Москви, Цвітограда та інших міст. Приємно було спіймати музичну передачу, а потім відпливти на човні в гущавину лози і, зупинив-шись серед білих квітів латаття, слухати, як лине мелодія над сонною водою і завмирає десь в лівобережних лісах.

Так спливав місяць. Треба було збиратися. В передостанній день сонце сховалося за хмарами, подув сту-дений вітер. Маріанні нездоровилось, і вона зранку дивилася передачі по телевізору.

Георгій востаннє вирішив половити рибу руками. Може, ніколи вже йому не доведеться пройтися по цих рідних, близьких серцю берегах. Нехай же хоч спогади залишаться в душі навіть серед темряви простору…

Вже на низці тріпотіло три окуні й один сомик. Ловлячи меткого минька, який крутився між лабіринтом корчів, Георгій прислухався до звуків телевізора, що долинали з куреня. Маріанна крутила ручку настройки, перескакуючи з одного діапазону на інший. І раптом Георгій почув відчайдушний крик дівчини. Вона кликала його.

Нічого не розуміючи, розгублений Георгій покинув рибу напризволяще і побіг стрімголов до куреня.

— Що таке? — крикнув він, відхиливши простирадло біля входу.

Маріанна мовчки показала на телевізор. На екрані виднілася туманна постать людини. Обличчя її було розгублене, очі наповнені тривогою і страхом.

— Це ж Дімітр, командир корабля "Вогонь"! — приглушено мовив Георгій.

Маріанна схопила його за руку.

— Він звертається до всієї Землі, — судорожно сказала вона. — Щось трапилося з кораблем!..

Думка Георгія гарячково охопила відразу все, що торкалося польоту ракети "Вогонь". Рік тому п’ятеро космонавтів на ній полетіли до швидколетючої зірки, якій дали характерну назву "Чужа". Ця зірка, як визначи-ли астрономи, мала власну швидкість близько тисячі кілометрів на секунду. Значить, вона не належала до Гала-ктики, а була чужинцем, іншородним тілом, яке випадково попало в межі іншої системи. Згідно завдання Інсти-туту екіпаж "Вогню" вирішив відвідати дивну зірку і провести там ряд досліджень. Що ж трапилося з ними?..

Губи Дімітра ворухнулися. Почувся хрипкий, приглушений голос:

— Дорогі друзі! Очевидно, "Вогонь" загине. Ми включаємо всі оптично-електричні апарати для передачі на Землю. Слухайте і дивіться! Ми потрапили в зону тяжіння крайньої планети. Наш корабель несподівано охо-пив справжній вихор вогню. Апарати показують, що обшивка зорельота катастрофічно руйнується. Температура підвищується, вже важко дихати...

Дімітр замовк. На екрані з’явилося зображення корабля зовні. В чорній глибині неба примарним сяйвом пульсувало гігантське рожеве сонце, зліва швидко виростав диск планети, оточеної голубою короною атмосфе-ри. А навколо корпусу зорельота бушувало море вогню. Здавалося, ніби розгніване божество кидало в корабель потоки блискавиць, які потроху, але невблаганно руйнували апарат.

— Ми нічого не розуміємо! — почувся розгублений голос Дімітра. — Корабель втрачає керування. Апа-ратура руху виходить з ладу. Спробую посадити на планету!..

— Прокляття! — закричав Георгій, рвонувши комір сорочки. — Назад, назад! — замахав він кулаками до телевізора, дивлячись розширеними очима на диск планети, що швидко виростав на екрані...

Маріанна розгублено схопила Георгія за руку.

— Що? Що там? Ти розумієш?

— Вони загинуть! — аж застогнав Георгій. — Треба повертати геть від зірки, в простір!.. Вони потрапи-ли в світ антиречовини!..

Кров захолола в жилах Маріанни від цих слів. Адже при зустрічі речовини й антиречовини відбувається взаємне знищення, і тоді... тоді те й інше перетворюється в потік мезонів та гамма-променів. Значить, кінець?!

— Прощайте, друзі! Кінець!!! — несподівано дзвінко пролунав голос Дімітра.

Маріанна закрила обличчя долонями, кинулася в куток куреня і заридала. А Георгій суворо й похмуро дивився, як на екрані Різноколірним феєрверком палав, розвалюючись на частки, прекрасний

утвір людського розуму, космоліт "Вогонь". Тепер він справді відповідав своїй назві.

Багряним полум’ям спалахнув екран, щось затріщало. Потемніле обличчя Георгія сіпалося нервовою су-дорогою. Кінець!..

Він довго мовчки сидів біля згаслого екрана і механічно гладив плече Маріанни. Дівчина все ще здрига-лася в риданні. І ось ніби блискавка пронизала мозок Георгія. Ні! Недарма загинули товариші з "Вогню"! їх смерть допоможе наступним поколінням!

Так! Це вихід! Недалеко від сонця, всього па відстані десяти парсеків, летить зірка з планетами, яка по-вністю складається з антиречовини. Невичерпний склад! Не треба витрачати колосальну енергію на створення антиречовини на Землі. Організувати політ до цієї зірки, набрати дармового пального скільки завгодно, і тоді... тоді лети хоч через всю безкінечність... Тільки треба оточити корабель, скафандри, апарати полем захисту! Ри-зик? Ризик є!.. Але що зробиш без ризику? Вирішено! їхній проект знову відродиться. Тепер вже ніщо не стане їм на заваді...

— Маріанно! Вставай! Ідемо! — поторсав Георгій дівчину. Вона підвела заплакане обличчя, схлипнула.

— Куди?..

— У Цвітоград! До товаришів! — піднесено сказав Георгій. — Негайно!.. Я знову буду захищати свій проект!..

Не встигла дівчина отямитися, як Георгій розвалив курінь, переніс речі в човник і, посадивши її на си-діння, рішуче спрямував вутлу посудину до Дніпра, на трасу швидкохідних атомоилавів...

Подорож у безвість

До початку виступу залишалося кілька хвилин. Георгій промчав по центральній площі і зупинив свій лі-музин біля Палацу з’їздів. Широкими мармуровими сходами піднявся до колонади. І раптом зупинився. З-за колони метнулась тінь, постать жінки в легкому рожевому вбранні.

— Маріанна?! — здивовано скрикнув Георгій.

— Так, я! — приглушеним голосом відповіла дівчина, судорожно стискаючи руки. — Ти останні дні зо-всім не хотів бачити мене, ти уникав наших зустрічей… ти… ти не любив мене ніколи!..

Високий лоб Георгія покрився блідістю. Сині очі заблищали. Але слова текли стримано, спокійно:

— Це неправда! Нема і не буде в світі другої любові в мене, крім любові до тебе… Але ж ти знала, що ми готували корабель. Я не мав часу… Виліт — завтра!..

— То чому ж ти не візьмеш мене?.. — простогнала дівчина. її великі чорні очі, оточені довгими віями, випромінювали незвичайну ніжність. Обличчя було втомленим, повні темно-червоні губи здригались.

Георгій не витримав. Важко дивитися в такі чарівні очі коханої дівчини. Він одвернувся.

— Ти знаєш, чому я не можу взяти тебе, — ледве витиснув з себе.

Маріанна поправила важкий вузол волосся. Легкий вітер з моря пустотливо тріпав блискучі чорні кучері. На віях у дівчини повисла прозора сльоза. Але в наступну мить Маріанна рішуче витерла її. Очі її стали сухими, суворими.

— Значить, не візьмеш мене?

— Ні, Маріанно, не візьму!

Твердими кроками Георгій пройшов мимо дівчини, піднявся па трибуну. Намагався не зустрічатися з її докірливим поглядом. Адже все вирішено! Його більше нема на Землі! Це — останнє прощання!

Тамуючи подих, впилися очима сотні представників різних народів Землі в оратора. Для людей двадцять першого століття все це здавалося незбагненним. Реальним, рідним і близьким був тільки голос Георгія:

— Дорогі друзі! Сьогодні наша наука святкує завершення створення небувалого зорельота. Віднині об-меження в швидкості пересування, передбачені теорією відносності для матеріальних тіл, зруйновані. Ще неда-вно вважалося, що швидкість світла — це межа для будь-якого польоту, що людство ніколи не зможе вирватися за межі найближчих систем, бо ніякого життя не вистачить для таких польотів. Але наука руйнує всі межі, які сам перед собою встановлює консервативний розум. Ви знаєте, що рік тому був збудований апарат, який дося-гає будь-яких швидкостей. Все це навіть творцям апарата здавалося неймовірним. Та політ зорельота "Думка" до Альфа Центавра і назад за десять днів по відносному часу корабля переконав усіх. Факти сильніші від кон-сервативної звички!..

Науці вдалося створити могутнє дегравітаційне поле, і, таким чином, використати нове джерело енергії — енергії гравітації. Апарат, оточений дегравітаційним полем, може повністю ізолюватися від сил світового тяжіння! Квантова межа для нашого корабля не існує!..

Зал З’їздів загримів бурею оплесків. Георгій стримано вклонився, підняв руку.

— Не було тільки антиречовини, щоб здійснити нашу подорож. Запасів Землі не вистачає для такої мети. І ось... — Георгій важко

зітхнув, — трагедія екіпажу "Вогонь" допомогла нам. Ми летимо до зірки "Чужої", де спробуємо добути запаси антиречовини. "Думка" обладнана для подорожі в антисвіт…

Георгій помовчав.

— Друзі! Ми прощаємось з вами! Нас дванадцять чоловік. Ви не зустрінетесь з нами, якщо навіть всі члени експедиції повернуться додому…

В задніх рядах почулося тяжке зітхання, приглушене ридання. Присутні тривожно оглянулись. До вихо-ду швидко йшла висока постать в рожевому. Ось вона на хвилину зупинилася, повернулася. Блиснули неповто-рні, жагучі очі. Дівчина відчинила двері.

Пальці Георгія до болю впилися в бар’єр трибуни, але обличчя зберегло спокій. Двері зачинилися. За ни-ми зникла Маріанна. Рідна, чудесна, кохана…

Треба стриматися! Попереду — безодня, яку необхідно побороти ради далеких, невідомих нащадків. А для себе — нічого!

Рівним, спокійним голосом, ніби нічого й не сталося, Георгій продовжив:

— Після подорожі до антизірки ми полетимо в сусідню галактику — Велику Магелланову Хмару. Про жертву не треба говорити. Людство не на такі жертви йтиме в ім’я науки, в ім’я пізнання Всесвіту! Мета — гра-ндіозна! Я пишаюся тим, що керую такою незвичайною експедицією!..

Звичайно, жаль, що ви, наші сучасники, не побачите результатів наших досліджень. Велетенська швид-кість космольота, руйнуючи звичні уявлення про час, перенесе членів експедиції в далекі майбутні роки. Ми, якщо залишимося живими, зустрінемо тут, на Землі, далеких

нащадків, віддалених від нас на тисячі років. Але ж перша й остання людина — це члени одного і того ж великого людського роду! Значить, наш обов’язок — нести вогненну естафету Науки через морок Часу і Простору до Безкінечності!..

Серед повної тиші зійшов Георгій з трибуни З’їздів, зник за дверима. І все ще непорушно сиділи пред-ставники народів Землі в залі і мільйони глядачів біля телевізорів. Всі були вражені величчю незвичайного нау-кового подвигу…

…Георгій зайшов до рубки радіостанції Інституту Космонавтики. Назустріч йому ступив від пульта сма-глявий жвавий хлопець з чорним, як смола, чубом.

— Викличте всіх членів експедиції! — наказав Георгій.

— Слухаю! — Хлопець, заздрісно поглядаючи на синьооке обличчя начальника небувалої експедиції, швидко орудував кнопками та важільцями на пульті. О, як би він хотів полетіти разом з ним у чорну безвість! Не тому, що оцю біляву шапку волосся знає кожна людина на планеті, що багато дівчат зітхають вечорами, роз-глядаючи строге обличчя на фотографії. Він хотів би краєм ока заглянути в далекі світи — невідомі, незвичайні, безкінечні…

Одна за другою над пультом загорілось одинадцять маленьких цифр. Всі члени експедиції були на своїх місцях. Хлопець повернувся до Георгія.

— Можете говорити…

— Друзі! — Георгій став перед телеоб’єктивом, в голосі його чулося хвилювання. — Нагадую, що завтра о третій годині дня — виліт. Прощайтеся з рідними, погуляйте востаннє на рідній Землі. До побачення, дорогі друзі!..

На пульті погасли червоні вогники. Георгій гаряче потиснув руку радиста.

— Значить, я більше не побачу вас? — з якимось острахом прошепотів хлопець.

Георгій довго й уважно дивився в самовіддані очі юнака, потім сумно похитав головою.

— Ні! Не побачиш... Але мене зустрінуть твої далекі нащадки. Хіба це не все одно?..

— Я вірю вам... Але я не все розумію!..

Георгій не відповів, пішов. Йому ще самому треба було усвідомити те, що мусило відбутися. А свідо-мість до цього часу не охоплювала майбутнього польоту у Всесвіт.

Розум створив апарат, який перевертав усі уявлення людей про Час і Простір, Розум проклав шляхи па зоряних картах в інші океани матерії, Розум же залишав позаду все, що було дорогим для серця — Землю, рід-них, кохану дівчину...

Георгій зупинився на велетенській площі рідного міста-саду, задумався. Може, розшукати Маріанну? Ні! Не треба ятрити старі рани, що досі ще кровоточать! Якщо він зумів протистояти своїй безмежній любові і га-рячим проханням Маріанни, то тепер недостойно відкидати давні рішення — рішення Розуму!..

Десь у глибині свідомості дзижчала єхидна думка:

"А чи знаєш ти, що важливіше, чиї рішення — Розуму чи Серця? Уже одне те, що ти думаєш про це, го-ворить про рівноцінність того й іншого!"

Ні! Краще не думати! До людей, до радості і веселощів!

Почулися голоси зовсім поряд. Його впізнали, гурт молодих юнаків і дівчат вітав його. Щирість і непід-робне захоплення було написане на молодих обличчях. Георгій помахав рукою, посміхнувся і хутко пішов до краю площі.

Мимо пропливав відкритий вертоліт. Георгій зупинив його, вибіг по східцях до сидіння, кинувся на м’які подушки.

— У "Небесну симфонію"…

Заспівав під гвинтами вітер, хмарки з далекої синяви летіли назустріч. Ажурні покрівлі міста попливли вниз, в хвилях моря блиснули іскорки червоного сонця, що заходило за барвистий обрій…

…Нечутно гули могутні повітряні гвинти, підтримуючи велетенське приміщення "Небесної симфонії", яка кружляла над морем. Зі стін звисали гірлянди чудесних ароматних квітів, в’юнкі темно-зелені рослини. Зда-лека споруда була схожа до великого вазона з квітами, що витав у повітрі під хмарами.

"Небесна симфонія" була чудовим місцем для відпочинку. Цілі родини, закохані пари, друзі знаходили в цьому романтичному притулку на небесах всі розваги, яких бажали серце і душа, переповнені почуттями. Гео-ргій ще не був тут. Роки навчання і терпеливої підготовки до польоту не давали можливості відірватися від без-кінечних турбот. Він мріяв разом з Маріанною побувати ось в таких місцях… Але життя судило інакше! Він не жалкує за тим! Він не жалкує, що особисте життя не вдалося, що їх — красивих і закоханих — розділить назав-жди чорна, незрозуміла прірва. Не жалкує?.. Але чому ж так щемить серце, болить душа? Хіба вони не підко-ряються обов’язку? Чому так часто згадується милий острівець серед Дніпра?..

Почулися звуки чарівної ніжної музики. Вони виростали, посилювались, невидимими хвилями пливли у просторі. Нарешті, вертоліт повис біля прийомного майданчика споруди. Георгій подякував пілоту і зійшов з машини, яка відразу ж відлетіла. Ступив кілька кроків, оглянувся.

Сонце зайшло за горизонт, у місті загорілись вогні. Тут повітря ще розсіювало останні промені дня, ви-сріблюючи прозорі стіни небесної будівлі.

Георгій, подивившись зачарованим поглядом на багряний обрій, попрямував по рожевих сходах вгору. Назустріч йому вийшла весела усміхнена дівчина в ніжно-блакитному платті. Вона побачила новоприбулого і закам’яніла. На обличчі з’явилась розгубленість.

— Ви пізнаєте мене, Георгію? — запитала вона, все ще не вірячи очам. Густий рум’янець заливав її що-ки.

— Аннабела? — здивувався Георгій. Це була його шкільна подруга. — Як ти тут?..

— Чому ти здивований? — запитала й собі дівчина. — Хіба це не почесна робота — влаштовувати до-звілля людей? А ти хіба не сюди прийшов?..

— Ні, ні! Бела! Люба моя! Пробач, я не те хотів сказати… Але ти пам’ятаєш, як ми мріяли, як училися разом…

На ніжних щоках Аннабели пролетіла тінь смутку. Вона опустила золоті вії донизу.

— Пам’ятаю… Я ніколи не забувала ті далекі казкові часи. Це ти нічого не пам’ятав, не бачив…

— Про що ти, Бело? — Голос Георгія був розгубленим, він намагався поглянути в очі дівчині.

Аннабела зашарілася, потім, пересиливши себе, весело розсміялася, змахнула невидиму сльозу.

— Пусте! Ти краще скажи: що привело тебе сюди? Адже завтра виліт?..

— Ну й що ж? Хіба мені не можна востаннє, перед прощанням погуляти як слід?..

— А як же… вона…

— Що? — Між бровами Георгія залягла різка риска.

— Ти розумієш, про що я кажу… Я все знаю. Все!

— Ти про Маріанну?

— Так!

— Не треба… Не треба! Я прийшов сюди, щоб забути її! Вона кличе мене назад, владно кличе, а я — ти чуєш, Бело, — а я не маю права!..

— Забути? — Аннабела сумно посміхнулася. — Хотіла б і я забути багато дечого в житті, але…

Вона замовкла на півслові. Очі Георгія були заплющені. На скронях пульсувала жилка. Тоді дівчина сти-снула його долоню, в її очах блиснув зухвалий вогник.

— Еге, друже! Чому розкис?..

Судорога болю пройшла під шкірою на обличчі Георгія, а в наступну хвилину він уже оволодів собою. Сині очі заіскрились, зникла блідість.

— Я радий побувати у вас!..

— Але пам’ятай — у нас не повинно бути сумних! Тут треба тільки веселитися!

— Я для цього і прийшов сюди…

— Тоді вальс зі мною. "Сонячний вальс"!

Дівчина махнула рукою комусь в глибині приміщення. Полилась музика вальсу в огняному, енергійному темпі. Аннабела перегнулась через руку Георгія, і вони закружляли по дзеркальній підлозі танцювального залу серед десятків інших пар.

Дівчина, квіти, веселі люди — все це сплуталося в очах Георгія. Він відчував гаряче тіло, він бачив іскри зелених очей, він відчував щось таке, що передувало забуттю. О, якби, якби забуття! Хоч на ці останні півдоби! До того часу, коли навколо буде корабель і Всесвіт!

Але ні! Не забути йому про політ, про скору розлуку з Маріанною! О, Маріанна! Де ти?..

Танець закінчився. Георгій зупинився, з вдячністю схилився перед Аннабелою. Вона, важко дихаючи, усміхаючись, легко поклала свою руку на його лікоть.

— Що ти хочеш тепер, друже?..

— Вина! Старовинного, хорошого вина. Вперше в житті! І, може, востаннє!

В голосі Георгія почулися нервові нотки. Дівчина з розумінням поглянула на нього, підвела до заквітча-ного столика. Поряд був бар’єр, а внизу — два кілометри простору до землі. Георгій глянув униз, замилувався нічною далиною. На темному тлі переливалися живі різноколірні вогники міста, і здавалось, що то якась неві-дома зоряна система повисла у небі.

"Я вже навіть думати починаю по-космічному", — з іронією подумав Георгій. Аннабела торкнулася пле-ча, показала вниз.

— Обережно... Він засміявся.

— Ти забула, куди ми завтра летимо?!.

Дівчина зніяковіла, вийшла. Через хвилину вона, повернулась, несучи на підносі пляшку золотистого старовинного вина і тацю з ароматними соковитими грушами. Георгій налив два бокали, один подав Аннабелі, дивлячись на знайомі йому з дитинства риси милого молодого обличчя.

"Може, хоч твої чари, чари дитячого кохання закриють від мене образ Маріанни, — подумав Георгій. — Дай, дай мені забуття!"

Обоє відпили по ковтку тягучої рідини, засміялись, потім випили все, до дна. Гаряча хвиля вдарила в не-звичний мозок, хміль — приємний, як сон про дитинство, сколихнув заснулу душу...

— Пісень! Я хочу пісень, — прошепотів Георгій. — Ти попроси...

— Зараз, — відповіла Аннабела. — Я замовлю спеціально для тебе... Сучасну народну пісню...

Дівчина відійшла до вбраної квітами естради. Керівник оркестру з величезною сивою шевелюрою кивнув їй, махнув смичком. Світло

погасло. На тлі темного залу виникло зоряне небо, Молочний Шлях. Десь з глибини далеких світів ледь помітними контурами почав вимальовуватись образ жінки в прозорому вбранні. Майже не-чутними акордами оркестр заграв хвилюючу мелодію. Здавалося, ті звуки линули з невідомих систем, вони кликали, збуджували, сумували.

Білі руки жінки, мов крила казкового птаха, простягнулися вперед, мов хотіли обняти далекі сузір’я. В простір полинули срібні звуки дивної пісні:

Ходить дівчина над річкою

Серед ніченьки туманної,

Все на ясні зорі дивиться

І ніяк не намилується…

Не на зорі вона дивиться,

Не милується просторами,

Виглядає свого милого,

Що мандрує десь між зорями…

Може, хлопець і не відає,

І не зна, що роки довгії

Ходить дівчина над річкою

Серед ніченьки туманної…

Пісня завмерла, і останні слова підхопила далека луна десь над морем. Спалахнуло світло. Почулися крики схвалення. А Георгій, затуливши обличчя руками, сидів непорушно.

— Що з тобою, Георгію? — сполохано прошепотіла Аннабела. Потім збагнула — пісня! її друг нікуди не втік від непереможного почуття, воно таїлось в кожній щілині душі і серця.

З естради залунали бурхливі акорди танцю. Пальці Аннабели заплуталися в білих кучерях Георгія. Він підвів обличчя, провів рукою по очах, мов знімаючи павутину, і встав. Знову вихор музики підхопив їх, і знову вони летіли з дівчиною у світ старої і вічно нової казки — казки забуття. А коли на сході прокинувся світанок і зарожевіли стіни "Небесної симфонії", Георгій отямився від чарів і пішов до виходу. Аннабела догнала його, зупинила...

— Друже, — важко дихаючи, сказала вона. — Невже все...

Він мовчав. Дівчина обвила його шию руками. Гарячі губи обпалили, схвилювали. Але блискавично пе-ред внутрішнім зором постали великі, як світ, очі Маріанни — єдині на Землі. Георгій обережно відхилився, міцно стиснув Анабелині руки.

— Ні, ні! — прошепотів він.

Вона кивнула. Очі дівчини усміхалися, та в них стояли сльози.

— У вас така установа, — пожартував Георгій, — де не дозволяється сумувати. Прощай, Анабело! Про-щай, мій друже!..

Він сів у повітряний ліфт, ще раз усміхнувся дівчині, натиснув важілець. Ліфт плавно пішов униз, три-маючись в рівновазі на потужних струменях стиснутого повітря.

І довго ще стояла зеленоока дівчина серед квітів, схилившись над бар’єром, і дивилася в туманну далину. Сльози котилися по її молодих щоках, і ранковий вітер висушував їх...

Прощання

...Космічний корабель стартував за десять кілометрів від Цвітограда. Тут, недалеко від моря, спеціально залишили пусте місце, щоб проводити небезпечні експерименти. П’ятнадцять років тому серед степових курга-нів заклали перші камені фундаменту велетенського цеху, що був споруджений з прозорої речовини. П’ятнадцять років ішла напружена робота сотень учених, інженерів, десятків різних інститутів. І ось серед гігантсь-кого майдану з’явився небачений апарат. Про нього заговорив увесь світ. Кілька місяців тому цей апарат пове-рнувся з пробної подорожі до системи Центавра. Тепер "Думка" була готова стартувати у безвість — в іншу галактику...

Багатотисячні юрби людей напирали на бар’єри, зраджуючи багаторічну звичку до витримки. Всім хоті-лося добитися до поля, де стояв зореліт, що виблискував білими спіралями в промінні сонця. Але за бар’єр не допускали нікого, навіть родичів космонавтів і представників Світової Ради Народів.

Не було пишних промов, патетичних слів. Говорили переповнені вщерть серця міцними потисками рук, скупими побажаннями успіху. В стрункій шерензі завмерли дванадцять молодих учених га інженерів. Вони свідомо йшли від сонця, квітів, коханих дівчат у морок, у безвість ради торжества Знання.

Георгій з гордістю подивився на молоді обличчя.

Ось Джон-Ей. Досвідчений штурман! На вольовому обличчі його не прочитаєш нічого. Очі сухі, хоч у грудях, можливо, буря. Він стримано махає рукою своїй старенькій матері. Не побачаться вже вони, навіки

про-воджає мати свого суворого сина в морок небес. І дивиться вона на нього так, ніби Джон-Ей лежить у труні. Серце матері не хоче розуміти, що ця розлука — ради інших, далеких, тих, які прийдуть з небуття в ясний, по-будований предками світ.

Ораміл і Тавринділ. Два юнаки-астрономи з Афін. Вони весело сміються, намагаються зігнати вираз сму-тку з милих личок своїх дівчат. Чудові хлопці. їх чорні південні очі будуть іскритися сміхом навіть тоді, коли смерть стане перед ними…

Нові члени екіпажу теж до серця Георгію. Ось біолог Вано — велетень з Кавказу. Механіки Антоній і Вільгельм — брати-близнята, обидва рудоволосі, веселі, обидва ентузіасти космічних подорожей. Другий шту-рман Борислав, медик Джар та енергетики Симон, Йосиф і Ден — також випробувані вчені, і їм можна довіритися в будь-яких обставинах.

Георгій рішуче підійшов до мікрофона і підняв руку.

— Друзі! — загримів його голос над полем. — Через годину — виліт! Я розумію ваші почуття, але обе-режність вимагає, щоб за півгодини до старту не було жодної людини в межах п’яти кілометрів! Прощайте, до-рогі друзі, до зустрічі з вашими нащадками!

Юрба зашуміла. Близькі і рідні відлітаючих не витримали; перегинаючись через бар’єр, вони зі сльозами на очах цілували сипів, братів, коханих. А з задніх рядів уже злітали в повітря легкі вертольоти і несли людей геть від стартового поля. На баштах безперервно вертілись телекамери, які передавали в ефір все, що відбува-лось навколо.

Внизу гігантського циліндра відкрився вхід. Один за одним члени експедиції зникали в апараті. На полі залишився тільки Георгій. Він з сумом оглянувся навколо. Маріанна не прийшла. Не прийшла! Ну й нехай!..

Дві години сорок п’ять хвилин. Двадцять перше серпня. Дві тисячі п’ятдесят восьмий рік. Залишилось п’ятнадцять хвилин до старту.

Георгій повернувся до апарата, горблячись, підійшов до люка. Переступивши підвищення біля входу, оглянувся ще раз, востаннє.

Поле було пустинним. Над горбами кружляли підорлики чи шуліки, виглядаючи здобич. На обрії пару-вала земля, здавалося, що там хвилюється море або біжать, переганяючи одна одну, череди ягнят. Далеко в бла-китному тумані темніли будівлі міста, вітер доносив здалека аромат квітів і життя. Тишу порушували тільки скрип автоматичних телеоб’єктивів на баштах та ледве чутний шелест вітру.

Гострий нервовий біль пронизав тіло Георгія. Він відступив крок назад і різко повернув важіль на пульті біля входу. З потужним хлюпанням закрилися масивні двері. Ще поворот важеля. Магнітне поле знищило щі-лини між дверима і стіною. Тепер ті, що зайшли всередину, були повністю ізольовані від зовнішнього світу.

Внутрішнім ліфтом Георгій піднявся нагору, ввійшов до командирської каюти. За ним автоматично за-чинились прозорі двері. За пультом у кріслі, ліворуч від командирського місця, вже сидів Джон-Ей — перший помічник Георгія.

— Всі на місцях, — скупо сказав він. — Амортизація включена. Можна давати старт. Залишилось п’ять хвилин.

Георгій мовчки сів у своє крісло, пристебнув широкі м’які паси. Простягнув руку до пульта. Праворуч спалахнув невеликий екран. На ньому з’явилось уважне обличчя літньої людини з сивим волоссям. Чоловік сумовито, але підбадьорливо посміхнувся. Це був Президент Світової Ради Народів.

— Земля благословляє вас, дорогі сини! — сказав він. — Високо тримайте прапор нашої цивілізації. На-ші нащадки будуть чекати великих скарбів Знання, ради яких ви відлітаєте...

— Ми будемо пам’ятати ваші слова, — тихо відповів Георгій, стримуючи хвилювання. — Прощайте...

Екран погас. Настала грізна тиша. Лице Джон-Ея закам’яніло, він впився непорушним поглядом у пери-скоп. Там, на ясно-блакитному тлі неба, повільно пропливала маленька хмарка. Здавалося, вона посилала останній прощальний привіт від імені Землі сміливцям. Ось хмарка закрила світило. Стрілка атомного годинника торкнулась фатальної риски. По стінках кають попливли сонячні плями.

Руки Георгія важко лягли на командирський пульт...

До невідомого

Тисячі телеоб’єктивів, біноклів і старовинних підзорних труб з далекої відстані спостерігали за космо-дромом, де за кілька хвилин стартує велетенський корабель з чітко написаним червоною фарбою словом: "Дум-ка". Це був тріумф не тільки екіпажу корабля, не тільки колективу конструкторів. Очі вчених, учителів, робіт-ників, поетів, очі тисяч людей слідкували за "Думкою", проводжаючи її в безкінечну путь, як своє виплекане тисячоліттями дитя. Справді, в цьому кораблі втілювалася мрія поколінь, геній безлічі вчених та інженерів. Це вони своїми руками піднімали апарат у Космос, передаючи естафету науки в майбутнє.

Навіть найзапекліші скептики переконані були в успіху, незважаючи на незвичайну сміливість подорожі. Це переконання стверджувалось чудесною конструкцією зорельота.

Реактор, який працював на анігіляції речовини і антиречовини, давав таку колосальну енергію, що дозво-ляла зовнішню оболонку корабля обезважувати і створювати навколо неї універсальне антиподе. Поле мало напругу, що переважала напругу непроникливої речовини типу густих зірок. "Думка" могла повністю ізолюва-тися від впливу гравітаційних, електромагнітних полів Галактики і набирати будь-яку швидкість. Для подорожі в антисвіт передбачалося використати потужні електромагнітні поля таких частот, які б дозволяли, взаємодіючи з антиречовиною, опуститися на антипланету зірки "Чужої". В антисвіті можна буде залишатися доти, доки вистачить енергії реактора...

Всі лічили секунди. Старт "Думки" незабаром. І не одна людина на Землі з болем в серці подумала про тих, кого більше ніколи не зустріне жоден сучасник...

— Друзі! — почувся голос Георгія по всіх каютах корабля. — Я включаю дегравітаційне поле і даю старт. Уважно слідкуйте за контрольною апаратурою. Якщо я або Джон-Ей вийдемо зі строю — негайно беріть на себе управління!.. Джон-Ей! Поле!..

Помічник спокійно повернув маленький важілець. Автомати почали працювати. Червоним вогнем спала-хнув пульт, а потім рівно засяяли живі пульсуючі зиґзаґи на екранах. Георгій подивився на перископи. Світ зо-вні померк, перетворився в ледве помітне зборище тіней. Тяжіння ставало все меншим, тіло майже нічого не важило, у вухах тихо зашуміло.

Це вступили в дію мезонатори, які обезважили оболонку корабля і закутали його потужним антиполем. Георгій включив електронний автопілот, що повинен був вивести корабель за межі системи. Там необхідно бу-де визначити курс точніше.

Почувся приглушений грім. Тіні в перископах поповзли вниз. Навколо повисла чорна пітьма, засіяна розмитими плямами зірок. Зореліт вийшов

у світовий простір. Земля, люди, життя — все залишилося десь по-заду, там, у крижаній безодні. Глухий біль в серці Георгія затихав, образ Маріанни перетворювався в сяючий прекрасний спогад.

"Думка" по заздалегідь обчисленій кривій пройшла мимо зовнішніх великих планет і попрямувала у ра-йон Веги, де недавно з’явилася швидколетюча "Чужа".

Георгій, знявши антиподе, дав завдання керівним автоматам. Вони уточнили напрямок. Закутавши зоре-літ дегравітаційним полем, Георгій посилив потужність двигунів. "Думка" поглинала простір з швидкістю біль-йонів кілометрів па секунду. Так минуло кілька годин...

— Пора гальмувати! — схвильовано сказав Георгій. — Ми пройшли більше тридцяти світлових років. Скоро — кордони антисистеми...

Потік ядерних часток ринув з передніх дюз у напрямі польоту корабля. Швидкість "Думки" незабаром понизилася до швидкості звичайних космічних кораблів. Треба було готуватися до зустрічі з антисвітом.

Космонавти хвилювалися. Адже це була перевірка земної науки, їх подорож в антисвіт мала підтвердити правильність теоретичних висновків людського розуму.

— Невже зореліт "Вогонь" не міг врятуватися? — похмуро запитав Джон-Ей. — Чому вони не вилетіли назад, у простір?..

— Ніхто не міг передбачити, що в нашій системі є антизірки. Це сліпа випадковість. Тим більше, що на відстані виявити анти-зірку неможливо. її проміння складається із звичайних фотонів... Ну, пора!..

Джон-Ей виключив антиподе. За ілюмінаторами загорілося зоряне небо, попереду, на екрані, перелива-лася рожевими барвами

велетенська зірка "Чужа". Гравіметри показали, що "Думка" потрапила в сферу тяжін-ня антисистеми. На екрані телескопічної установки виростав диск крайньої планети, де загинули товариші з "Вогню".

— Друзі! — тихо звернувся Георгій у мікрофон. — Ми беремо напрямок до планети!..

— Ми спокійні, Георгію! Давай!.. — почувся низький, оксамитний голос Вано у динаміку.

І ось за ілюмінаторами спалахнули яскраві зірочки.

Вони оточили корпус "Думки" сліпучо-блакитним феєрверком. Корабель зустрів потоки мікрометеорів з антиречовини.

Автомати, по команді штурмана, миттю включили електромагнітне захисне поле. Корона вогню зникла.

Георгій витер піт з поблідлого лиця, слабо усміхнувся.

— Витримало поле!..

— Зачекай! — заперечив Джон-Ей. — Попереду — зустріч з масою антиматерії, яка в мільярди разів бі-льша за масу метеорів!..

— Витримає! — весело озвався командир, не відриваючи погляду від екрана.

Планета наближалась. Вона аж надто була схожою до рідної Землі. Над її поверхнею пливли в блакитній атмосфері білосніжні хмари. Крізь розриви у хмарах вгадувалися обриси материків, в деяких місцях під проме-нями рожевого сонця блищали іскорками води океану.

Космонавти не могли надивитися на чудесну картину. Просто не вірилося, що все навколо: рожеве сонце, планета, хмари над нею — складається з іншої речовини, ніж у рідній системі.

Автомати відзначили послаблення захисного поля. Очевидно, корабель ввійшов у атмосферу планети. Обличчя Георгія мов закам’яніло. Кожен нерв напружився до краю. З цієї секунди життя космонавтів залежало тільки від роботи реактора. Захисне поле буде вести безперервну боротьбу з океанами антиматерії, яка оточує посланців іншого світу звідусіль.

Зовні посилювалось сяйво вогняного вихору. Реакція взаємного знищення антиречовини і потужних ква-нтів захисного поля відбувалася на відстані десяти метрів навколо "Думки". Ось мимо промайнули хмари — в ілюмінаторах поповзли туманні тіні й обірвалися. Крізь сліпучу корону, що оточувала зореліт, відкрилася без-межна панорама невідомої планети. "Думка", підкоряючись волі людей, все сповільнюючи політ, опускалася на березі океану. Зліва тягнулися масиви хащів, танули вдалині гірські піки, а праворуч котилися за обрій зеленку-ваті хвилі океану…

Ніби велетенський болід, сяючи нестерпним блиском, корабель Землі повільно опустився недалеко від води і непорушно повис у повітрі. Гарячі вихори повалили гігантські дерева густого лісу.

Низьке потужне гудіння понеслося над океаном, завмираючи вдалині.

Космонавти прибули в антисвіт…

Антисвіт

Джон-Ей передав наказ Георгія — всім зібратися у центральній каюті. Через півхвилини з’явився коман-дир. Весь екіпаж чекав його.

— Поздоровляю вас, друзі! — радісно сказав Георгій. — Ми в антисвіті! Пророкування скептиків прова-лилися!..

Довго стримуване напруження вилилося в бурхливі вигуки, але Георгій різким рухом руки зупинив това-ришів.

— У нас нема жодної зайвої хвилини. Антисвіт — це колосальний океан ворожої нам матерії. Треба яко-мога швидше вилетіти звідси. Джар! Симон! Ден!..

— Я! Я! Я! — чітко пролунала відповідь.

— Вам я доручаю взяти запаси антиречовини, — сказав Георгій. — Ми на березі океану... Тут є багато великих брил каменю. Трьох шматків буде досить для нас. Одягайте захисні скафандри, беріть контейнери!..

Джар, Симон і Ден з готовністю, не кажучи й слова, підійшли до ніш з одягом. Інші хутко допомагали їм натягнути на себе громіздку апаратуру захисту.

— Уявляю, який феєрверк з нас вийшов би, якби потрапити в цей світ без захисту, — пожартував Ден.

— Дивись, не напророкуй собі! — похмуро кинув Джон-Ей.

— Досить! — різко обірвав Георгій. — Друзі!.. Енергії для захисту в ваших костюмах вистачить лише на десять хвилин. Отже...

— Отже, за цей час ми мусимо взяти антиречовину і вскочити назад, в корабель! — засміявся Джар. — Якщо ж ні, то...

Він зробив виразний жест рукою і свиснув.

За хвилину всі троє посланців в антисвіт були споряджені. Внутрішнім ліфтом вони спустилися вниз, до шлюзу.

Георгій і Джон-Ей піднялися в керівну каюту і включили систему кругового огляду. Все залишалося, як раніше. Спокійно хлюпотіла, переливалася на сонці вода океану та від вихорів гарячого повітря гнулися донизу гігантські дерева заростів.

Джон-Ей зв’язався з товаришами. На екрані з’явилося зображення шлюзу. Біля виходу стояли три чудер-нацькі постаті. Навколо скафандрів обвивався химерний ребристий каркас. Це була складова частина захисту.

— Ви готові? — запитав Георгій.

— Так! — почувся голос Дена.

— Контейнери перевірені?

— Все гаразд!..

— Включити захист!

Навколо космонавтів попливли блакитні струмені енергії. Вони стали схожі на казкових привидів.

— Включити компресори! — наказав Георгій.

Джон-Ей натиснув кнопку. Ураган стиснутого повітря завихрився біля входу в корабель. Масивний люк поволі відкрився. З нього назовні вдарив бурхливий потік газу, не допускаючи всередину корабля атмосфери антиіланети. Навколо "Думки", за межами кола захисту,

заклубилася хмара вогню. То анігілював газ Землі з повітрям чужого світу.

— Вперед! — крикнув Симон. Він стрімголов кинувся прямо в огняний вихор. За ним з люка хутко ви-скочили товариші. Вхід в корабель знову зачинився, компресори зупинились. Три сміливці опинилися одні у ворожому антисвіті.

Дев’ять пар очей тривожно спостерігали за ними. Георгій бачив, як Джар, Симон і Ден підняли величез-ні, по півтора метри в діаметрі, контейнери і вийшли за коло захисту. Всі троє спалахнули, ніби факели. Джон-Ей закрив рукою очі від сліпучого сяйва, потім, швидко одягнувши захисні окуляри, знову подивився на екран.

— Захист витримує, — прошепотів Георгій. — Скоріше, друзі, скоріше!..

Три палаючі факели кинулися на берег океану. Великі брили каменю були поряд. Сміливці підійшли до них. Ось щось показує Ден. Він підіймає контейнер, накриває ним камінь. Те саме роблять два товариші.

Георгій від напруження закусив губу. Правильно! Все йде гаразд. Контейнер невагомий, антиречовина буде триматися посередині, в потужному полі, не взаємодіючи зі стінками! Добре! Чудесно!

Ось контейнери уже закриті, товариші легко підіймають їх і несуть до корабля. Перемога!

— Перемога!!! — кричить Георгій, і його голос запалює радістю серця друзів у центральній каюті.

Та що це?

Вигук завмер па вустах командира. Боляче стислося серце.

— Георгію! Люди!.. — скрикнув Джон-Ей. Справді, з хащів дерев бігли юрби людей чи людиноподібних істот. Вони були високого зросту, тіла їх покривало золотисте волосся, на стегнах були маленькі пов’язки з не-відомого матеріалу. Істоти вимахували руками, очевидно, щось вигукуючи. Вони оточили трьох космонавтів широким колом і впали ниць, кланяючись і простягаючи руки.

— Вони вважають їх за богів! — вигукнув Джон-Ей. — Товариші в безпеці!..

— Прокляття! — крикнув Георгій. — Ти забуваєш, що зараз у них кінчиться енергія захисту! Вони зго-рять, і ми не одержимо антиречовини!!!

А ззовні корабля невблаганно розігрувалася страшна трагедія. Три космонавти намагалися пробратись через юрбу істот до космольота, а ті чіплялися за руки й ноги "богів", очевидно, благаючи у них милості.

Георгій ламав собі пальці. Де вихід? Знищити цих істот? Але ж вони люди, хоч і низької організації… Люди? А може, ні? Адже їх тіла складаються з ворожої матерії, вони живуть в антисвіті! Ніколи, ніколи не вда-сться говорити з ними, єднатися з ними!.. Це зовсім чужий світ, чужі істоти! І все-таки рука Георгія не підні-меться, щоб убивати цих істот. Що ж робити?

А стрілка годинника дійшла до фатальної риски. Три космонавти проривалися через густу юрбу істот і не могли пройти.

Ось, зрозумівши, що їх чекає смерть, махнув рукою Ден.

— Все! — простогнав Георгій. — Кінець!..

В ту ж мить блакитні яскраві промені осліпили членів екіпажу "Думки". Гігантські стовпи вогню знялися на тому місці, де стояли

сміливці. Неймовірної потужності вибухи змели з берега все — каміння, людиноподіб-них істот, хащі дерев на кілька кілометрів, "Думка" була зірвана з місця, на вихорі розпеченого повітря вона піднялася вгору і почала падати в океан.

Георгій судорожно включив двигуни. Космольот загримів, переборюючи тяжіння планети, майнув над водою і, пробивши хмари, вийшов у простір. Страшний світ залишився внизу, диск планети поволі зменшував-ся па екрані. Георгій передав управління автоматам і втомлено схилився на пульт. Плечі його затремтіли від ридання.

— Не треба, Георгію! — прошепотів Джон-Ей, який сам ледве стримував сльози. — Товариші чекають твого слова.

Георгій опанував себе, витер вологі очі і включив зв’язок з центральною каютою.

— Дорогі друзі, — тихо сказав він. — Наш політ на антипланету закінчився трагедією. Джар, Симон і Ден загинули. Ми не маємо антиречовини для польоту далі. Ми не маємо і захисної одежі, щоб повторити спробу. Єдиний вихід — повертатися на Землю!!!

Товариші не відповідали. Настала гнітюча тиша. Важко бігали під шкірою жовна Джон-Ея. Очевидно, всі були категорично проти повернення.

— Що ж робити? — ще раз озвався Георгій. — У нас нема виходу!..

— Вихід є, — почулися слова.

— Йосиф? — здивовано запитав Георгій. — Що ти вважаєш можливим зробити?..

Широке обличчя Йосифа — останнього з енергетиків — з’явилося на екрані. Він твердо поглянув на ко-мандира, рішуче відкинув назад біляве пасмо волосся.

— У нас є великий контейнер для зберігання антиречовини? — запитав він.

— Є! — відповів Георгій. — А далі що?.. Я не розумію!

— Я пропоную прикріпити контейнер ззовні, ввести корабель у пояс астероїдів, якщо він тут є, і...

— Розумію! — вигукнув Георгій. — І піймати в контейнер підходящий метеорит!..

— Правильно! Саме так я подумав!..

Георгій запитливо подивився на Джон-Ея, Очі штурмана світилися рішучістю. Він схвально хитнув голо-вою.

— Спасибі, Йосифе! — радісно сказав Георгій. — Це щаслива думка! Успіх буде залежати тільки від на-шого вміння... Слухайте мою команду. Всі по місцях! Йосиф і Джон-Ей приготують контейнер. Ораміл і Тав-ринділ! До телескопів! Шукайте метеорні потоки. Антоній і Вільгельм!. Готуйтесь до зв’язку з Землею. Якщо операція пройде вдало, ми про все повідомимо па рідну планету!.. А тепер зійдемося разом і попрощаємось з товаришами...

Згодом дев’ять астронавтів стояли в центральній каюті навколо стола, на якому були встановлені три об’ємні фотографії загиблих товаришів. Дивлячись на дорогі лиця, мандрівники співали, похитуючись у такт суворим словам "Гімну загиблим космонавтам".

В темряві простору ви залишилися,

Щоб метеором у вічність летіти.

Рідну планету ви не побачите,

Хоча за неї героями вмерли…

Тільки діла ваші будуть безсмертними,

Піснею, мрією стануть для інших…

Навіть трагедія вашої смерті

Східцями буде до безкінечності…

Назустріч коханому

…Маріанна цілу ніч бродила над берегом моря — одинока, зажурена. Не думала, не згадувала нічого. Все уже передумано, все вирішено. Навіки йде від неї той, чиє серце не зможе замінити їй ніхто… Зупинити вона його не могла, а якби й могла, то не зупинила б. Вона хотіла одного — щоб її взяли в експедицію замість кого-небудь з хлопців. Адже вона інженер-енергетик і змогла б бути корисною. Та Георгій рішуче повстав про-ти цього.

Минала коротка літня ніч. Над морем клубочились прозорі тумани, танули в теплому, запашному повітрі. Під ранок Маріанна присіла на камені, довго дивилась на далекі сузір’я, які меркли в променях нового дня. Ось так і вони — згаснуть, мов сон, як небувалий спогад, а на їхньому місці нові покоління запалять світильники іншого дня. А може, так треба? Може, вона даремно мучиться і терзає серце непотрібним аналізом?.. Адже ні-чого не зміниться!

Смішно! Хіба можна наказати почуттям? І чи є що-небудь важливіше, ніж почуття? Розум? Так! Розум… Він руйнує щастя, бо щастя, найвище щастя — тільки в любові! То, може, геть розум? Навіщо потрібний він, коли забирає радість життя?..

Маріанна заплющила очі, сумно посміхнулась. Досить! Досить нікчемних і непотрібних думок! Ось пе-ред нею зоряна дорога в нові далекі світи! Мужні серця відкривають її для грядущих поколінь.

Чи можна зараз думати про себе? Серце — на замок!

Маленькі хмарки на сході запалахкотіли таким ясним багрянцем, що здалося, ніби якісь велетні там, на небосхилі, запалюють гігантське багаття. Слідом за тим сліпучі промені сонця пронизали повітря і помчали геть, в безкінечність, залишивши урочисту блискучу дорогу на морській поверхні… Дихнув легенький вітрець, море захвилювалось. А на душі Маріанни запанував дивний спокій.

Знявши взуття, вона босоніж побрела по траві, на якій сріблом переливались під сонячним промінням росинки, прямо до стартового поля, що лежало за сім кілометрів від моря. Там уже вирувала величезна юрба. Маріанна зійшла на древню могилу. Звідси видно було апарат, який бовванів над полем, постаті Георгія та ін-ших відлітаючих. Але вона вирішила не підходити і кілька годин стояла на одному місці без дум, слухаючи га-лас проводжаючих, і мліла від спеки. Все вище піднімалося сонце, вітер посилювався. І ось почувся посилений динаміками голос Георгія, який попереджав про старт космольота. Юрба почала рідшати, вертольоти хмарою попливли в напрямку міста. І тільки тепер Маріанна зрушила з місця. Вона востаннє поглянула на проводжаю-чих, на постать Георгія і раптом засміялась.

— Яка ж я дурна, — сказала вголос і нежданo застрибала на одній нозі, як колись у дитинстві. Потім зу-пинилась, зніяковіло оглянулась.

Але поблизу нікого не було — тільки гарячий вітер гнув до землі сріблисту тирсу на могилі.

"От буде сюрприз!" — внутрішньо усміхнулась Маріанна. Очі її заіскрились, личко розцвіло рум’янцем. Вона подивилась на годинник. Без п’яти хвилин три. Через п’ять хвилин — старт! Маріанна прилягла за каме-нем, втупилась очима в зореліт. Серце завмерло.

Спливали останні секунди. І раптом апарат зник. На тому ж місці спалахнуло блакитне сяйво, схоже на туманну корону.

"Включено дегравітаційне поле", — подумала Маріанна. Сяйво попливло вгору. Потім задрижала земля. Прокотився неймовірної сили грім. Потоки матерії, вириваючись з дюз, метнули блакитну корону вгору, в сяю-че небо. Страшний вихор підняв хмари піску і пилу, кинув Маріанну на землю. В очах у неї потемніло... Все було закінчено. Дівчина підвелася, оглянулась навколо. Замовкли далекі вибухи згори, повільно осідала на степ хмара куряви. Над місцем старту вже кружляли вертольоти. Ось один пілот помітив Маріанну, знизився до неї.

— Ви були тут під час старту?! — злякано закричав він, перехиляючись через борт відкритої кабіни.

— Так, — спокійно відповіла Маріанна.

— Ви збожеволіли! Вам треба негайно летіти в Інститут Випромінювань. Ви зазнали впливу шкідливих променів!..

— Не бійтесь, — засміялась Маріанна. — Мені це не страшно... Вона легко вибігла по східцях до пілота, сіла біля нього.

— Проспект Квітів, 27, — сказала серйозно і коротко.

Пілот здивовано поглянув на неї, але, не кажучи й слова, підняв машину в повітря, взявши курс на місто. Маріанна замкнулася в собі. Якось підсвідомо відчувала, що навколо струмує тепле, п’янке повітря, що внизу пропливають безмежні поля, сади, чарівні вулиці рідного Цвітограда. Вона задумала неймовірне! Чи сум її сві-дчив про каяття? Ні, сто разів ні!

Вертоліт сів біля будинку. Це був рожевий котедж, збудований з органічних матеріалів. Навколо хитали-ся під подихом морського вітру тремтливі берізки. Маріанна сама колись садила їх, перевозила саджанці з-за міста ще тоді, як були живими мати й татусь.

Дівчина попрощалася з водієм, поволі пішла до воріт.

— Раджу вам побувати в Інституті Випромінювань! — крикнув услід їй пілот.

Маріанна не відповідала. Вона ввійшла в дім, знеможено впала на широку каналу. Під вечір сповістила в Київ про те, що вона залишає роботу.

Після цього Маріанна жодної години не гуляла, не відпочивала. Кожного дня слухала повідомлення з Ін-ституту Космонавтики, хотіла знати все про долю "Думки". Нарешті, через місяць прийшла радіограма з дале-кої антизірки.

Світ довідався про трагедію на чужій планеті, про спроби спіймати астероїд з антиречовини, які закінчи-лися успіхом. Георгій і його товариші вітали людей Землі, прощалися з ними і передавали, що вони беруть курс на Велику Магелланову Хмару…

На цьому повідомлення закінчувалось. Засліпленими від сліз очима Маріанна дивилася на туманне зо-браження коханого, яке тремтіло на екрані телевізора. Ось воно потемніло, зникло. Все!..

Дівчина довго сиділа непорушно, заховавши лице в долонях. Потім витерла сльози і вийшла надвір. Кі-лька хвилин вона дивилася на ніжні віти берізок, ніби прощалася з ними, а потім вибігла на вулицю і зупинила вертоліт-таксі.

— В Інститут Анабіозу! — коротко сказала дівчина, коли пілот підняв машину в повітря.

Широкі площі і проспекти Цвітограда швидко промайнули внизу. По них пливла метушлива юрба, але дівчина не бачила її.

Вертоліт сів на даху велетенського будинку, оточеного глухою стіною. Маріанна зіскочила з сидіння і побігла вниз по широких зеленкуватих сходах, покритих м’яким пухнатим килимом. На першому поверсі їй назустріч встав з-за стола повний лікар у білому халаті, з довгими сивими вусами і добрими світлими очима.

— Що ви бажаєте? — ввічливо запитав він.

— Я знаю, вам потрібні добровольці для дослідів по анабіозу, — нерішуче почала вона.

— Так! Ви хочете запропонувати свої послуги?..

— Саме свої...

— Гаразд! Але для цього треба викликати Раду Інституту. Зараз!..

Лікар натиснув кнопку на столі, набрав кілька цифр на диску з номерами.

— А тепер підемо, — звертаючись до Маріанни, м’яко сказав він, рушаючи по світлому широкому кори-дору. Дівчина з завмираючим

серцем пішла за ним. Ввійшли в невелику кімнату. Маріанну посадили в білосні-жне крісло з повітряними подушками. Вона оглянулась. Крізь матові напівпрозорі стіни проникало приємне світло дня. В кімнаті, крім кількох стільців та столика з блакитними квітами, яких Маріанна ще ніколи не бачи-ла, не було нічого.

Нечутно відчинилися двері, зайшли ще кілька чоловіків та жінок у білому. Вони привіталися з дівчиною і посідали довкола.

— Отже, — почала жінка-лікар, — ми — члени Ради Інституту. Нам надані права відбирати доброволь-ців для анабіозу, щоб перенести їх у майбутнє. Ви це мали на увазі?..

— Так, — ледве чутно прошепотіла Маріанна. її повні губи зблідли і злегка тремтіли. — Я хочу перейти в наступні віки…

— На який термін ви дозволяєте приспати себе?

— Я… не знаю…

Лікарі здивовано перезирнулись.

— Що це значить? — обізвався лікар з вусами. — Яка, власне, причина вашого бажання піти з нашого століття?..

Маріанна поборола хвилювання, поступово заспокоїлась і, заглядаючи прямо в душу лікарям чорними очима, почала говорити:

— Я наречена Георгія, начальника позагалактичної експедиції… Ви, напевне, знаєте його?..

— Хто ж на Землі не знає Георгія? — тихо озвалася жінка-лікар. — Чому ж ви не вилетіли з ним?

— Це було неможливо. Я намагалась, але безуспішно… Я люблю його… Але ж ми більше ніколи не зу-стрінемось, якщо я буду продовжувати жити!.. Я не можу жити без нього і прошу приспати мене… Воскресити ж тоді, коли повернеться мій Георгій з Великої Магелланової Хмари… Таке моє непохитне бажання!

Жінка-лікар слабо посміхнулась, протерла окуляри.

— Але ж нас теж тоді не буде! До цього часу доведеться ждати тисячоліття!..

— Передавайте майбутнім поколінням лікарів мій заповіт, — вперто твердила Маріанна, нахмурюючи брови.

Сивий лікар знизав плечима, провів пальцем по скроні, непевно дивлячись на своїх колег.

— Але навіть в стані анабіозу ви не проживете так довго. Ні, безумовно, ні!.. Ось хіба тільки нові спро-би…

— Які спроби? — стрепенулась дівчина.

— Безкінечно довго тримати людське тіло з життєздатною потенцією можна тільки в стані штучної клі-нічної смерті, але ж…

— Хай буде смерть, — рішуче перебила його Маріанна, — аби тільки я дочекалась його!..

Лікарі замовкли, зворушені великою любов’ю, що не знала ніяких меж.

З крісла звівся лікар з вусами, тихо й урочисто промовив:

— У Великій Хартії Світу один з основних пунктів говорить: "Будь-яке бажання Людини, якщо воно не в протиріччі з Розумом і не принесе шкоди суспільству, священне". Я згоден!

Повільно підвелася жінка, поклала руку на чорноволосу голову Маріанни.

— В морально-етичних заповідях Великої Хартії сказано: "Доцільність будь-якої дії, продиктованої справжньою людською любов’ю, не може ставитись під сумнів". Я згодна.

До Маріанни підійшов високий вчений з пронизливими сірими очима і великою лисиною. Впившись по-глядом в її обличчя, він запитав:

— Ви добре обміркували цей крок?

— Так…

— Може, це тільки порив? Може, ви не зовсім усвідомлюєте того, що ось тепер добровільно відмовляє-тесь від сонця, квітів, друзів, рідних і знайомих, від усього того, що складає смисл життя? Може, ви забули про те, що воскреснете в такий час, коли навколо будуть тільки чужі люди, нові далекі покоління?

— Там буде він, Георгій! — блиснувши очима, заперечила Маріанна. — І не чужі люди будуть там, а наші з вами нащадки… Я твердо вирішила…

Очі вченого загорілися м’яким блиском. Він одступив кілька кроків назад, схилив голову.

— Я згоден!

— Згодні! — підтвердили всі інші члени Ради.

Маріанна злегка зблідла. її доля була вирішена. Вона йшла через пітьму Часу назустріч коханому…

Між буттям і мороком

Серце згасало, над усім панував Розум. І ніби його незбагненне втілення, мчав у просторі з неймовірними швидкостями дивний зореліт, несучи з системи антизірки в безмежну далину дев’ять представників Людства…

Що зустрінуть вони в інших світах? Які таємниці відкриє перед ними Космос?

Такі питання стояли перед кожним з них. І всі вони знали, що, може, доведеться їм загинути десь там, у чужих світах, як загинули троє товаришів у антисвіті, але не було жодного серця, яке тремтіло б від думки про смерть.

Минув деякий час. Георгій і Джон-Ей відпочивали в кріслах, але весь час уважно слідкували за роботою автопілота. Ось почувся різкий дзвінок, спалахнув червоний сигнал. Автопілот припинив роботу.

— Зореліт вийшов за межі антизірки, — сказав Георгій. — Джон-Ей, виключай поле…

І як тільки помічник повернув важілець, в перископах загорівся чудесний візерунок зірок, на спіралях ззовні засяяли відблиски променів.

Георгій схилився над мікрофоном.

— Друзі! Слухайте мене уважно! Зараз ми визначимо точний шлях і включимо антиподе майже на повну силу. Ми розів’ємо швидкість п’ятнадцять парсеків на секунду. Через тисячу секунд зореліт вийде на кордони Галактики, де ми виключимо дегравітаційне поле. Там ми почнемо виконувати одне з наших перших завдань — вивчення Галактики ззовні, дослідження ряду зоряних скупчень на кордонах, і, нарешті, переліт у сусідню гала-ктику. Друзі! Приготуйтесь робити кожен свою справу. Через тисячу секунд ми приступимо до наукової робо-ти…

Георгій замовк, подивився на помічника. Той дивно посміхнувся.

— Я і тепер не можу звикнути до цього рахунку часу тут і там… Адже у нас… вірніше, у них… на Землі за ці "тисячу секунд" минуть тисячоліття…

Георгій засміявся, поклав руку на його плече.

— Ми для того і летимо в незрозумілу безодню, щоб зробити її зрозумілою для наших нащадків… Але досить про це. Курс!..

Джон-Ей зігнав з обличчя посмішку, знову став суворим, як завжди, нахмурив брови. Перед ним над пультом засвітився екран з клаптем зоряного неба. Екран був пересічений сіткою тонких ліній з цифрами. Гео-ргій уважно придивився. Збільшена пляма Великої Магелланової Хмари лежала трохи лівіше центра екрана.

І знову автопілот, одержавши завдання, потріскуючи лічильниками, вступив до дії. Пляма сусідньої гала-ктики повільно пересунулася в центр. Екран погас.

— Поле! — знову наказав Георгій.

Зоряне небо зникло з перископів. Ззовні стояла повна пітьма. Зореліт був майже повністю відрізаний від світового поля тяжіння. З дюз корабля вирвались страшні вихори матерії. Апарат розвинув швидкість, яка була в мільйони разів більшою за швидкість світла…

Георгій, борючись з головокружінням, подивився на помічника. Той, як і раніше, суворо і спокійно диви-вся вперед, тільки по його худому обличчю котились величезні краплі прозорого поту. Джон-Ей невідривно стежив за циферблатом найточнішого атомного годинника. Аби лише не відмовила апаратура…

В перископах блискавично пролітали розмиті світлі лінії. Це були сліди зірок. Деякі з них знаходились дуже близько від шляху зорельота, і тоді обличчя Георгія кам’яніло, щелепи стискувались.

— Якщо в нашому полі знайдеться щілина, зореліт буде розірваний гравітацією якоїсь близької зірки, — тихо промовив Джон-Ей.

Георгій не встиг відповісти. Апарат трусонуло з такою силою, що в очах астронавтів потемніло. Струси наростали, в каюті почала швидко підніматися температура. Почулися тривожні дзвінки з центральної каюти, світлові сигнали.

— Температура вісімдесят. Охолоджуюча установка не допомагає!..

— Люди непритомніють. Відчувається пружне посилення першого удару!

— Що робити? Катастрофічна спека!..

Запитання і повідомлення сипались одне за одним, але Георгій не міг відповісти нічого. Задихаючись від спеки, він намагався збагнути, що трапилось. Джон-Ей, пересилюючи страшний тягар, що сковував тіло, повер-нув голову до начальника експедиції.

— Зірка! Ми зайшли всередину червоного гіганта …

І раптом припинилося все. Неймовірний тягар зник, температура понизилась до нормальної. Зореліт був неушкоджений. Прилади свідчили, що він продовжує летіти між полями Галактики з потрібною швидкістю. Слабий усміх заграв на вустах Георгія.

— Ну, друже мій, це неймовірно! Пройти крізь центр зорі, де спека мільйони градусів, і залишитися жи-вими?! Нашому кораблю ціни немає!..

— Ще кілька секунд — і поле не витримало б, — похмуро відповів Джон-Ей. — Треба включати поле на повну потужність, інакше ми ризикуємо життям усіх людей…

— Не потрібно! — коротко кинув Георгій. — Ми виходимо за кордони Галактики.

Дійсно, спливала остання секунда. Виключився автопілот. До ладу вступило автоматичне гальмування. Ще десять секунд — і зореліт вже летів зі швидкістю двісті тисяч кілометрів на секунду. Джон-Ей виключив антиподе. В перископах виник малюнок зірок, які об’єднувалися в гігантську сріблясту спіраль, що заповняла все небо. А попереду, на центральному екрані, переливаючись різноколірними вогниками величезних зірок-цефеїд , вже виростала нова галактика — Велика Магелланова Хмара.

Георгій викликав чергових центральної каюти.

— Друзі! Включіть всю апаратуру кругового огляду! Починайте роботу!..

Зліва від шляху зорельота, зовсім недалеко, сяяла червона кулька одинокої зірки. Георгій побачив її, за-доволено хитнув головою.

— Це, безумовно, стара зірка. Якщо там є життя — воно досягло високого рівня. Ми дослідимо цю сис-тему…

— Ти хочеш зупинитися тут? — запитав Джон-Ей.

— Саме тут, — відповів начальник експедиції. — По-перше, нам потрібно перевірити стан корабля ззов-ні. По-друге, простір у цьому районі не засмічений космічним пилом, і нам легко провести комплекс дослі-джень. Ну й, по-третє, саме в планетних системах згасаючих зірок можна зустріти надзвичайно високі цивілізації…

Загриміли вибухи, стримуючи блискавичний політ корабля.

Світ червоного карлика

Червона зірка ставала все більшою. Вона дуже швидко виростала на екрані перископа і, нарешті, пере-творилася в червоний диск, який заповнив чверть небосхилу. Але, незважаючи на великі розміри зірки, радіація її була незначною. Це відмітили автомати-лічильники. Зірка була згасаючим червоним карликом.

Почувся сигнал автоматичних радіотелескопів. Георгій включив екран. На чорному тлі показалась спо-чатку одна планета, потім ще дві. Зірка мала трьох супутників. На якому ж з них могло бути життя?..

Георгій включив "електронний мозок" і пустив для підрахунку дані радіотелескопів та теплових лічиль-ників.

Почувся сухий тріск, а за тим надійшла блискавична відповідь. Нормальне життя могло існувати тільки на першій від світила планеті, бо там було досить тепла і зберігся кисень в густій атмосфері.

Георгій і Джон-Ей перезирнулись, задоволено усміхнулись.

— Ти не помилився, Георгію, — сказав помічник. — Я певний, що ми тут зустрінемо високорозвинуте життя…

— Значить, спускаємось?

— Так…

Зореліт ввійшов у спіраль зниження, попав у гравітаційне поле першої планети. Розрахунки електронної машини показали, що планета тільки в півтора рази масивніша від Землі і вага на ній не набагато перевищує нормальну.

В дію вступив автопілот. Він, невпинно знижуючи страшну швидкість корабля, вів його на посадку, по-м’якшуючи величезну силу перевантаження дегравітаційним полем.

З-за червонуватих хмар, які застилали поверхню планети, проглянули невеликі водоймища, темні смуги рослинності. Зореліт ввійшов в атмосферу і з пронизливим виттям помчав над затемненим боком нового світу.

Серце Георгія стиснулось. Чужою і непривітною здавалась йому поверхня планети, що лежала внизу в пітьмі…

Здалека з’явилася червона смуга — лінія термінатора, а потім висунувся похмурий червоний диск згаса-ючого світила. Швидкість зорельота знизилась до мінімальної, і він, повиснувши над коричневою пустелею, повільно опустився на невелике плоскогір’я…

В перископах пломенів кривавий світанок. Далеко, на десятки кілометрів, тягнулася коричнева пустеля. Тільки десь на горизонті темніли чи то ліси, чи то хребти невисоких гір. Небо було чорно-синім, і в цій похму-рій вишині швидко пливли багрові хмари, схожі на потворні патли казкової істоти із старовинних легенд. На всьому тут лежав

відбиток невблаганної грізної смерті, повільного згасання, якогось незрозумілого жаху.

Георгій і Джон-Ей кілька хвилин похмуро спостерігали безрадісний пейзаж чужого світу серед повної мовчанки. Потім начальник експедиції повільно повернув обличчя до товариша, з сумнівом похитав головою.

— Схоже на те, що тут пройшла пекельна машина, яка спалювала все на своєму шляху. Подивись — це не природна пустеля, я бачу залишки руїн… Чи, може, мені так здається? Нічого не розумію…

Джон-Ей усміхнувся куточками тонких губів.

— Це в тобі прокинулися наші земні забобони! Треба дослідити планету. З простору видно було рослин-ність і щось схоже до будівель. Ми, можливо, приземлилися в невигідному місці…

— Так… Це вірно… Ми організуємо дві експедиції в різні боки. Підуть всі, крім нас двох. Я гадаю, що на цій планеті є високорозвинуті істоти або хоч залишки їх культури… Необхідно провести дуже багато дослі-джень…

Джон-Ей благально поглянув на Георгія.

— Я теж піду. Невже ти не розумієш? Я стільки мріяв про подорожі по чужих планетах… Залиш замість мене кого-небудь іншого…

— Вічний мандрівниче, — засміявся Георгій, і його сині очі бризнули теплими вогниками. — Ти все хо-чеш робити сам, ненаситна твоя натура.

— Ну… я тебе прошу!..

— Гаразд, гаразд! А опісля піду я. В другу експедицію! Тепер залишуся сам. Там буде потрібна кожна людина! Поглянь на аналіз повітря…

Джон-Ей зиркнув на шкалу автоматичного аналізатора.

— Кисню шістнадцять процентів, азоту — вісімдесят два, решта — вуглекислота, інертні гази та інше. Водяна пара в незначній кількості. З водою тут погано…

— Так, — пробурмотів Георгій. — Атмосфера біогенного походження. Значить, життя є! Дихати можна без скафандрів…

Включивши мікрофон, Георгій роздільно і чітко промовив:

— Друзі! Ми прибули на якусь стару планету на кордонах Галактики. Тут починається цикл досліджень, спрямованих в далеке майбутнє, результати яких адресовані грядущим поколінням. Ви розумієте відповідаль-ність, що лягає на нас! Тепер ви підете в експедицію для детального вивчення цього світу. Я певний, що ви зустрінете розумних істот, може бути, більш розвинутих, ніж наше людство. Але можливо, що на шляху зустрі-нуться істоти, розум яких розвивається егоїстично. Тоді це будуть жорстокі і безпощадні створіння. У всякому разі, вирішуйте самі. Наказую всім захопити зброю — важкі атомні випромінювачі. Джон-Ей визначить склад груп. Головну групу поведе він сам. Висадити назовні всюдиходи і устаткувати їх. Всі мусять одягти біозахисні маски — ми не знаємо сили тутешніх бактерій. Зі мною тримати регулярний зв’язок…

Джон-Ей відстебнув паси, підвівся з крісла, рішуче пригладив волосся.

— Ну, я пішов, Георгію!..

Георгій обняв товариша, міцно притиснув до себе. І чомусь блискавично в свідомості виник образ Марі-анни — відчутний, живий. Галюцинація була настільки реальною, що Георгій здригнувся. Джон-Ей запитливо поглянув йому в очі.

— Що з тобою?..

— Нічого, друже… Розумієш, чомусь не до речі згадалась Маріанна… Не смійся!..

— Хто ж буде сміятися з тебе? — з несподіваною ласкою в голосі промовив Джон-Ей. — Але згадай про те, що на Землі вже минули тисячоліття. Нема нікого з тих, хто проводжав нас. Маріанни теж. Забудь про те, що було колись! Нам треба думати про майбутнє…

Георгій з сумом подивився на коричневу далину в перископі, заплющив очі.

— Ні, ні! Не забути мені її ніколи!.. Він постояв мовчки, потім прошепотів:

— Пора!..

Він ще раз обняв помічника, і коли той, одягнувши ізоляційний теплий комбінезон, зник за прозорими дверима, сів у командирське крісло.

Червона зірка підіймалась все вище і вище. Напевне, тут день був набагато коротшим від земного. Гео-ргій включив зовнішні телеоб’єктиви і мікрофони. На екрані показався Джон-Ей з групою товаришів, які один за одним виходили з люка зорельота. Згори на автоматичних кранах опускались вузли всюдиходів. Члени екс-педиції відразу ж починали їх монтувати. Робота тривала не більше години. Скоро біля апарата стояли два всю-диходи — легкі рухливі машини на

гусеничному ходу, які могли пересуватися на будь-якій місцевості. Один всюдихід в кілька разів перевищував величиною другий, він був повністю закритим. На обох машинах поблискували кінотелеоб’єктиви і передавально-приймальні антени.

Георгій чув ззовні тільки тонке виття поривчастого вітру та приглушену розмову товаришів. Пролунав голос Джон-Ея:

— По машинах!..

Мандрівники розсілися по всюдиходах. Йосиф, Вано і другий штурман Борислав їхали на меншій маши-ні. Механіки Антоній, Вільгельм і Тавринділ з Орамілом сіли разом з Джон-Еєм у велику закриту машину з всебічним захистом і могутньою бронею.

Штурман, входячи до кабіни водія, повернувся до зорельота, привітально підняв руку. На його обличчі поблискувала матова маска з великими окулярами.

— Не сумуй, Георгію! — закричав він. — Ми скоро повернемося з делегацією тутешніх жителів!.. Готуй закуску, друзяко!

— Щасливої дороги, друзі! — загримів голос Георгія в динаміках.

Машини рушили з тихим гулом, здіймаючи гусеницями густу руду куряву, яка відносилась вітром. Баг-рове кружало світила швидко опускалось донизу, кидаючи навколо тьмяні промені. День закінчувався.

Тривога прокралася в душу Георгія, боролася там з голосом здорового глузду. Ну чого йому тривожи-тись і переживати? Адже все гаразд!

Георгій не міг дати відповіді на сумніви, що краяли його серце. Він одиноко сидів у командирському крі-слі і з незрозумілим сумом дивився, як два всюдиходи поволі ховалися в червонуватій напівтьмі…

Залізне військо

Обидві машини рушили по заздалегідь обраному шляху. Було намічено два напрямки, що розходились під прямим кутом від зорельота. Машина Джон-Ея рушила на схід, до гряди далеких гір чи смуг рослинності, а Борислав повів свій всюдихід на північ.

Джон-Ей і його супутники з подивом і навіть острахом дивились на пейзаж, що їх оточував. Власне, пей-зажу ніякого й не було в справжньому розумінні цього слова. Навколо розстилалася все та ж коричнева пусте-ля, засіяна острівцями чорного попелу і зловісних залишків якихось будівель, зруйнованих жорстокою невідомою силою. Похмуре світло зірки надавало всьому цьому вигляду кошмару, що приснився у важкому неприєм-ному сновидінні.

Мандрівники перезирнулись, не осмілюючись висловити певну думку. Джон-Ей, повагавшись, включив радіотелестанцію. На маленькому екрані виникло обличчя Георгія. Він запитливо подивився на Джон-Ея.

— Що-небудь трапилося, друзі?..

— Ні! — Голос помічника був зніяковілим. — Але я мушу попередити тебе. Характер пустелі, що оточує нас, свідчить про страшне руйнування, викликане руками розумних істот…

— То що ти хочеш?

— Я вперше надаю якогось значення інтуїції. Ми, як ти бачиш, зустрілися з незрозумілими явищами… Може, це наслідок непевності?..

Варто послати попередження Бориславу, щоб вони вели дослідження з макси-мальною обережністю…

Брови Георгія зсунулись на переніссі. Він з півхвилини напружено щось обмірковував, потім рішуче під-вів обличчя.

— Гаразд! Я пошлю йому попередження. Якщо зустрінете істот з агресивними намірами, застосуйте яде-рну зброю. Періодично включайте зв’язок. Коли трапиться що-небудь цікаве чи важливе — включайте телепе-редачу…

Обличчя Георгія зникло з екрана. Сірі очі Джон-Ея блиснули посмішкою з-за окулярів маски.

— Отже, друзі, будьте напоготові! Приготуйте зброю! Я думаю, що не існує таких потвор, які витримали б ядерний потік. Але це в крайньому випадку. Ми прибули сюди, перш за все, як люди!..

Водій машини доторкнувся до руки Джон-Ея.

— Попереду будівля. Що робити?

Дійсно, попереду виростала з неглибокої долини дивна споруда, схожа на гігантський ангар з куполопо-дібною покрівлею і блискучими, червонуватими від проміння зірки, стінами. Машина, здіймаючи гусеницями легкий попіл, швидко наближалася до дивного об’єкта.

Джон-Ей наказав зупинитися. Гул моторів припинився. І тоді ясно почувся свист вітру, який поривами видував з коричневих горбів брудний пісок та попіл. Свист цей був неприємним і зловісним.

— Ну, що ж, — промовив Джон-Ей. — Ми не будемо чекати. Добрі господарі перед нами чи вороги — ми зобов’язані першими йти на

знайомство. Антоній залишається в машині. Інші зі мною підуть до будівлі. Ан-тонію! Підтримуй зі мною радіозв’язок. Товариші…

Голос Джон-Ея переривався від хвилювання. Штурман ще ніколи не був таким збудженим.

— Ви розумієте важливість цього моменту? — продовжував він. — Може, ми вперше в житті зустрінемо інших розумних істот… А може, навпаки, це буде неприємна зустріч! Друзі мої, будемо готовими до всього…

Блискучі погляди молодих супутників були відповіддю на слова Джон-Ея.

— Антонію, — звернувся штурман до механіка, — включиш електромагнітний, біологічний і гравітацій-ний захист. Приготуй на всякий випадок важкі випромінювачі. Чекай моєї команди. За мною, друзі!

Троє космонавтів, услід за Джон-Еєм, мовчки вийшли з машини на спалений фунт. Величезне світило, що надало до заходу, відбилося в окулярах, заблищало на маленьких заплічних антенах.

Дверцята машини зачинилися з глухим стуком. Чоловіки швидко й рішуче закрокували до дивної спору-ди. Джон-Ей не зводив з неї погляду, обмірковуючи на ходу враження від химерної планети, що так негостинно зустріла далеких мандрівників.

Як можна було зрозуміти такі дивні контрасти? Безкінечна пустеля, засіяна залишками колишніх буді-вель, і поряд — гігантська споруда! Перше свідчить про жахливу лють і жорстокість, а друге — про високий розум! Тут якась таємниця, яку потрібно розгадати!

Ось вони наблизились до споруди на двісті метрів, а все ще нікого не видно, не чути ні звуку, наче там нема жодної живої істоти. Джон-Ей сповільнив крок. Пройшовши ще метрів двадцять, космонавти зупинилися. Неясна тривога зародилася в мужніх серцях, поступово переростаючи в почуття непереможного туманного страху. Звідки було це почуття — темне і нехороше — ніхто не розумів. Але ось Джон-Ей усвідомив його і ко-лосальним зусиллям волі розірвав павутину, яка обплутала його психіку. Потім він рішуче повернувся до това-ришів. За склом окулярів Джон-Ей побачив три пари наповнених жахом очей, бліді обличчя, дивну боротьбу між хоробрістю і страхом, якої до цього часу не знав ніхто з них.

— Друзі! — хрипко сказав Джон-Ей. — Це може бути дією незвичної атмосфери й умов. Включіть повне кисневе дихання...

Через коротку хвилю очі мандрівників набули спокійного виразу. Живлющий струмінь кисню влився в легені, розігнав туман, що панував над психікою. Джон-Ей задоволено усміхнувся.

— Пішли. Ми біля мети. Будьмо готові до всяких неприємностей.

Група рушила далі, прямуючи до центра споруди, що здіймалася на сто п’ятдесят метрів вгору і тягнула-ся напівовалом вздовж долини не менше, ніж на три кілометри.

Раптом Вільгельм, що йшов з Джон-Еєм, глухо скрикнув і судорожно вчепився в рукав комбінезона сусі-да.

Зупинилися всі, вражені грандіозним, небаченим видовищем.

Вздовж усього багатокілометрового "ангара" в нижній частині раптово, одночасно з’явилися чорні пря-мокутні отвори. За ними була мутна чорно-кривава імла, в якій щось ворушилось. Джон-Ей судорожно включив важілець на грудях, зв’язався з машиною.

— Антонію! Будь напоготові! Зв’яжи мене з Георгієм! Включи телескопічну телепередачу!

— Я чую вас, друзі, — почувся напружений голос Георгія. — Я бачу будівлю, але не зовсім ясно видно, чи є там хто-небудь!

— Георгію! — обізвався Джон-Ей. — Уважно спостерігай за нами. В будівлі ми бачимо якийсь рух…

— Гаразд! Будьте мужніми, друзі мої! Викопуйте…

Раптом голос Георгія перервався, почувся вигук жаху.

— Що з тобою, Георгію? — закричав Джон-Ей. Але він не встиг одержати відповіді. З темних отворів зненацька випливли сотні чудернацьких істот. Та чи істот? Червона зірка, яка вже зовсім заходила за обрій, все ще освітлювала "ангар", і мандрівники ясно бачили криваві відблиски на сферичних металічних тілах "істот". А може, то були машини, в яких сиділи розумні істоти?..

Від споруди не долинало ні звуку, і це підкреслювало казковість того, що відбувалося. Довгий ряд істот чи машин вишикувався перед "ангаром".

Джон-Ей здивовано поглянув па своїх супутників.

— Що вони, техніку свою демонструють перед нами?

Його жарт залишився незакінченим. У навушники вдерся стривожений голос начальника експедиції:

— Джон-Ей! Від другої групи надійшло повідомлення. На їхньому шляху з’явилися чи то машини, чи то живі істоти. Вони не подають

ніяких сигналів. Я дав наказ відступати. Очевидно, ми маємо справу з жорсто-кою, ворожою расою, що має сильний технічний потенціал. Зброї даремно не вживайте. О, я бачу, перед вами така ж армія?!

— Так, — відповів Джон-Ей. — Вони мовчать. І, скажу відверто, мені це не подобається.

— Може, спробуємо вступити з ними в переговори? — сказав один з супутників Джон-Ея.

Той знизав плечима.

— Про які переговори ти мовиш? Вони насторожені і ворожі. Очевидно, тутешня цивілізація розвивалась по шляху, прямо протилежному нашому. Друзі, відступаємо до машини! Швидко!

— Правильно! — почувся схвальний голос Георгія.

Та ледве мандрівники встигли ступити кілька кроків, як величезна лавина машин колихнулась і нечутно рушила слідом за ними, їх напівсферичні тіла, оточені матовим м’яким промінням, ніби пливли над пустинею, тримаючись у повітрі невідомо яким чином.

— Це жахливо, — прошепотів Джон-Ей. — Ми навіть не можемо збагнути, з ким маємо справу…

— Будьте обережними… будьте, обережними, друзі мої, — десь здалека долинав тривожний голос Гео-ргія.

Серця чотирьох людей стиснулися в страшному передчутті. Ось уже зовсім близько металеві потвори. Видно, як під напівпрозорою поверхнею спіраллю переливається важка рідина. Чи, може, так тільки здавалося в напівмороці цього жахливого світу?.. Ось залишилося не більше ста метрів відстані між машинами і втікачами.

— Приготувати зброю! — наказав Джон-Ей, збліднувши.

А залізне військо наближалось, оточуючи кільцем повільно відступаючих людей…

Битва

…Залишившись на самоті, Георгій замислився, дивлячись на туманну далину, що виднілася за апаратом. Йому не подобалася ця планета. Чому, він не міг сказати, це почуття виникло підсвідомо. Може, зупинити то-варишів? Ні, це недостойно вчених, недостойно представників людства, які вирвалися в неозору даль Часу і Простору!..

Залишилось одне — ждати! По минулому досвіду людства причин для страху не було. На двох системах, сусідніх з сонячною, як говорили перші космонавти, розумні істоти досягли високих вершин Знання і були гу-манні в найбільш високому розумінні цього слова. Того ж самого експедиція могла сподіватись і тут, де була надія зустріти розумне життя. Але чому ж мозок перебуває в такій напрузі? Чому в грудях ніби натягнута тяти-ва лука? Серце чекає чогось незвичного, страшного. Мабуть, це вплив неймовірного, надфантастичного польо-ту з божевільними швидкостями і самого вигляду жахливої планети в освітленні багрового сонця. Ця пустеля неземного забарвлення, покрита попелом і нагромадженнями зруйнованих будівель, лякала.

Спливали стомлюючі хвилини очікування. Обидві групи сповіщали про те, що навкруги все та ж пустеля, нічого нового не видно і живі істоти не зустрічаються. Але скоро почалося страшне.

Від групи Борислава прийшло повідомлення про зустріч з дивними машинами чи істотами, які зупинили просування всюдихода. Потім те ж саме сповістив Джон-Ей. Спроби зв’язатися з представниками чужого світу виявились безрезультатними. Георгій звелів відступати і включити телестанції.

Над його пультом загорілось два контрольних екрани. На них виникли зображення похмурої пустелі, по якій обережно, але невпинно рухались лавини металічних напівсфер, оточуючи людей.

Особливо важко було групі Джон-Ея. Між потворами і закритою машиною залишилось не більше двох-сот метрів. Георгій бачив жменьку людей на фоні величезної армії потвор, і йому стало ясно, що товариші не втечуть.

— Ех, якби… — вирвалось у нього. І, ніби почувши думку Георгія, наймолодший з групи — Ораміл рі-шуче зупинився і, не повертаючи голови, різко промовив:

— Джон-Ей! Іншого виходу нема! Я зупиню їх! Ви всі — до машини! Броня захистить вас!..

— Але що ти зробиш один? — запитав Джон-Ей.

— Ми всі зупинимось, — обізвалися Вільгельм і Тавринділ. — Ти повинен будь-якою ціною повернути-ся на зореліт. Ти штурман. Ми залишаємось! Прощайте, товариші!..

— Прощай, брате! — крикнув Вільгельм.

Джон-Ей хотів щось заперечити, але Георгій, що слухав суперечку, рішуче втрутився в неї:

— Ви правильно робите, товариші! Дякую, хлопці, дорогі мої друзі! Джон-Ей! Біжи до машини!.. А ви повільно відступайте!

Джон-Ей, не кажучи ні слова, бігом кинувся до машини, силует якої вже виднівся у відблисках кривавої зірниці. Три його супутники зупинилися, висунувши попереду себе важкі ядерні випромінювачі з широкими роз-трубами. Повільно зупинилося і залізне військо.

Але ось середні машини закуталися зловісним червоним сяйвом, на їх поверхні виросли рухливі парабо-лічні антени.

Георгій заціпенів. Зараз почнеться щось страшне.

— Друзі! Будьте уважні! — почав він, та було вже пізно що-небудь говорити. Яскраві фіолетові блискав-ки вдарили в групу товаришів. Ораміл без єдиного звуку зник, в одну мить перетворившись в купку попелу, який був підхоплений і розвіяний вітром.

— Відкривайте вогонь! — з відчаєм закричав Георгій. Два мандрівники, що залишилися живими, поба-чивши жахливу смерть Ораміла, спокійно підняли свою грізну зброю. Невидимі концентровані промені різону-ли по машинах. Там, де вони пройшли, машини спалахували яскравим полум’ям і перетворювались у сплавлений шматок металу. Фланги залізного війська зупинились. В повітрі замайоріли антени і сотні фіолетових блискавиць ринули туди, де стояли сміливці.

Георгій закрив рукою очі від неймовірно сліпучого світла, а коли знову подивився на екран, замість Вільгельма і Тавринділа над пустелею кружляв лише чорний димок. Слова застрягли в горлі Георгія. Хвиля відчаю і страху прилила в мозок. Все пропало! Це ж не люди, не розумні істоти! Це демони древніх релігій ви-повзли на пекельну рівнину!..

А кільце машин вже замикалось навколо головного всюдихода. Джон-Ей ледве встиг добігти до нього і заскочив, важко дихаючи, у відкриті дверцята. Його підхопили руки Антонія, який бачив трагічну загибель трьох супутників.

— Всі форми захисту! — прохрипів Джон-Ей. — На повну потужність!.. Негайно до зорельота!.. Круго-вий вогонь по цих потворах!..

Джон-Ей з відчаєм і злобою сам переключив весь енергетичний потенціал всюдихода на випромінювачі. Машина наповнилась зловісним гулом. Стволи-рефлектори націлились ззовні на блискучих потвор. Блідо-зелені промені ковзнули по машинах. Спалах неймовірної сили освітив пустелю. Горіли в полум’ї колосального вибуху сотні переслідувачів. Але з пітьми все так же, стрункими рядами, з являлись тисячі нових машин і про-довжували переслідування.

Георгій з розширеними від жаху очима, обтираючи холодний піт з лоба, перевів погляд на другий екран. Там становище було не кращим. Залізні армії відрізали від зорельота всюдихід Борислава. Вихід був тільки один — першими застосувати зброю. Але менша машина не мала енергетичного захисту, і її доля була виріше-на.

Білий, як мрець, Георгій, закам’янівши, дивився, як в нерівному бою гинули його товариші від смертоно-сних фіолетових блискавиць. Дивився і нічого не міг зробити. І ось, нарешті, все закінчилось… Машина Борис-лава була знищена. Товариші перетворилися в попіл на страшній далекій планеті за десятки тисяч парсеків і тисячі років від рідної Землі…

Це він, він один у всьому винен! Не треба було пускати всіх! Але хто ж міг передбачити можливість зу-стрічі з такими жорстокими створіннями? Ганьба! Трагедія в системі антизірки і повний крах тут…

А тим часом до зорельота наближався єдиний уцілілий всюдихід, оточений потужним полем захисту, і в ньому було два космонавти, що залишилися живими. Буквально по п’ятах їх переслідувала багатотисячна армія залізних потвор, яка обстрілювала машину потоками фіолетових блискавиць. Але страшні розряди не проника-ли крізь невидиму броню всюдихода. Джон-Ей поглядав на пульт, побоюючись, що магнітно-гравітаційне поле не витримає такої напруги.

Ось із мороку виріс силует зорельота. Внизу вже темнів отвір, заздалегідь відкритий Георгієм. Всюдихід, рвучко підкотивши до корабля, різко зупинився, піднявши хмару куряви. І в ту ж мить Джон-Ей відчув страшну спеку. Здавалося, тіло розтоплюється. Всюдихід був оточений сяйвом фіолетових спалахів.

"Сіло захисне поле", — промайнуло в голові Джон-Ея. Він одним рухом включив всі рубильники зовні-шньої зброї на повну потужність. Ззовні загриміло. Перемагаючи страшну слабість, Джон-Ей відкрив дверці.

— Швидше, Антонію! — закричав він. Ніхто не обізвався. У відблисках полум’я палаючих потвор Джон-Ей побачив відкриті мертві очі механіка. Штурмана одного врятувало переднє захисне скло. Ждати вже нема чого! Отвір зорельота недалеко! Джон-Ей вивалився з всюдихода і поплазував до корабля. Він вже нічого не бачив, не чув…

Георгій спостерігав наслідки страшного побоїща. Коли останній живий член експедиції — Джон-Ей вповз у зореліт і двері за ним автоматично зачинилися, неозорий простір пустелі спалахнув вогнем фіолетових розрядів. Океан енергії ринув на останню фортецю людей. Та корабель був поза небезпекою.

По команді Георгія автомати закутали його дегравітаційним полем, відрізавши від зовнішнього світу, а потім блакитна тінь знову майнула серед червоних хмар, несучи двох космонавтів з планети смерті і жаху в безкінечні прірви Космосу…

Частина третя

Царство Залізного Диктатора

Велика Магелланова Хмара

…Перше, що побачив Джон-Ей, відкривши повіки, було обличчя Георгія — худе, зелене, з непорушним скляним поглядом. Його очі втупилися в перископ, на губах запеклася кров. На фіолетовому тлі простору яск-раво сяяли велетенські зірки Великої Магелланової Хмари, і в їх примарному освітленні Георгій був схожий на мерця.

Джон-Ей застогнав. Свідомість повернулась до нього блискавично, відновивши в пам’яті видовище стра-шних подій. Його очі зустрілися з напівбожевільним поглядом Георгія.

— Скажи, Георгію, все це… тільки сон?..

— Ні, не сон!.. Там, у цьому… пеклі… ми залишили сімох товаришів… О, я ніколи не прощу собі цьо-го!..

Жахливі ридання потрясли тіло Георгія. Джон-Ей мовчав, намагаючись осмислити те, що відбулося, в усій його неймовірності. Нарешті, він повільно підняв руку, торкнувся до плеча начальника експедиції.

— Ти не винен. Ніхто не міг передбачити такого жаху, такої жорстокості. Ми ще на Землі знали, що йде-мо па все… Заспокойся…

Георгій розігнувся в командирському кріслі, заскрипів зубами.

— Так, так! Ти правий! Ти, звичайно, маєш рацію! Забути! Про все забути! У нас не було друзів! Вони приснилися нам!

Останні слова Георгій викрикнув, захлинаючись від гніву і болю, прямо в обличчя Джон-Ея.

Між брів помічника залягла різка зморшка.

— Не знущайся з мене! Я вражений тим, що трапилось, не менше, ніж ти! Але пам’ятай, що перед нами — невиконане завдання, заради якого загинули товариші…

— Дванадцять чоловік не виконали!.. Ти хочеш, щоб це зробили двоє?..

— Це наш обов’язок!

Георгій журливо схилив голову, довго мовчав, незрячими очима дивлячись на пульт.

— Гаразд! — нарешті сказав він. — Ми доведемо дослідження до кінця. Курс — Велика Магелланова Хмара. Запусти в електронну машину дані, що стосуються обертання обох галактик. Це буде потрібно для повороту назад. Зупинимося в першому кулястому скупченні зір. Включай поле!..

Джон-Ей з радістю побачив, що до Георгія повернувся командирський тон. На схудлих щоках заграв ру-м’янець, у сповнених болем синіх очах з’явилися вогники…

Штурман провів необхідні підрахунки і включив дегравітаційне поле. Зорельоту треба було перескочити безодню, яка розділяла дві галактики.

Знову в перископах погасло зоряне небо. Апарат задрижав, набираючи неймовірну швидкість, пожираю-чи більйони кілометрів на секунду…

Десь далеко позаду залишилась страшна планета, на рівнинах якої лежить попіл товаришів. Неймовірно, незрозуміло! Як виправдати цю загибель, чим?..

Друзі думали, очевидно, про одне, тому що Джон-Ей, не повертаючи голови, тихо запитав:

— Як ти гадаєш, що то було?..

— Відразу важко сказати… Але, безумовно, не живі істоти, а машини… І навіть машини без живих істот всередині, а керовані на відстані. Інакше важко пояснити таку жорстокість, фанатизм і відсутність страху…

— Але ж істоти, що створили такі досконалі машини — а вони, безперечно, досконалі, — повинні мати високий інтелект! Що ж змушує їх так жорстоко розправлятись з гостями?..

— Хто ж може сказати нам про це? Ми не знаємо нічого! Наявність інтелекту ще нічого не значить. Зга-дай історію Землі… Хіба великі вчені не віддавали свій геній для знищення собі подібних? Тут може бути те ж саме… Ти бачив спалену пустелю? Там була битва… Може, ті, кого ми зустріли, чужинці з інших світів…

Георгій помовчав, а потім м’яко, ніби пробачаючись, промовив:

— Джон-Ей! Пробач мені! Ти практичніший, суворіший. Але що зробиш — якесь передчуття. Якщо я за-гину — не забудь мого заповіту. Я не вмру спокійно, якщо не буду впевненим у тому, що ти…

— Георгію! Ну як ти можеш?..

— Зачекай, не перебивай! Смерть товаришів, наші муки повинні принести користь грядущим поколін-ням, наблизити час безсмертя! Якщо я загину — ти не забудь про це, будь-що доведи "Думку" до Землі!..

Джон-Ей міцно стиснув руку Георгія.

— Гаразд, друже! Хай буде так!

Після цього Георгій рішуче підвівся з крісла, дістав об’ємні зображення членів екіпажу. Джон-Ей пер-ший затягнув хрипким голосом "Гімн загиблим космонавтам". Дивно і неприродно звучали в тиші Космосу голоси двох людей, відрізаних від батьківщини безнадійними прірвами. Проспівавши гімн, друзі довго ще стоя-ли біля пульта, не маючи сили відвести погляди від зображень товаришів...

В ту ж мить прозвучав сигнал автопілота, виключилось дегравітаційне поле, і небо в перископах спалах-нуло такими яскравими зірками, що стало боляче очам. Зореліт ввійшов у велике прикордонне кулясте скуп-чення Великої Магелланової Хмари. На задньому перископі в усій красі сяяла рідна Галактика, яка була видима під невеликим кутом до її екватора. В центрі, де зосередились десятки мільярдів зірок, палахкотіла суцільна сліпуча пляма, прорізана в деяких місцях смугами темної пилоподібної матерії. Від центрального згущення, мов крила казкового птаха, виростали дві сяючі чудові спіралі, що летіли своїми краями в темні прірви просто-ру.

Коли автомати сфотографували Галактику, Георгій зробив необхідні підрахунки з допомогою "електро-нного мозку" і, усміхаючись, сказав:

— Нам пора поїсти. Ми не їли, по земному рахунку часу, приблизно вісімсот чи дев’ятсот років. А потім пошукаємо систему для дослідження...

Друзі випили рідини із спеціальних термосів. В ній були сконцентровані в максимальних дозах всі необ-хідні для організму поживні речовини, які відновлювали силу, бадьорість, ясність розуму.

Після їжі Георгій включив автомати-телескопи кругового огляду. Ці прилади всі свої дані — спектральні, теплові, біоастрономічні — блискавично передавали в електронну машину для аналізу.

Електронний мозок ви-значав можливість життя на тій чи іншій системі. На маленькому екрані перед Георгієм поплив зашифрований світловий сигнал відповіді електронної машини. Одна за одною відпадали близькі системи подвійних і кратних зірок, цефеїд, пульсуючих та нових зірок. На них життя не могло бути. Нарешті, на екрані з’явилася позитивна відповідь. Джон-Ей кинувся до екрана телескопа, включив його. Автомат відзначив блакитну зірку-гіганта, на-вколо якої кружляло на величезних відстанях двадцять сім планет з колосальною кількістю супутників. Життя могло бути, згідно сигналів аналізатора, не менше ніж на десяти планетах та їх супутниках зовнішнього поясу. На більш близьких планетах сильна радіація центрального світила вбивала все живе і навіть випаровувала, об-мітала, мов гігантською мітлою, газові оболонки.

Джон-Ей задоволено кивнув головою, зустрівся зі схвальним поглядом Георгія.

— Я вважаю, що кращу систему для всебічних досліджень, ніж ця, знайти важко. Поглянь — у нас без-межне поле для наукової роботи. Зупинимось тут…

Георгій, регулюючи збільшення зображень електронно-оптичної системи, поглянув на велетенську сис-тему. Це було невимовно прекрасне видовище. Вигляд блакитної зорі, оточеної сім’єю з двадцяти семи планет і не менше сотні різної величини супутників, викликав почуття захоплення. Здавалося, в космічному просторі виконується дивна симфонія — гармонійна, божественно-досконала, і творять її розумні істоти цих світів…

— Вони є, безумовно є! — тихо шепотів Георгій. — Поглянь, Джон-Ею! Які прекрасні мусять бути люди в таких системах! Я горю бажанням зустрітися з ними…

Штурман схилив голову в задумі.

— Наші товариші… Я не можу забути… Яке б щастя було, щоб ми всі разом прилетіли в цей казковий світ!

Джон-Ей стиснув губи і, включивши дегравітаційне поле, за кілька хвилин ввів апарат в систему блакит-ної зірки. Наблизившись до поля тяжіння крайньої планети, на якій передбачалося життя, він почав гальмувати зореліт. Але раптом трапилось щось несподіване.

Гострий різкий біль проник в мозок людей, руки й ноги паралізувала судорога. Вони не встигли сказати жодного слова або про щось подумати.

Непереможний вихор підхопив зореліт і, мов соломинку, потягнув до планети…

Георгій і Джон-Ей кілька хвилин, напружуючи волю, намагалися не допустити катастрофи. Та незрозу-міла сила вже повністю затуманила їх мозок, і вони знепритомніли…

Залізний диктатор

Джон-Ей відчув слабенький подих вітру — приємний, пестливий. Очі не розплющувались, повіки були важкими, як свинець. Чувся тихий шелест. Де він? Що з ним?

Здавалося, над головою шумлять густими вітами дерева. Куди він потрапив? У ліс чи що?

Не може бути! Якби не подих вітру, навколо стояла б мертва тиша.

Хтось тихо застогнав. Голос був дуже знайомим. Хто ж це? Джон-Ей ніяк не міг зрозуміти, де вій. Думки текли в’яло, як після тяжкої хвороби. Але все ж вони текли, наповнялися силою, ставали яснішими, значними.

І раптом, ніби тисячі струмочків, з’єднавшись, проривають загату, так потік думок прорвав греблю забуття і ося-яв яскравим світлом минуле.

Джон-Ей згадав усе — їх політ у Безкінечність, битву з машинами, загибель товаришів і, нарешті, незро-зумілу катастрофу в системі блакитної зірки у Великій Магеллановій Хмарі. Але як він залишився живим? Адже страшна, незрозуміла сила потягнула зореліт прямо до планети з неймовірною швидкістю! Невже вони не розбилися? Невже виручили автомати? Але яким чином? І де Георгій? Він мусить бути в кріслі праворуч! В кріслі? Але й він, Джон-Ей, теж не відчуває крісла і взагалі обстановки зорельота. Звідки цей струмінь повітря чи вітру, що за шелестіння? О, якби відкрити повіки, що ніби налиті металом…

Джон-Ей відчув на собі чийсь уважний погляд. Цей погляд гіпнотизував його, змушував піднятися. І ось, перемагаючи страшну вагу, Джон-Ей розплющив очі.

Відразу ж у вічі вдарило сліпуче, ясно-блакитне проміння, і спочатку він не міг зрозуміти, де він і що з ним. Потім Джон-Ей прикрив очі долонею і десь угорі помітив легкі перекриття величезного прозорого купола, за яким на ясно-рожевому небі палав диск блакитного сонця. Зліва стояв їх зореліт, весь в іржавих плямах.

Перемагаючи біль, Джон-Ей повільно звівся на руки, сів. Поряд з ним лежав Георгій. Його очі були за-криті, груди слабо здіймалися в такт диханню. Значить, начальник експедиції також живий…

— Георгію! — покликав Джон-Ей.

Повіки Георгія здригнулись, відкрились. Ось він здивовано подивився на товариша, потім, примружив-шись, подивився навколо.

— Що це? — вражено прошепотів він. Джон-Ей тільки тепер одвів погляд від Георгія і оглянувся.

Вони лежали в такому колосальному приміщенні, яке навіть не вистачало сміливості назвати приміщен-ням. Його прозорий купол, помічений Джон-Еєм раніше, здіймався на півтора-два кілометри від основи, а стін взагалі не було видно.

Але мандрівників вразило інше. Прямо перед ними стояв якийсь дивний апарат, схожий на зрізану напо-ловину кулю до десяти метрів у діаметрі. Він був зроблений з напівпрозорого матеріалу, що пропускав зсере-дини ледве помітне фіолетове проміння. Здавалося, всередині напівсфери переливається тягуча холодна рідина. Верхівку півкулі вінчала параболічна антена дуже складної, незрозумілої людям конструкції. Вона виблискува-ла різноколірними вогниками на місцях сполук. Нижче, колом, були розташовані десятки антен, схожих на пе-ршу, але набагато меншого розміру. І майже біля самої основи апарата пульсували сотні світлових вічок синьо-го, червоного, зеленого і жовтого кольорів.

По боках і позаду, за напівсферою, наскільки сягав погляд, виднілися тисячі машин абсолютно такого ж вигляду, як і ті, від яких загинули семеро товаришів на прикордонній системі в рідній Галактиці.

Друзі вражено перезирнулися. Що це — неймовірний сон? Де вони? Хто їх витягнув з апарата і де живі розумні істоти, творці цих дивних машин?

Відповіді не було. Тисячі маленьких напівсфер стояли непорушно, а головна машина обливала людей хвилями фіолетового неприємного проміння, і на антенах у неї потріскували іскри.

Джон-Ей оглянувся навколо. Невже не з’явиться хоч одна істота? Що за страшний, мертвий світ? Наскі-льки сягає око, вдалину тягнеться чорна матова підлога з масним виблиском, а на ній, ніби казкові черепахи, німі механічні створіння. Кому вони підкоряються? Чому вони розповсюдились так далеко? Адже від цієї планети до системи

червоного карлика тисячі парсеків! Невже цими машинами якась розумна раса завойовує сві-ти? Для чого?..

Безліч запитань кружляло в головах мандрівників, і жодне з них не знаходило відповіді.

— Що нам робити, Георгію? — розгублено запитав Джон-Ей. — Навіщо нас помістили сюди? Чи, може, з допомогою машин господарі планети хочуть розмовляти з нами?..

Георгій щось хотів відповісти, але не встиг. Весь ряд різноколірних вічок на великій напівсфері спалах-нув червоним світлом, і люди раптом відчули, ніби чиясь всемогутня, жорстока, безжалісна рука вдирається в їх психіку, вибирає холодними пальцями мозок і викидає геть. Це було страшне, незрівнянне ні з чим почуття… Так тривало кілька секунд. Але за цю мить, як здалося Георгію і Джон-Ею, незрозумілим чином перед внутрі-шнім зором промайнуло все їхнє життя, знання, почуття і все те, що в них було колись, тепер чи в мріях. Потім хаос минулого закрився пітьмою, і владна невидима рука, піднявши людей з підлоги, поставила їх на ноги.

Все було, як і раніше: через прозорий купол лився в приміщення океан яскравого проміння від блакитно-го світила, позаду стояв, здіймаючись над головою, мов іржава гора, зореліт, і стояли навколо незліченні ряди машин. Тільки в головній напівсфері всередині раптом припинився рух, спереду відкрився чорний прямокутний отвір і несподівано почувся незвичайний для слуху людей Землі, але, безумовно, людський голос. Він промовив чистою земною мовою, тією, якою розмовляли космонавти:

— Хто ви?

Люди на якусь хвилю заніміли від несподіванки. Те, що машина говорила, не було чудом. Через неї мог-ли говорити розумні істоти, які

десь ховаються. Але як вони взнали мову людей, що живуть за десятки тисяч парсеків звідси, в іншій системі? В свідомості Георгія почали зароджуватися неясні підозріння, але знову про-лунало владне запитання металічним голосом:

— Хто ви? Ось ти, чиє ім’я твоєю мовою Георгій! Відповідай!

— Хто нас запитує? — нарешті промовив Георгій, отямившись від здивування. — Чому ви ховаєтесь від нас, господарі планети?

— Я говорю з вами, я, що стою перед вами! — почулася відповідь з чорного отвору. — Отже, відпові-дайте — хто ви?

— Ми — люди! — рішуче відповів Георгій. — Якщо ви розумієте нашу мову, то, сподіваюсь, зрозумієте і що це значить!

— Що таке люди? — байдуже запитала машина. — Ви схожі на Ідею, яка породила мене!..

— Яку ідею? — нічого не розуміючи, прошепотів Джон-Ей. Він слухав розмову, не усвідомлюючи, сон це чи дійсність.

— Ось вона — подивіться сюди!

Після того, як пролунав голос, з верхівки напівсфери вдарив тонкий промінь праворуч від людей і пока-зав на блідо-зелену сферичну будівлю, що височіла недалеко від них, на відстані приблизно тридцяти метрів. Прозорі стіни її переливались м’якими відтінками в променях зірки. Всередині сфери виднівся чорний п’єдестал. На ньому стояла у своєрідному прозорому саркофазі прекрасна оголена жінка з довгим волоссям во-гненного кольору. Тіло її було божественно правильне, смагляво-рожевого відтінку. Воно ніби випромінювало чудесну гармонію, яку так самовіддано шукали і шукають безліч художників усіх цивілізацій.

— Жінка! Жінка, схожа на нас! — тихо шепотів Джон-Ей, не маючи сил відірватися від чудесного видін-ня.

— Що все це значить?! — закричав Георгій. — Чому цю жінку ви називаєте ідеєю? Хто говорить з нами? Де ми?..

— Дуже багато запитань, — почулася суха відповідь. — Ви не навчилися ще економити думку. Я б і не відповідав вам, жалюгідні породження чужого світу!.. Але я скажу вам про все. Потім ви Дізнаєтесь — чому!

Георгій вщипнув себе за руку, протер очі. Ні, це не сниться. Страшний, фантастичний світ існує в дійс-ності.

Ось до космонавтів підпливли дві грибоподібні машини з рядами щупалець. Вони обхопили ними безпо-радних людей і понесли їх в чорний отвір, під грунт. Не встигли космонавти отямитися, як потвори опустили їх у великому сферичному залі, залитому морем штучного світла. Навколо рядами росли химерні блідо-рожеві листаті дерева — від них ішов задушливий аромат, що нагадував запах ягід.

Враження від того запаху було таке, ніби хтось напихав, втискував у всі пори тіла, в кожен його отвір на-сичений концентрованими есенціями розчин.

Машини зупинилися по боках. В кінці довгого проходу, між рядами рослин, виднілося щось схоже до трону. На тому сидінні поворухнулася жива істота. Потім пролунав гучний металічний голос:

— Підійдіть сюди!..

— Нарешті, — радо озвався Георгій. — Це, здається, розумна істота...

— Не поспішай з висновками, — похмуро відповів Джон-Ей. — Ідемо!..

Вони поволі рушили до дивного створіння, на ходу розглядаючи його.

Це була людина іншого світу, справжня людина, але дуже бридка. Одяг її складався з чорного широкого покривала, з-під якого виднілося лише коричневе, зморшкувате, з гачкуватим носом і підсліпуватими очима обличчя. По боках химерного трону, де сиділо створіння, розташувалися складні агрегати якихось автоматів. Прозоре їх покриття слабо світилося, в круглих отворах пробігали фіолетові розряди в формі зиґзаґів. Чорно-жовта, суха рука істоти лежала на круглому пульті з багатьма незрозумілими знаками на маленьких дисках.

Людина іншого світу кілька хвилин не зводила погляду сльозавих очей з космонавтів. Георгій важко зі-тхнув, протер очі. Чи не сниться все це? Що за огидний кошмар?..

Та ось істота заворушилася. Відкрився рот. І тоді знову пролунав металічний голос:

— Ви хотіли знати, де ви і що з вами?..

Георгій зачудовано оглянувся. Невже ця нікчема має такий голос? Ні, це, певне, автомати перекладають її мову на мову людей Землі! Але як же це створіння взнало мову далекого світу?

Роздуми Георгія перервав голос Джон-Ея. Він сказав:

— Так! Ми хочемо знати все! Хто ви? І куди ми потрапили? Пролунав неприємний звук. Здавалося, ніби істота сміялася.

Її повіки відкривалися і знову закривалися. З-за них викотилася мутна сльоза. Нарешті, почувся той же дивний гучний голос:

— Скажу. Все скажу. Ви — в центрі Світобудови. Я — її Господар. Я і Залізний Диктатор, якого ви ба-чили. О, він трохи зайве говорить, я дав йому забагато непотрібних якостей, але свої обов’язки, мою волю він виконує чітко і безпомилково… Так от. Колись на цій планеті теж вирувало нікчемне життя. Ха! Боротьба, мрії, устремління, пошуки Істини!.. Світ був хаосом ідей! А я — я зрозумів правильний шлях! Жінка, та, що ви бачи-ли, була проти мене, але я переміг. У мене були друзі, ми Керуючого автоматикою планети перетворили в Залі-зного Диктатора, надавши йому функцій мислення. І я став вищим від людей, я зрозумів, що по залізному зако-ну безкінечного розвитку всього сущого на зміну слабким і нікчемним смертним істотам — дріб’язковим, непо-слідовним, сварливим і брудним — прийдуть машини — безсмертні, з залізною логікою, з безпомилковою реа-кцією, прийдуть і підкорять весь Космос…

— Але ж ти не машина! — несподівано різко крикнув Джон-Ей. — Ти ж умреш!..

— Ні! — гордо відповіла істота. — Бачите ці рослини? Вони виділяють газ — квінтесенцію життя! Мені не треба їжі. Я вдихаю цей газ, і я житиму вічно!..

Космонавти переглянулись. Жахливі ідеї потвори не сприймалися їхньою психікою.

— Ми зрозуміли вірний шлях! — вела далі істота, і здавалося, що її потворні очі загорілися блиском. — Хто був проти — той знищений. Лише обранці стали жити, мов боги!..

"Як тварюки!" — з огидою подумав Георгій, а істота захоплено гриміла:

— Тепер я залишився один з великої касти! Один, бо я безсмертний! Я — і Диктатор, мій вірний слуга! Ставши Господарем планети, я спрямував розум Диктатора, що безкінечно розвивається, в усі кінці

простору… Тепер я знищив життя на всіх заселених планетах галактики, що ви її називаєте Великою Магеллановою Хма-рою, а також на кордонах вашої Галактики. Я залишив жінку, яка створила колись Диктатора, — єдиного пред-ставника колишньої людської раси, як втілення Ідеї, що створила вищу форму розуму — механічного, непере-можного, єдино правильного, на який не діють зовнішні фактори. І коли весь безкінечний Всесвіт буде в моїй владі, я кину цю безкінечність до ніг Ідеї, бо ради неї я думаю і завойовую світи!..

— Але ж світ безкінечний, значить, ніколи ти не досягнеш мети! — закричав вражений Георгій.

— Жалюгідний твій розум, — відповіла істота. — В моєму розпорядженні безкінечні можливості, незро-зумілі тобі сили, невичерпна енергія. Ти бачив, як легко я притяг до планети твій досить складний зореліт, як перед цим на кордонах Галактики я знищив твій екіпаж, як миттєво я вивчив твою мову, проникнувши з допо-могою Диктатора в твою психіку. А щоб ти не сумнівався в моїй безкінечній владі, я поставлю тебе поряд з ці-єю жінкою, і ти, як і вона, будеш втіленням древньої Ідеї. І ти стоятимеш так до того часу, доки не буде знище-не життя у Всесвіті… Коли наступить час, я розбуджу тебе, поверну до життя. Ось чому я говорю з вами, мізе-рні представники далекої раси! А тепер — досить! Я покажу вам своє царство, покажу, як я здійснюю владу над світом, а потім відбудеться те, що я вирішив!..

Приголомшені люди не могли проронити й слова. Та для цього не було й часу. Ззаду підпливла машина; вона хутко наблизилась до людей, зупинившись над їх головами, розпростерла химерні павукоподібні щупаль-ці-руки…

Бій у повітрі

Розум космонавтів був на грані божевілля. Свідомість не спромоглася повністю зрозуміти потік неймові-рних вражень, воля, що

не звикла долати таких випробувань, була розчавлена силою потвори. Георгій, інстинк-тивно зрозумівши небезпеку, перестав думати, закривши психіку заслоною байдужості… А втім, чого вони мо-гли чекати?

Тут боротьба не приведе ні до чого!..

Механічні щупальці вхопили людей, підняли їх у повітря. Друзі відчули, як легка і могутня сила несе їх над чорною підлогою геть з приміщення огидної істоти… Промайнули ряди машин. Ось уже велетенський ан-гар внизу, вони вилетіли на чисте повітря…

Георгій відчув, як в голові посвіжішало, поверталася ясність думки. Значить, послабилася страшна воля Залізного Диктатора. Космонавти сиділи на якійсь подобі стільця, тулуб їх охоплювали щупальці, а літальною машиною служила стереотипна універсальна напівсфера, яких було так багато навколо Диктатора…

Джон-Ей поки що мовчав. Він, як і Георгій, впився поглядом у пейзажі планети, що пропливали внизу. На сотні кілометрів за обрій тягнулися ряди ангарів, трохи менших за той, де стояв Диктатор, але однакових у всіх деталях. За прозорими накриттями можна було побачити сотні і тисячі тих же машин. Та ось, нарешті, вни-зу показалися інші будівлі. В них працювали машини інших типів. Не видно було жодного поруху, жодного колеса чи маховика. Тільки над колосальними агрегатами пульсували різноколірні вогники сигналів…

— Яке страхіття! — почувся здавлений голос Джон-Ея. — Жодного деревця! Гола пустеля!..

Георгій зустрів погляд товариша, знизав плечима.

— Друже, не це тепер нас повинно цікавити! От куди несе нас ця проклята таратайка?

— Ти ж чув, — гірко перебив його Джон-Ей, — потвора показує нам своє царство! Скажи, як могло ста-тися, що тутешні люди загубили самі себе?..

— Це страшна помилка, вона може бути повторена і в іншому світі… — відповів Георгій.

Джон-Ей рвучко повернувся до товариша.

— Ти хочеш сказати, що і в нас?..

— І в нас… — сумно схилив голову Георгій. — Це найбільше мучить мене. Вмерти не страшно! Якби тільки була змога повідомити про це страхіття людям!.. Машина — Залізний Диктатор— одержала від вчених-маніяків і цього бридкого "господаря" такі жахливі завдатки, які тепер гіпертрофувались до безкінечності. Страшний не той напівживий маніяк, страшна сама машина. Адже вона автоматично керує мільйонними армія-ми механічних потвор. Наша система мусить узнати про це…

— А що це дасть? Що зможе людство протиставити цій безкінечній могутності? — недовірливо запитав Джон-Ей.

— Зможе, — понизив голос Георгій, ніби боявся, що його хтось почує. — Ти забув, що Диктатор має од-нобокий розум. Він не одержав ні наших почуттів, ні різносторонності, ні живого інтелекту. Він бере тільки блискавичністю своїх реакцій та енергетичною могутністю. Але людина, ти розумієш, людина з живим розумом, може і мусить перемогти його!..

— Мовчи, Георгію, — затулив йому рот рукою Джон-Ей. — Може, він на відстані чує нас… Треба дума-ти, як нам врятуватися. А якщо не врятуватися, то хоч загинути по-людськи…

Друзі замовкли і, гарячково обмірковуючи ситуацію, почали озиратися навколо. Рівнина внизу перейшла в гряди невисоких горбів та

скель. На чорних схилах стриміли залишки дерев. Вони були руді, без листя. Трохи далі стояли, мов колона війська, стовпи. Приглядівшись, люди впізнали в тих стовпах знищений, ніби поже-жею, ліс.

— Нічого, нічого залізній потворі не потрібно! — простогнав Джон-Ей, з розпачем оглядаючи безрадіс-ний обрій.

Пейзаж внизу поплив скоріше. Машина, що несла людей, опустилася нижче. На обрії виростали скелі, гірські хребти, ліворуч розстилалася пустеля. Вітер гнав по ній хвилясті, зовсім такі, як на Землі, червоні барха-ни. Одна за другою з’являлися будівлі з розбитими, зруйнованими верхами. Машини в них були непорушні, покриті шаром іржі і бруду.

— Дивись, Георгію, — здивовано вказав туди рукою Джон-Ей. — Значить, Диктатор використовує не всі надбання людей?!

— Це цілком логічно, — байдуже відповів Георгій. — Йому потрібне тільки те, що допомагає здійснити його маніакальні цілі, закладені конструкторами…

На високій вершині хребта люди побачили велетенську вежу, яка сягала прозорих хмарок. На вежі був змонтований грандіозний, на півкілометра в діаметрі, сітчастий рефлектор, а нижче ще кілька менших. Очевид-но, це була надпотужна енергетична установка. Друзі не встигли як слід роздивитись на неї, бо літальний апа-рат зовсім знизився і полетів над річкою чи каналом, де блищали залишки води і повзла до пісків пустелі бідна, жалюгідна рослинність блідо-рожевого кольору.

Джон-Ей раптом смикнув за рукав товариша. Очі його горіли завзяттям. Він показав позад себе. Георгій кинув туди погляд і зрозумів товариша. На верхівці напівсфери стояла параболічна антена. Вона була спрямо-вана в одному напрямку. Коли машина міняла курс, антена

автоматично відновляла потрібний напрям. Очевид-но, ця антена з’єднувала напівсферу з Диктатором і джерелом енергії.

— Ех, якби… — прошепотів Джон-Ей.

— Що?

— Зірвати її…

— А здужаємо?..

— Думаю, що так. Поглянь! Вона зовсім слабенька, крім того, спрямованої дії. Повернути — і все! При-плив енергії чи сигналів припиниться!

— А потім?..

— Впадемо вниз… Знайдемо притулок. А далі я не хочу навіть думати! Краще смерть! Ти забув, що, об-летівши навколо планети, ця таратайка принесе нас знову до Диктатора!..

Георгій кивнув головою. Внизу пливли гряди пісків, смуги фіолетових мохів чи трав, бовваніли ряди старовинних будівель, поруйнованих, скалічених, заметених пилом, заростих примітивними рослинами.

По сигналу Джон-Ея друзі повернулись на сидінні, наскільки дозволяли щупальці машини, що тримали їх за тулуб, і разом схопилися за антену. Антена захиталася під вагою двох тіл. Георгій відчув, як потужний розряд паралізує йому руки, затуманює мозок.

— А-а-а! — дико закричав Джон-Ей.

Машина непевно закружляла в повітрі і почала падати вниз, прямо на високий бархан. Потім вона вирів-нялась, знову заметлялась на місці.

Георгій майже знепритомнів. Останні проблиски свідомості він вклав у спробу зберегти рівновагу, але струмені енергії, які проходили через його тіло, штовхали в чорну прірву. Джон-Ей зовсім оскаженів. Очі його на худому лиці стали схожими до велетенських ліхтарів, наповнених божевіллям і відчаєм.

Вигукуючи прокляття, він затряс антену й відчув, як падає донизу разом з її уламками і машиною, що втратила керування.

Удар! Свідомість чітко працювала. Тіло ковзнуло по схилу бархана і покотилося в долину. Знялась хмара піску, курява набилася в рот і ніс. Кашляючи, Джон-Ей схопився на ноги. Оглянувся.

Де Георгій? Ага! Ось він. За двадцять метрів, серед кактусоподібних рослин. Він не ворушиться…

Перемагаючи біль у спині та ногах, Джон-Ей кинувся до товариша, припав до нього. Серце працювало, хоч обличчя і руки Георгія були зовсім синіми, з багровими плямами під шкірою.

Джон-Ей підбіг до каналу, який протікав поруч. Серед рудих кам’янистих берегів струмилася зеленкува-та вода. Джон-Ей припав до її холодної поверхні, вмочив голову, напився. Це відразу освіжило. Потім він зняв з себе куртку, намочив її, зірвав якийсь широкий червоний листок невідомої рослини і, скрутивши його лійкою, набрав води. З такою ношею він обережно добрався до Георгія, влив йому воду в рот. Обкутавши мокрою курт-кою голову товариша, Джон-Ей знеможено приліг на пісок, щоб кілька хвилин відпочити.

Тільки тепер він зрозумів всю казковість пережитих подій, зрозумів, що вони зовсім у чужому світі, де нема порятунку, нема на кого

надіятись. Над ними нависло рожеве сяюче небо — такого кольору не можна бу-ло б і вигадати, — а на цьому тлі швидко падало вниз маленьке, але дуже сліпуче блакитне світило.

Порив вітру порушив тишу, зашелестів пісок, що сипався з вершини бархана. Боляче впився в тіло товс-тий білястий листок з колючками. Джон-Ей схопився на ноги. Досить відпочивати! Залізний Диктатор, напевне, послав погоню! Треба десь ховатися. Може, побігти в руїни старих будівель? Там механічні потвори, мабуть, не знайдуть їх!..

Джон-Ей затряс Георгія.

— Вставай! Чуєш, друже?..

Георгій розплющив очі, застогнав. Побачивши Джон-Ея, кілька хвилин намагався збагнути, що сталось. Потім в його очах з’явився свідомий вираз, він все згадав, слабо посміхнувся.

— Живі?..

— Живі, живі! — нетерпляче відповів Джон-Ей. — Треба десь ховатися…

— Ти гадаєш, погоня?..

— Так! Біжімо до руїн! Тут недалеко… Потім подумаємо, що робити…

З величезним зусиллям Георгій звівся на коліна, обняв Джон-Ея за шию і випростався. Долинкою, не ви-ходячи на гору, друзі попрямували до руїн. Праворуч, на бархані, залишилась розбита напівсфера. Джон-Ей востаннє поглянув на неї, похитав головою.

— Навіть скористатися нема з чого, — сказав він. — Купа металу…

— Ні, дуже досконала машина, — заперечив слабим голосом Георгій. — Надзвичайно спрощена. Нам ще й не снилися такі універсальні машини…

Вони підійшли до отвору в темно-зеленій стіні дивної ромбічної будівлі. Все було зарослe мохами і тра-вами світлих кольорів. Друзі обережно ввійшли всередину. На чорній підлозі виднілися острівці рудого піску. Сліпуче проміння блакитного світила пом’якшувалось тут стінами, і спека не відчувалась.

Георгій підвів обличчя, оглянув стелю, що ховалася в синюватих сутінках, сумно похитав головою.

— Ну… що ж тепер?.. Звичайно, я начальник експедиції, і мені треба вирішувати… Але експедиції вже нема… Є тільки два нещасні втікачі. Одні серед незрозумілого і чужого світу!

Джон-Ей похмуро мовчав.

— А втім, — продовжував Георгій, — соромно нам опускати голову. Вмирати, так вмирати!.. Давай знайдемо притулок і подумаємо.

Раптом Джон-Ей схопив Георгія за руку і потягнув геть від отвору, в глибину приміщення.

— Що? — запитав Георгій.

— Погоня! — придушеним голосом прошепотів Джон-Ей. — Вони зовсім недалеко, кружляють над бар-ханами…

Георгій притулився до стіни, заплющив очі.

— Я більше не можу, — простогнав він. — Кінець!

Блідий, як смерть, Джон-Ей безпорадно стояв біля товариша. Він чув, як з різким свистом над приміщен-ням пролетіло кілька машин. Зараз вони намацають людей локаторами, і тоді все...

Ех, якби хоч зброя яка-небудь! Навіть себе вбити нічим!..

Раптом сталось несподіване, неймовірне. Частина стіни відсунулась, за нею з’явився отвір. Кілька поста-тей вискочили з нього і, схопивши людей, потягли їх униз. Отвір закрився. Стало темно. А невідомі істоти без жодного звуку, м’яко, але владно вели Георгія і Джон-Ея по темних переходах кудись у глибину...

Негадані союзники

...Попереду засяяло світло. Темний коридор перейшов у високу печеру, освітлену блакитнуватими куля-ми, які рядами йшли вгорі. Назустріч прибулим з усіх боків висипали десятки істот. Джон-Ей і Георгій з поди-вом відзначили, що це були справжні люди високого зросту, дуже красиві і сильні, з смагляво-рожевим відтін-ком шкіри.

Де вони бачили такий колір шкіри? Ага, у жінки під прозорою сферою в резиденції Диктатора.

Друзі здивовано перезирнулись.

— Значить, Диктатор не знищив усіх? — промовив Георгій. — Друже! Ми зможемо що-небудь придума-ти! Подивися, у них є освітлення, значить, є і технічний потенціал!..

Джон-Ей не встиг відповісти. Один з тих, хто привів їх сюди, — молодий, з орлиним носом, одягнений в зелену накидку, — вклонився, показав рукою в боковий прохід, запрошуючи зайти. Очі його випромінювали гостинність і незрозумілу тривогу. Натовп жваво перемовлявся між собою дивною мовою, звуки якої мали над-звичайно

широкий діапазон у тональності. Люди Землі зайшли слідом за провідником до бокового приміщення. Воно було досить великим, але більшу його частину, не менше трьохсот метрів, займали якісь агрегати, при-криті сферичними ковпаками. Світло, що падало зі стелі, відбивалось у чорній підлозі. На підвищенні, вздовж стін, стояли різні прилади.

— Клянусь, це залишки раси, яку загнала під землю машина! — прошепотів Георгій.

Джон-Ей на знак згоди кивнув. їх провели до кінця залу. Там у кріслі сидів закутаний до самого горла в чорну мантію старий, зморшкуватий чоловік. Його запалі очі впилися в обличчя прибулих. Скоро вони загорілися вогнями цікавості і приязні. Старий кинув провідникові кілька слів. Той підсунув людям два стільці — прості, прямокутної форми, зроблені з чорного легкого матеріалу. Георгій і Джон-Ей сіли.

— Хто він? — зірвалося запитання з вуст Георгія. — Володар, вождь чи вчений?..

Відповіді не було. Людина іншого світу підняла руку, показала пальцем на свої груди.

— Іо-тінаас! — пролунала сріблясга розкотиста фраза. — Іо!

— Це його ім’я, — сказав Джон-Ей. — Іо!

Людина закивала головою і запитливо показала пальцем на Георгія та Джон-Ея. Ті назвали свої імена. Іо уважно і дуже правильно повторив їх. Потім він, не повертаючи тулуба, правою рукою потягнувся до пульта, який був поруч, і щось ввімкнув. Світло погасло. Ліворуч від Іо загорівся екран. На ньому з’явилося зображення планети, що, обертаючись, пливла в просторі. Іо промовив слово. Воно звучало в земній вимові дуже дивно:

— Лоо-пррасітарія…

Показалося сліпуче блакитне сонце.

— Сі-немма! — сказав Іо.

Таким чином він назвав кілька предметів, понять, а потім, знову почавши демонстрування спочатку, ткнув пальцем у бік Джон-Ея та Георгія.

— Він хоче, щоб ми називали все це своєю мовою, — промовив Джон-Ей. — Але для чого?..

— Краще нічого не запитувати тепер, — прошепотів Георгій. — Ясно, що вони наші друзі і союзники, і треба скоріше порозумітися з ними…

Іо терпляче чекав, доки гості говорили. Нарешті Георгій поглянув на екран і почав говорити, називаючи кожен предмет, який показувався. Так було довго. Георгія замінив Джон-Ей. Минуло кілька годин. А старий Іо невтомно просив людей Землі називати все складніші й складніші поняття. Нарешті, космонавти втомилися так, що ледве ворушили язиками. Давалася взнаки неймовірна втома і пережиті пригоди. Іо помітив це. Екран погас. Як тільки стало темно, всемогутній сон зборов друзів, і вони забулися в важких кошмарах…

…Прокинулися Джон-Ей та Георгій в тих же кріслах. Навколо було м’яке блакитне освітлення, з свого крісла лагідно посміхався Іо. Перед ним уже стояв низенький стілець з кількома темно-зеленими тарілками, на яких лежали довгі волокна чи то м’яса, чи плодів. Не думаючи про це, друзі жадібно накинулись на їжу. В тіло вливалася енергія, думка ставала яснішою — це було головне! Поївши, Георгій вдячно вклонився Іо. Той відпо-вів посмішкою. Потім знову запросив сісти.

Друзі чекали чогось незвичайного. Про це говорив вигляд Іо. Він знову включив щось на пульті і промо-вив кілька слів. Але замість чужого голосу з розтруба динаміка поряд з Іо пролунали земні слова, правда, з не-звичайною вимовою:

— Я вітаю вас, далекі брати наші!..

Люди Землі не здивувалися. Вони зрозуміли, що Іо спеціально питав їх вчора назви предметів і понять земною мовою для того, щоб говорити з ними з допомогою перекладної машини.

— Я щасливий, що зустрів серед цієї пустелі схожих до нас, — радісно відповів Георгій.

Джон-Ей теж схилив голову на знак солідарності. Торжествуючий вираз з’явився на обличчі Іо. Глибокі зморшки розійшлися. Він сказав:

— Ви стали жертвами Диктатора, я зрозумів це відразу. Вам вдалося щасливо вирватися. Ми перші поте-рпіли від нього.

— Але ж хіба не ваша раса винна в тому, що ціла галактика завойована бездушною потворою? — запитав Джон-Ей. Георгій смикнув його за куртку. Проте старий Іо не образився. Сумно схиливши голову, він відповів:

— Це правда. Я теж деякою мірою винний. Я був асистентом у головного інженера, що сконструював Керуючого всією автоматикою планети…

— Це жінка? — запитав Георгій, схвильовано простягаючи руки до Іо.

— Так, — здивовано відповів старий вчений. — Але звідки ви знаєте?..

— Ми бачили її…

— Де? — затривожився Іо.

— Там… у приміщенні, де стоїть Диктатор. Вона під прозорим накриттям…

Георгій коротко розповів Іо про розмову з потворною людиноподібною істотою. Старий вчений, вислу-хавши його, затрясся в беззвучних риданнях. Люди Землі безпорадно дивились на нього, не знаючи, чим допо-могти.

— Пробачте, — нарешті промовив Іо. — Старий я вже, не витримав. Ця жінка — мій учитель! Вона най-визначніший вчений нашої системи. її ім’я — Сіой, що значить Зоря. Всі одинадцять населених планет нашого сонця схилялися перед її розумом. І ось що трапилося. Та людина, яку ви бачили — Ро, помічник Сіой. Це було дев’яносто років тому…

Космонавти, затамувавши дихання, слухали страшну розповідь про долю гігантської системи. Все було неймовірно, надприродно, жахливо. Лихо впало на людство несподівано. Сіой сконструювала Керуючого авто-матикою планети. Це була складна квантово-гравітаційна машина з зачатками технічного мислення. Людство звільнялося від каторжної громіздкої праці, виходило на світлу дорогу прогресу. І ось Ро запропонував Сіой передати машинам функції всього мислення. Він твердив, що це створить умови для золотого віку. Сіой була категорично проти. Вона вважала, що найбільша радість для Людини — це мислення, здібність мріяти і здійс-нювати свої мрії. Тоді Ро пішов на злочин. Він і ряд інших вчених, що підтримали його, самочинно надали Ке-руючому агрегату функції мислення.

Сіой звернулась до суспільних організацій. Рада народів почала вимагати усунення Ро від роботи в галузі автоматики. Але тут трапилося страшне. Ро використав становище і пустив у хід безліч універсальних

машин, які підкорялися Керуючому агрегату. Людство було зломлене. Більшість загинула, решта сховалась під землею. Купка вчених стала володарями світу з допомогою машин…

— Так з’явився цей Залізний Диктатор! — сумно сказав Іо. — Каста "володарів" потроху виродилася. Бездіяльність, розпуста, нікчемне життя привело всіх їх до загибелі. Залишився тільки Ро, якого ви бачили… І ще — Сіой!.. Бідна Сіой!.. Я знаю, Ро домагався Її кохання. Він любив її! Але, напевне, вона і в найкритичніші дні не згодилася! Вона, очевидно, в стані анабіозу… Вона — творець машини, і машина ж тримає її в полоні!.. Весь світ ліг перед волею Диктатора!.. — тихо закінчив старий вчений.

— Не весь, — заперечив Георгій. — Хіба ми прилетіли не з вільного світу?..

— А що ви можете зробити? — похитав головою Іо. — Вістки в свою систему не передасте, самі ж ви безсилі!..

— А ви, ви чому сидите, нічого не робите? — майже закричав Джон-Ей. — Хіба у вас нема технічних за-собів? Я бачу електронні і квантові машини, електрику. У вас є енергія і наукові знання…

Іо підняв суху руку, обірвавши запальні слова Джон-Ея. Потім витиснув з себе:

— Не все відразу. Ми готуємось до боротьби з Диктатором давно, але для цього потрібні сотні, а може, й тисячі років.

— Але ж ви помрете до цього часу! — вигукнув Джон-Ей. — Та й не тільки ви, а всі, хто тепер живе в підземеллях!..

Іо сумовито посміхнувся, лагідно поклав свою руку на плече Джон-Ея.

— Ну то й що? Ми помремо, але наші нащадки будуть вільними. Я певний, що вони не повторять нашої помилки!..

— Ви забуваєте, що за той час, доки ви готуватиметесь, Диктатор посіє страшне спустошення в багатьох системах!

— Іншого виходу нема! — схилив голову Іо. — Наш план розрахований на копітку працю багатьох по-колінь… Ми вже відшукали кілька підземель з залишками людей, об’єднали всі ресурси і знання. План такий: поступово дізнатися про основні життєві, енергетичні центри Диктатора, провести туди тунелі і одночасно знищити їх…

— А потім? — зацікавившись, запитав Георгій.

— А потім все буде просто!.. Всі автомати, всі машини без наказів Диктатора мертві. Це, може, наше ща-стя, що їм не надано можливості діяти самостійно… Після знищення Диктатора люди зможуть спокійно вийти на поверхню і відродити життя… Нікчемна потвора Ро не страшна без машин…

— Тисячі років! — не стримавшись, стукнув кулаком по кріслу Джон-Ей. — Нам теж доведеться вмерти в цих підземеллях!.. А тим часом залізна потвора може досягнути нашої системи.

— Не в тім річ, — перебив його Георгій. — Справа не в нас… Повернувшись до Іо, він з надією запитав:

— Невже не можна зненацька напасти на Диктатора і знищити його тепер?..

— Це неможливо. Вся поверхня планети контролюється локаторами. Ро знищує все, що не належить до світу машин…

Георгій знесилено опустився в крісло, замовк.

— Невже у вас не знайдеться добровольців, які б пожертвували собою? — запитав Джон-Ей у старого.

— Пожертвували? — здивувався Іо. — Для чого?..

— Звідки одержує Диктатор енергію? — продовжував Джон-Ей.

— Енергетичних центрів тоді було багато, — відповів старий вчений, — але основна маса енергії спря-мовувалась до Диктатора через параболічну антену в горах Віо-літта.

— Ми бачили її, пам’ятаєш, Георгію?! — вигукнув Джон-Ей. — Це чудово!

— Що? — не зрозумів Іо.

— Треба знищити антену, і Диктатор буде позбавлений енергії! Джон-Ей зірвався з місця, він торжеству-вав. Георгій з сумнівом похитав головою.

— Диктатор відновить антену або переключиться на інші, — вагаючись, сказав Іо. — В нього, напевне, є акумульована енергія… Ро не міг не передбачити такого випадку!

— Це єдиний вихід! — не заспокоювався Джон-Ей. — Ми зможемо тоді захопити наш корабель і вилеті-ти звідси!..

— А ми?— запитав Іо.

— Ви? Ви почнете нове життя, відновите цивілізацію!.. Наша система допоможе вам!..

— То що ж ми зробимо?..

Джон-Ей пройшовся по залу, розкуйовдив попелясте волосся.

— А ось що, — нарешті зупинився він. — Треба діяти негайно, доки Диктатор не знищив корабель. Ви-бухівка у вас є?..

— Спробуємо знайти…

— Треба кілька найпотужніших зарядів. Уранових. Підемо ми… і кілька ваших людей… Знайдуться охо-чі?..

Іо мовчазно підвівся з крісла, відчинив двері в коридор і кинув кілька слів. Через хвилину до залу ввійш-ло три юнаки. Блакитне вбрання щільно облягало їх прекрасні стрункі тіла. Вони стримано поглянули на гос-тей, потім підійшли до Іо і завмерли непорушно.

— Сини мої, — тихо почав говорити Іо. — Ви не знаєте колишнього прекрасного світу, який був на на-шій планеті до царства Диктатора. Ви народилися в підземеллях. Але таке життя недостойне людини. Ми вже почали впадати у відчай, гадаючи, що у нас нема виходу. Випадково до нас потрапили далекі друзі з іншої га-лактики. Вони теж потерпіли катастрофу. Але ясність думки підказала їм шлях до порятунку. Правда, рятуючи інших, рятуючи світ, треба комусь пожертвувати життям. Зате тоді прийде час, коли наші діти народжувати-муться під блакитним сонцем, а не в пітьмі, і навколо буде безкінечний світ, а не чорна яма, де важко дихати…

Наперед виступив високий, плечистий юнак з відкритим обличчям, чорними очима і вогненним волос-сям. Він м’яко перебив Іо:

— Батьку! Що треба робити і коли? Ми готові!..

Знову полон

…Георгій і Джон-Ей пробиралися ущелиною до резиденції Диктатора. їх вів юнак, один з тих, які йшли на смерть ради майбутнього. Інші, напевне, вже були недалеко від гігантської антени в горах. У точно призна-чений час, коли на небі з’явиться велике коло супутника планети Мані-оо, герої мусять включити атомну вибу-хівку, щоб знищити антену, а юнак, що проводжає гостей, проб’є накриття резиденції Диктатора. Георгій і Джон-Ей проникнуть всередину і знешкодять машину. Такий був план, розроблений позбавленими техніки лю-дьми проти всемогутнього Диктатора та його господаря Ро.

Ясно сяяли велетенські зорі на чорно-кривавому небі, примарні тіні людей стрибали по темно-рудих піс-ках. Десь на обрії періодично миготіли тонкі промені. Очевидно, там працювали якісь машини.

Нарешті, юнак зупинився. Вражені люди Землі тільки тепер помітили прозоре накриття ангара, де ховав-ся Диктатор. Воно здіймалось у незмірну височінь темного неба. Троє сміливців поповзли між скелями, тягнучи за собою циліндр з зарядом вибухівки. Метрів за сто від могутньої стіни ангара юнак зупинився, взяв циліндр собі і простягнув обидві руки людям Землі. Очі його горіли полум’ям відваги у слабкому промінні зір. Георгій і Джон-Ей гаряче потисли міцні долоні сміливця.

— Ім’я? Як твоє ім’я? — прошепотів Джон-Ей. Юнак нерозуміюче похитав головою, щось промовив ни-зьким мелодійним голосом.

— Ти забув, що ми не знаємо їх мови, а перекладної машини тут нема, — сказав Георгій.

Юнак махнув рукою і поповз до стіни. Незабаром він зник між нагромадженнями скель. На обрії посвіт-ліло. Хмарки в вишині засріблилися. Потім викотився краєчок блідо-зеленого диска. Це зійшов Мані-оо — су-путник планети. Серця людей стислися. Зараз! Час починати!

Глухий вибух струсонув землю. Яскраве, сліпуче сяйво з’явилося на обрії, розпливлося по небу і швидко згасло. Тільки темна хмара накотилася на Мані-оо і закрила його.

Георгій витер краплистий рясний піт з чола, стиснув руку Джон-Ея. Від ангара гримнув другий вибух. Він був набагато слабший, ніж перший. Люди Землі зірвалися на ноги і побігли прямо до ангара. їм назустріч ішов, затинаючись, ніби уві сні, юнак. На скроні у нього темніла рана, по грудях стікала кров. Він впав на зем-лю і затих. Джон-Ей схилився над ним, послухав серце. Воно не билось!

— Прощай, друже, — тихо промовив Джон-Ей. Георгій поцілував мертвого, схопив товариша за руку, і вони кинулись у велетенський отвір, що був прорваний вибухом. У відсвіті зір вже бовванів недалеко їх зореліт, оточений рядами машин. Вони стояли непорушно і грізно. Значить, Диктатор позбавлений енергії?! Швидше до корабля!..

Але радість космонавтів виявилась передчасною. Не встигли вони проминути й кількох дів напівсфер, як попереду виникло слабке фіолетове сяйво. Потім воно стало сильнішим, чулося тихе гудіння.

Георгій злякано зупинився. Волосся в нього заворушилося.

— Це Диктатор! — у розпачі вигукнув він. — Тікати до корабля! Швидко!

Друзі, не розбираючи, де машини, де проходи, кинулися, падаючи і знов встаючи, до зорельота, який ви-сочів у туманному освітленні далеко від них. Ось скоро, зараз рідний корабель захистить їх від потвори!..

Та раптом яскравим полум’ям спалахнула велетенська на-півсфера Диктатора, на антені вгорі запалахко-тіли іскри, і люди зупинилися

безвільні, паралізовані. Туман непритомності відчаю покрив їхню свідомість…

Коли вони отямилися, навколо знову заливав увесь простір океан сліпучого світла, перед ними непоруш-но стояв Диктатор і праворуч, під прозорим накриттям, як і раніше, стояла прекрасна жінка, творець жахливої машини.

— От і все, — ледь чутно прошепотів Джон-Ей.

Біля Диктатора щось поворухнулось. Наперед виступила зморщена постать Ро. Він тримав у руках по-ртативний пульт із золотистими дисками. Чорний рот торжествуюче сміявся. Сміху не було чути, космонавти розбирали тільки якесь огидне хлюпання. Та ось Ро заспокоївся, спохмурнів і урочисто сказав:

— Ви намагалися боротися зі мною, безкінечно могутнім і непереможним! Погляньте!..

Яскраве світло дня раптово погасло. Перед людьми, мов на екрані, виникли дивні картини страшного світу машин.

Автомати добували в підземеллях руду, перетоплювали її, обробляли і виготовляли деталі; автомати конструювали нові зразки смертоносної зброї, призначеної для знищення живого світу; автомати керували гіга-нтськими енергетичними станціями. Без кінця автомати, автомати, автомати! І все це підкорялось єдиному по-велінню — наказам Великого Диктатора, якому давав накази Ро. Георгій і Джон-Ей бачили, як армії страшних бойових машин в апаратах, конструкція яких переважала найкращі людські зразки, летіли в навколишній прос-тір і змітали все живе з зустрічних планет і систем. І, долаючи будь-який простір за миттєвий відрізок часу див-ним випромінюванням свого мозку, всюди ці армії супроводила залізна, непохитна воля Диктатора.

Георгій застогнав. Холодні провалля Космосу і в них — планети із спаленою, спотвореною поверхнею без жодного кущика, без живих істот. Тільки машини, машини! Ось чим було грядуще царство Залізного Дик-татора!

Навколо знову заграло проміння блакитного дня.

"Напевне, прекрасним був цей світ до панування машин", — подумав Георгій, але його думки перебив холодний голос Ро.

— Все! Для тебе зникає сучасний світ! Ти прокинешся в світі грядущого!

Джон-Ей з жахом дивився, як на бокових антенах верхівки Диктатора заіскрились вогні. Десь з глибини приміщення піднялися в повітря дивні апарати і підпливли до Георгія. Якісь механічні руки вміло зняли з нього одежу, і ось апарати понесли непорушне оголене тіло до прозорої сфери, проникли з своєю ношею всередину і поставили її на п’єдестал, поруч з жінкою. Очі Георгія були відкриті, вони з німим запитанням дивились десь понад рядами машин у безмежну далину, де сяяло вогненне блакитне світило.

— А тебе, що називається Джон-Ей твоєю мовою, я відправлю назад, у Космос, — почувся холодний, байдужий голос Ро, — я не знищу тебе…

Джон-Ей уже не розумів нічого. Останнім зусиллям волі він втримався на ногах і підняв очі на огидну постать Ро…

Частина четверта

Один серед зірок

Посол у вічність

…Перед очима Джон-Ея попливли різнобарвні кола, обриси навколишніх предметів стали розпливатися. Велетенська напівсфера грізного Диктатора раптом здалась йому мордою казкового чудовиська з зеленими й червоними очима, блискучим носом і чорним ротом, схожим на глибоку яму. А з тієї ями чулися невблаганні слова, що заморожували розум:

— Я дарую тобі нікчемне життя, жалюгідний мікроб матерії! Ось твій зореліт — лети в свою систему! І нехай разом з тобою летить вістка про те, що в інші системи теж прийде воля всемогутнього Диктатора, і так до Безкінечності! Хай знають всі представники так званого розумного біологічного світу, що їм більше не потрібні знання, закони, інтелект. На зміну всьому цьому йде світ безсмертних машин, що підкоряються чистому розу-му! Все! Йди!..

Чорний отвір у куполі пропав. Спіраллю завертілось фіолетове полум’я всередині Диктатора. Джон-Ей безпорадно оглянувся, все ще не збагнувши, чого від нього хоче залізна потвора. Та ось він побачив позад себе рідний зореліт. Ага, йому дозволяється вилетіти звідси! Вилетіти з цієї проклятої планети! Скоріше, скоріше!.. Ро злорадно засміявся і десь зник.

Неслухняними ногами Джон-Ей ступив кілька кроків. На антені Диктатора спалахнув рожевий промінь, і до людини підпливли ті ж машини, які поставили Георгія на п’єдестал. Вони підхопили Джон-Ея під руки і швидко понесли його над чорною матовою підлогою до апарата. Скоріше, скоріше! Нехай закінчиться страш-ний кошмар! Ні, не кошмар! Він, Джон-Ей, з жахом відчуває дотик механічних рук до свого тіла і, трохи повер-нувши голову, прощається поглядом з Георгієм, який стоїть непорушно за прозорою стіною поряд з прекрасною жінкою. Прощай, Георгію! Тепер ти не людина! Ти — Ідея холодної, жорстокої машини, що хоче підкори-ти весь світ.

Машини внесли Джон-Ея в отвір зорельота, відпустили і миттю зникли. Двері автоматично зачинилися. І тоді страшна лють закипіла в

серці штурмана. Він швидко піднявся вгору, до каюти управління і, сівши в ко-мандирське крісло, включив зовнішні перископи. Зараз вій ядерними випромінювачами знищить проклятого Диктатора, огидну потвору Ро, зруйнує цей світ механічних тіней! Але що це?..

На екранах навколо — зоряне небо, страшна планета вже далеко внизу і навіть блакитна зоря-гігант, що породила жахливу загрозу для Всесвіту, швидко зменшувалась, зникала в темному проваллі. Яким чином він потрапив сюди? Адже апарати не включені!..

Та скоро Джон-Ей зрозумів усе. В перископ він побачив, як від корпусу зорельота відокремились чужі літальні машини і полетіли назад, до планети. А потім автоматично, в неймовірному ритмі, запрацював двигун корабля. Ро сам відправив зореліт зі свого царства. Він передбачив усе.

Перемагаючи нездоланну вагу, Джон-Ей потягнувся рукою до пульта. Та руки були неслухняними, мля-вими, а перед очима метлялися химерні різноколірні тіні. Джон-Ей стріпнув головою, щоб відігнати хаотичні образи, які душили його психіку. Дарма! Все дарма! Невблаганна пітьма насунулася звідусіль, закрила світ. Джон-Ей застогнав і знепритомнів…

Безодня

Спливали секунди, роки, століття. Для Безкінечності це не мало ніякого значення. Десь у Всесвіті мчав корабель — металева коробка з напівтрупом людини всередині. Загоралися в темряві і згасали знову галактики — велетенські зоряні системи; на білих спіралях "Думки" мерехтіло проміння пролітаючих зірок, позаду тану-ли шлейфи гігантських газових туманностей… Так було довго, дуже довго…

А Джон-Ей непорушно лежав, відкинувшись у кріслі. Очі його були заплющені, щелепи міцно стиснуті.

Дійсність проходила мимо. Людський дух спав у лабіринті паралізованого тіла.

Та ось настало пробудження. В темряві задзвеніла струна. Вона прозвучала ледь чутно, але це були звуки життя, що трималося в немічному тілі. Тихі акорди гучнішали, викликали в свідомості інші звуки. Лавина ме-лодії наростала. Потім покотилася ще одна лавина. Друга! Третя! Вони зустрілися в неосяжному просторі, сплелися в огняному клубку. Грім! Удар! В усі боки полетіли іскри. Гаряче стало від тих іскор, у мозку запекло, і Джон-Ей розплющив важкі повіки...

Це повернулася свідомість...

Джон-Ей довго не міг збагнути свого становища, дивився на пусте крісло поряд. Та ось погляд його впав на ряд фотографій товаришів зліва від пульта. Здалося, ніби очі Георгія блиснули веселою, підбадьорливою усмішкою. І штурман все згадав. Згадав трагічну подорож "Думки" від Землі до царства машин.

Разом з свідомістю вернулася воля. Джон-Ей глянув на перископи. Зовні була тьма! Значить, антиподе включене? Хто ж це зробив? Напевне, він сам, коли був у стані непритомності!

Штурман рішуче включив автомати. В ілюмінаторах засяяли зорі. Вони об’єднувалися в срібну тремтли-ву кулю, що висіла в просторі лівіше курсу корабля. Але ж це не рідна Галактика! Куди залетіла "Думка"?

Поглянувши на атомний годинник, Джон-Ей жахнувся. Корабель летів близько трьох годин по відносно-му часу. На Землі за цей же відрізок часу минули тисячоліття. Хутко провівши з допомогою лічильної машини розрахунки, штурман заціпенів від несподіванки. "Думка" пролетіла не менше п’яти мільйонів світлових років! Де ж вона знаходиться? Куди летіти? Як знайти вірний напрямок?..

Страх почав закрадатися в мужнє серце Джон-Ея, стиснув його холодними лапами. Кінець! Смерть! А може, це і є смерть — політ, безкінечний політ у металевій труні серед пустелі простору?!

Джон-Ей поглянув на портрет Георгія, і ніби сили влилися в його змучене тіло. Ні! Треба боротися! Тре-ба будь-що довести "Думку" до Землі! Він тут не просто самотня людина серед Космосу, він посланець далекої Батьківщини в майбутнє, він — воїн великої армії Розуму!..

Перед зором штурмана пропливли далекі, чарівні спогади — образи рідної Землі. Яскраво згадалося прощання і заплакане обличчя матері. її вже нема на Землі! Але хіба сльози її пройшли, любов її вмерла? Ні! Ні! Вона в серці Джон-Ея, вона в його волі, в наступних ділах, в рішучості довести "Думку" до Землі!..

Штурман включив усі телескопічні установки. Запрацювали автомати, аналізуючи дані телескопів. Один результат, другий, третій! Мерехтить на екрані сигнал. Джон-Ей тривожно і напружено читає його. Ні! Ні! Жо-дної знайомої системи! В яку ж далечінь він залетів? Де рідна Галактика?

Джон-Ей запустив пам’ятну машину, намагаючись відшукати шлях "Думки" від Великої Магелланової Хмари. Але й тут його чекало розчарування. Пам’ятна машина не мала цієї інформації. Вона не була включена під час польоту.

Зупинивши автомати, Джон-Ей знеможено опустив руки. Так! Треба дивитися правді в очі. Оптимізм не допоможе! Він не має можливості відшукати шлях назад. Не має!!!

Насмішкувато моргали зорі попереду, ледве помітно пересувалися туманності збоку. "Думка" летіла в незрозумілу, невідому даль.

Джон-Ей заскреготів зубами, заплющив очі Він намагався опанувати себе. Треба було щось робити. Але що? Мимоволі прийшла думка: зореліт — це колосальний науковий центр з безцінною інформацією. Треба до-вести його до будь-якого розумного світу. Може, люди інших світів допоможуть кораблю знайти рідну Галак-тику…

Так! Складати зброю ще рано! Доки життя і думка не згасли, треба боротися!

Не вагаючись, штурман включив двигуни, дав наказ автоматам. Зореліт слухняно повернув назад по ве-летенській кривій. По команді автопілота потужна енергія реактора ринула до мезона-торів. Оболонка апарата стала невагомою, антиполе закутало зореліт, відрізавши його від зовнішнього впливу.

І знову більйони кілометрів поглиналися апаратом у стрімкому, шаленому темпі. Блискавично пролетіли десятки галактик.

Минуло кілька годин. Джон-Ей включав поле, жадібно запускав телескопічні установки. Автомати звіря-ли зображення навколишніх галактик з фотографіями систем, близьких до рідної Галактики. Але все було мар-но!

І знову тисячі, мільйони парсеків сліпого польоту, неясна надія, гарячкові досліди. Безумна жадоба успі-ху, бажання повернутися на рідну, теплу, заквітчану Землю, непереможність життя змушували Джон-Ея летіти все далі і далі в страшну безодню…

І ось настала невблаганна мить. Аналізатор показував, що скоро зупиняться всі вузли корабля. Виснажи-лось ядерне пальне в реакторі, що обслуговував енергетичну систему "Думки". Центральний реактор, від якого працювало антиподе і двигуни, не міг стати в пригоді — він не мав зв’язку з ядерною енергостанцією.

Думка Джон-Ея кружляла в вузькому колі можливостей. Вихід був лише один — знайти планету в якій-небудь системі, посадити зореліт і спробувати роздобути уран. Хоч би уранову руду! На "Думці" є збагачува-льна установка. Тільки б знайти! Знайти!..

Поруч була спіральна галактика. Крайні зірки сяяли на відстані десяти парсеків. Джон-Ей вибрав жовту зірку типу Сонця і рішуче спрямував "Думку" до чужої системи.

Дивні істоти

..."Думка" наближалась до планети біля жовтого сонця, яка була єдиною в цій системі. Описуючи спіра-лі над нею, Джон-Ей гравіметодом визначив її масу. Можна було опускатися. Маса не переважала масу Землі.

Зореліт, погасивши швидкість, ввійшов у хмари. Вони тягнулися товстим, густим покровом на багато кі-лометрів над поверхнею планети. Це було небезпечно. Невідомо, що внизу — море, степ чи гори!

Джон-Ей включив інфраекран. По ньому попливли розмиті плями. Видно було широке озеро, далі тягну-лася рівнина, очевидно, пустеля, потім промайнула велика затока моря. Нарешті, зореліт, який поволі опускав-ся, вискочив з хмар. У перископах відкрилася панорама планети. Далина ховалася в тумані. З того туману стрі-мко виростали масиви лісів, гряди гір, океани, і знову танули внизу, позаду корабля.

Джон-Ей до максимуму посилив потужність телеустановок. Він намагався примітити хоч які-небудь ознаки розумного життя. Але "Думка" замикала третю спіраль навколо планети, а слідів діяльності розумних істот не з’являлося. Незаймані ліси, стрімкі урвища гір, неосяжні простори океанів. Десь збоку до неба піднявся потужний струмінь бурих газів, блиснув вогонь. Аналізатор показав, що то був вулкан.

Серце Джон-Ея боляче стиснулося. Значить, планета не заселена розумними істотами. Тут йому ніхто не допоможе. Треба повертати в простір і шукати іншої системи.

Шукати? Ні! Це вже неможливо! Зараз, ось зараз зупиниться малий реактор, і тоді двигуни не зможуть працювати, центральний реактор завмре, зупиняться всі автомати.

Єдиний вихід — сідати! А далі що? Джон-Ей перебирав тисячі варіантів. Йому потрібна руда актинідів. Треба сідати поблизу покладів. їх можна виявити!

Гарячковими рухами штурман включив актинометри. Чутливі прилади ніби насторожились, похитуючи вусиками-стрілками, очікуючи сигналів з планети. І ось на восьмому витку спіралі прийшов успіх. Стрілочки приладів скажено стрибнули вгору, відмічаючи незвичайну активність гамма-радіації.

"Думка" летіла з швидкістю кілометра в секунду. Джон-Ей круто повернув її, зробив гігантське коло над пустельною рівниною і повів корабель на посадку. Поклади руди радіоактивних елементів були десь біля гірсь-кого хребта, від якого простягалася на сотні кілометрів коричнево-жовта пустеля. З другого боку гір височіли масиви джунглів — велетенських дерев з темно-зеленим забарвленням.

Джон-Ей вибрав місце на величезній галявині, кілометрів за три від гір. Недалеко протікала вузенька бу-рхлива річка. "Думка", гримлячи двигунами, у вихорі розпеченого повітря опустилася на її крутому березі...

...Затихло все. Тільки у вухах шумувала розбурхана кров. Джон-Ей знеможено встав, похитуючись, пройшовся по каюті. Тіло відвикло від звичайного тяжіння, важко було зберегти рівновагу. Штурман приліг на ліжко, заплющив очі, намагаючись зосередитись...

Так! Треба все збагнути! Він — людина з далекої Землі — в зовсім чужому світі! Пальне закінчилось. Розумних істот тут немає. Отже, необхідно розраховувати лише на свої сили…

Спочатку розвідати околиці, познайомитися з тваринним світом. Проте тварини, навіть найстрашніші, не заподіють шкоди — атомна зброя знищить будь-якого гіганта. А потім… Потім треба знайти поклади руди… Вона десь тут, в кільці низьких гір, що тягнуться перед головним хребтом…

Ех, якби! Якби вдалося! Тоді — знову політ, знову розшуки дорогої Землі… Хай даремно, хай невдача спіткає його, але все-таки політ, дія, устремління!..

Джон-Ей схопився з ліжка. Зараз не можна киснути! Діяти! Він похапцем поїв концентрованої страви, включив аналізатор. Насоси втягнули порцію повітря ззовні. Аналіз показав, що в атмосфері є досить кисню для дихання. Шкідливих газів не було. Небезпечних бактерій аналізатор не виявив…

Одягнувши термозахисну куртку і теплий шолом, Джон-Ей пішов до виходу. Трохи подумавши, він за-хопив ядерний пістолет і портативний пеленгатор. Потім, включивши передавач, який випромінював у ефір безперервні сигнали, штурман спустився внутрішнім ліфтом униз.

Зовнішній люк відкрився з важким хрипом. Густий струмінь повітря дихнув прямо в обличчя штурману. Від п’янкого запаху запаморочилася голова.

Джон-Ей схопився за стінку шлюзу і поволі рушив до виходу. Переступивши бар’єр, він озирнувся на-вколо.

Галявину встилала синьо-зелена цупка трава. Вона викидала жовті мітли дрібненьких квітів. Позаду сто-яла стіна лісу. Джон-Ей відзначив

на око два види дерев: одні тягнулися довжелезним стовбуром на сотні мет-рів угору, розростаючись там списоподібними листками, інші — широколисті, м’ясисті — встилали всі промі-жки між тими велетнями. Вони мали густий маслянистий чорно-зелений колір і росли не вище десяти метрів.

Галявина обривалася над річкою, що клекотіла між нагромадженнями скель. А за річкою бовваніли в ту-мані такі ж ліси, як і навколо галявини. Над тим краєвидом нависали сірі хмари. Вітру не було. Здавалося, сіра ковдра придушує все живе до землі, не дає дихати.

"Не дивно, що тут немає розумних істот, — сумно подумав Джон-Ей. — Важко було б жити в таких умо-вах..."

Він підійшов до кручі, глянув униз. З щілини між камінням, різко крикнувши, вискочив чудний блакит-ний птах. Він низько пролетів над водою і зник у лісі на протилежному боці.

Тупа стихія, примітивній світ. Ліси, низькі форми тварин, незаймані ріки і скелі. Треба покладатись на свої сили!

Джон-Ей поволі обернувся і рушив до корабля. Звідти чулися дивні звуки. Штурману здалося, ніби він розбирає членороздільні вигуки. Що таке?

Якісь постаті заметушилися біля кущів, позаду зорельота. Жестикулюючи, вони обережно наближалися до Джон-Ея. Штурман нерішуче зупинився. З ким він має справу?

От істоти вже зовсім близько. В світлі сірого дня можна розібрати їхні обриси. Безумовно, це представ-ники розумного світу, хоча й іншої організації. Про це свідчить вертикальна постава, уважний погляд великих круглих очей, високе й широке чоло. Лише присадкувате тіло,

покрите блакитнуватим волоссям, довгі передні кінцівки-руки, які тримають важку палицю, та примітний одяг з шкіри якоїсь тварини говорять за те, що шлях розвитку цих істот до людей тільки почався.

Ось від юрби істот відділився гігантського зросту самець. Він підняв палицю догори і, виспівуючи дивну мелодію, закружляв у шаленому дикому танці, наближаючись до космонавта.

Джон-Ей, з подивом стежачи за чудернацьким танцем дикуна, непомітно поклав руку на ядерний пісто-лет…

Пошуки пального

Покружлявши навколо Джон-Ея, дикун важко впав на землю, пускаючи піну. Його товариші вили різни-ми голосами, підскакуючи і викидаючи всякі па. Космонавт з тривогою відступив крок назад. Але боятися було нічого. Дикун-велетень підвівся на коліна, молитовно простягнув руки…

Джон-Ей засміявся. Він збагнув, що могли подумати ці істоти, побачивши спуск гігантського зорельота з неба, а потім появу людини з дивного апарата. Його захистить примітивна релігія цих істот! Для них Джон-Ей і зореліт — божественні, надприродні створіння.

Ба! Та це ж ідея! Необхідно використати ситуацію! Часу вдосталь! Треба познайомитися з цими істота-ми. Вони допоможуть розшукати пальне. Хай на це піде місяць, рік! Пусте!

Великі круглі очі істоти зустрілися з поглядом космонавта. Вони випромінювали захоплення, благого-віння, покору. Джон-Ей побіжно оглянув обличчя істоти. Його вразило дивне розташування органів нюху. їх отвори проходили по боках великого рота, роблячи лице неприродно широким і потворним. Тільки очі мали цілком людський вигляд, вони

дивилися на світ допитливо, готуючись до боротьби з таємницями природи.

Джон-Ей підняв руку і показав на небо. Дикун радісно закивав головою, щось крикнув своїм товаришам. Ті підтримали його голосінням. Штурман простягнув руку, торкнувся пальцями до палиці, яку тримав дикун. Той з готовністю подав небесному гостю свою зброю — сучкуватий шматок чорного дерева. Стало ясно, що істоти довіряли Джон-Ею. Можна було налагоджувати взаємини…

…Минуло кілька тижнів. Джон-Ей близько познайомився з життям і побутом істот, вивчив їх нескладну мову. Вони жили в печерах між валунами, під корінням велетнів-дерев. їли стебла болотних соковитих рослин, дрібних тварин, яйця птахів, плоди дерев. Зрідка їм щастило спільними зусиллями вбити гоготу — неповоротку гігантську тварину з гострими колючками. М’ясо її було ніжним, поживним і його вистачало надовго для всіх.

Джон-Ей почав розрізняти істот по іменах. Велетень-самець був головним вожаком у племені, його роз-порядження слухали і виконували всі. Звали вожака Та-Та. Він був досить розумним і допитливим. Через мі-сяць Джон-Ей зміг уже розмовляти з Та-Та. Космонавт, дізнавшись, що істоти не використовують вогонь, вирішив навчити їх цього…

Настали ясні дні. Пелена хмар розійшлася, з’явилося темно-синє небо, яскраво засяяв невеликий жовтий диск чужого сонця…

Того вечора Джон-Ей зібрав дикунів на галявині і звернувся до Та-Та:

— Я скоро покину вас, Та-Та!..

— Чому так хоче Людина згори? — здивувався вожак.

— Так треба. Я повернуся в свій край, туди, де я народився…

— Ти народився на небі, Людина згори! Там вічно сяє сонце. Там багато плодів і м’яса гоготи…

— Ні, Та-Та. Я народився в такому ж світі, як і ваш, тільки…

Джон-Ей запнувся, побачивши вираз нерозуміння на обличчі Та-Та. Хіба може примітивний мозок дику-на охопити неймовірні простори Всесвіту? Хай думає так, як хоче!..

Та-Та задоволено засміявся.

— Бачиш, ти мовчиш, Людина згори! Я правду кажу! Ти — син великого Сонця!..

— Так! Я син Сонця! І я хочу залишити вам частку його вогню. Нехай він гріє вас у туманні дні і темні ночі. Нехай він допоможе вам пом’якшувати сире м’ясо, робити його смачнішим…

— Про що ти говориш, Людина згори? — здивувався вожак.

— Ось дивись! — відповів Джон-Ей, виймаючи автоматичний запальник. — Збирайте сухе листя і гіл-ля…

Та-Та дав наказ гучним хрипким голосом. Діти й жінки розповзлися в усі боки. Скоро перед космонавтом лежала велика купа хмизу.

Джон-Ей оглянув юрбу.

— Бачите, навколо сідає тьма. Буде темно і холодно. А я маю шматочок сонця. Я розжену тьму і холод…

На кінці запальника спалахнуло полум’я. Джон-Ей спрямував його на хмиз. Купа гілок загорілася яскра-вим вогнем, кидаючи жовте світло навколо. Почулися вигуки здивування і страху. Дикуни розбіглися геть. їх злякані лиця визирали з-за стовбурів дерев.

— Не бійтесь! — крикнув Джон-Ей. — Шматочок сонця не буде кусатися! Я дарую його вам!..

Та-Та перший наблизився до вогню, що весело стрибав по гілках, простягнув волохаті руки.

— Тепло! — заявив він, задоволено сміючись. Інші, осмілівши, теж підступили ближче.

— Ми бачили таке! — сказав вожак. — З неба гриміло, падав огняний клубок. І тоді горів ліс. Було страшно... Все живе тікало геть або гинуло...

— Цей вогонь ваш! Ви будете керувати ним! Дасте їжі — він горітиме, не дасте — вмре!..

Дикуни весело засміялися. Вони розсілися навколо багаття, з острахом поглядаючи на постать космонав-та.

— Та-Та, — сказав рішуче Джон-Ей. — Настав час розлуки. Але раніш мені треба побувати в долині, що між горами. Дай мені провідника!..

Дикуни жваво перемовлялись між собою. Та-Та поважно підняв руку, поклав собі на груди.

— Ми готові все зробити для тебе, Людина згори! Тільки в Долину Смерті ми не поведемо тебе...

— Долина Смерті? — здивувався Джон-Ей. — Чому вона так називається?

— Тому, що ніхто не залишається живим, хто побуває там. Наше плем’я вважає цю долину проклятою...

"Це, безумовно, дія актинідів!" — радісно подумав Джон-Ей.

— Мені не страшна та долина! — вголос сказав він. — Адже я людина небес, син Сонця!

Та-Та захоплено простягнув руки над вогнищем.

— Добре! Ми поведемо тебе в Долину Смерті, Людина згори!..

Весело перегукуючись, дикуни приносили все нові і нові купи хмизу. Багаття палахкотіло, розганяючи ніч, і хмара дрібних комах витала над ним, згораючи і падаючи в жар.

У коло вийшла Ла-ла, дочка вожака. Вона стала перед Джон-Еєм, приклала долоні до щік і заспівала ни-зьким, але сильним голосом дивну мелодію. Космонавт розібрав слова пісні і зрозумів, що Ла-ла співає про нього.

Дивно. Як дивно! Чи не сниться це? В чорному небі горять чужі сузір’я, над головою шумлять небачені дерева, його оточують химерні постаті диких істот!

І, дивлячись темними круглими очима в далину небес, Ла-ла, дівчина, закутана в шкіру, складає гімн чу-жинцю:

— Благословенна земля наша,

Духи витають над нею…

Син гарячого Сонця,

Людина з ясного Неба

Прийшла до нас…

Ми сидимо серед лісу

Біля шматочка Сонця

І гріємося від нього…

Це подарунок духів,

Це подарунок Неба —

В темні ночі,

В хмарні дні

Він нам захистом буде!..

…Пісня стихла. Ла-ла, скромно опустивши очі, ждала слова Джон-Ея.

— Прекрасно! — сказав він. — Я дякую тобі, Ла-ла. Дівчина засоромлено втекла в коло своїх подруг.

— Отже, — сказав Джон-Ей, — завтра, Та-Та, ти поведеш мене в Долину Смерті…

Знову в простір

Захопивши невагомий контейнер, одягнувши захисний костюм, Джон-Ей зранку вийшов з корабля. Та-Та і п’ять дикунів чекали його на узліссі. Вони повели космонавта вузенькими стежечками через ліс, до міжгір’я. Дійшовши до струмка, Та-Та зупинився.

— Долина Смерті! — коротко сказав він, показуючи в напрямку гір. — Ми далі не підемо…

— Гаразд, — згодився Джон-Ей. — Ви зачекаєте мене тут… Він рішуче ступив у струмок, обережно ви-дряпався на берег.

Накинув капюшон з великими окулярами. Оглянувся.

Та-Та і його супутники замахали руками. Джон-Ей відповів їм таким же рухом і закрокував до гір. Пово-лі зникала трава, не видно було живих істот. Де-не-де в щілинах між камінням біліли кістки тварин. Нарешті Джон-Ей опустився між двома пасмами скель у глибоку долину. З-за гірського хребта зійшло світило, кам’яні урвища заграли різними барвами. Похмура долина стала схожою на калейдоскоп. Здавалося, тут був музей мі-нералів… Десь між ними таїлася радіоактивна руда…

Джон-Ей дістав портативний лічильник спрямованої дії і рушив з ним по широкому виступу біля дна до-лини. Хвилин через п’ять прилад відмітив наявність радіації. Невидимий промінь впирався в підніжжя похилої стіни. Там, між червонуватим камінням, виднілися сіро-руді кульки якогось металу. Джон-Ей, хвилюючись, дістав молоток-автомат, відбив кілька кульок. На розломах вони мали сіро-золотистий блиск. Що ж це таке? Радіоактивний елемент — це безумовно! Але який? Він не схожий на земні актиніди… Гаразд! В космольоті можна проаналізувати! Це удача! Великий успіх!..

Поставивши контейнер на камінь, Джон-Ей за півгодини наповнив його сірими кульками і радісно рушив назад, сповнений рожевих мрій…

…Аналіз був позитивним. Сірі кульки являли собою трансурановий елемент, невідомий на землі. Неве-лике перебудування структури ядра в установці зорельота давало прекрасне пальне для реактора…

…Два дні Джон-Ей добував елемент. Та-Та і його супутники допомагали носити контейнери від струмка до "Думки".

І ось настав день прощання. Перед тим увечері Джон-Ей сидів біля вогню і знову слухав пісні Ла-ла. Во-на співала, а йому ввижалося море на Землі, широкі вулиці Цвітограда, неосяжні степи і веселі гаї Батьківщини. Все тіло й душа були напружені в нездоланному бажанні знайти втрачену Землю…

Він пояснив Та-Та, як з каменів добувати іскри вогню, як зберігати його.

Спливала коротка ніч. Зійшло світило. Зібравшись на галявині, дикуни спостерігали небачене явище. По-сланець Небес, Людина згори, Дух, що подарував їм вогонь, помахавши рукою, зник в отворі зорельота.

Спливло кілька тягучих хвилин. І тоді посередині галявини гримнув грім. Вихор гарячого повітря пова-лив Та-Та і його одноплемінників на землю. В промінні блиснуло велетенське тіло зорельота. Воно, мов метеор, метнулось над лісом і зникло біля сліпучого світила.

Джон-Ей знову повертався у простір, назустріч невідомому, на пошуки любої, дорогої батьківщини…

Храм розуму

…І знову "Думка" розтинала незміряні простори Всесвіту. Тягнувся незміряний час. Кілька разів Джон-Ей сповільнював політ апарата, виключаючи дегравітаційне поле, щоб визначити місцеперебування, але знайо-мих галактик не було. Розпач і безнадія почали закрадатися в

мужнє серце людини. Опустивши руки, Джон-Ей кілька годин сидів непорушно, дивлячись тьмяним поглядом униз. Думки текли в’яло, приходила страшна бай-дужість. Свідомість закуталась туманом, а з того туману попливли різні галюцинації. Майнула химерна думка: а може, це його дух після смерті витає в просторі? Може, немає вже Землі, людей, а він, один, паче Демон дре-вніх релігій, витає по безодні, шукаючи втрачений рай?..

І раптом щось трапилось. Він не розумів, що саме, але відчув це по самопочуттю, по ходу зорельота. Джон-Ей переміг слабість і поглянув на ілюмінатор.

В одному місці простору зорі щезли. Там було якесь тіло. Що ж саме?

Джон-Ей подивився на лічильник. "Думка" пересувалася в просторі з нікчемною швидкістю — кіломет-рів два на годину. Що трапилось? Хто зупинив хід зорельота, який пролітав двісті п’ятдесят тисяч кілометрів на секунду?

Здавалося, ніби якісь пестливі, добрі руки вели "Думку" в певному напрямі. Тіло, яке закривало зорі і га-лактики, наближалося. Воно слабо просвічувалось. Крізь нього виднілися ледве помітні тіні, незрозумілі обри-си.

Створювалось враження, ніби у просторі виникла стіна з якоїсь дивної речовини. В напівпрозорій стіні з’явився отвір. Там переливалася блакитна мла. "Думка" повільно ввійшла в гігантський отвір і зупинилась.

Зорі зникли за ілюмінатором. Навколо розстилався лише блакитний морок. Потім з усіх боків ринуло мо-ре світла, і Джон-Ей з подивом зрозумів, що він потрапив на якесь велетенське космічне тіло штучного похо-дження. Все: стіни, стеля, підлога в приміщенні — переливалося в

променях світла рожевими іскрами, створю-вало ефект примарності всієї будови.

Але якими мусять бути істоти, що створили такий корабель? Звідки вони? Якого світу?

Джон-Ей рішуче підвівся і рушив до виходу. Треба зустрітися з господарями негайно. Боятися нема при-чин. Адже вони, очевидно, спеціально зупинили його корабель і завели в шлюз. Штурман перевірив склад пові-тря поза "Думкою". Це був майже чистий кисень з відчутною долею озону. Багато молекул мали ознаки радіоактивності. У будь-якому разі, таким повітрям дихати можна.

Джон-Ей вийшов з космольота і вражено зупинився. Приміщення, в яке потрапила "Думка", здавалося таким грандіозним, що його можна було порівняти хіба тільки з розмірами ангара, де стояв Залізний Диктатор.

Але де ж господарі цієї споруди? Куди вони летять?

Відповіді не було. В приміщенні стояла абсолютна тиша. Тільки десь далеко-далеко, ніби в безкінечнос-ті, чулася низька музикальна нота. Джон-Ей ступив кілька кроків від зорельота. Його кроки відгукнулися луною під куполом приміщення. Джон-Ей зупинився і раптом здригнувся. Прямо перед ним з’явилися дві високі по-статі в матових рожевих плащах. Серце Джон-Ея затріпотіло. Нарешті! Вони схожі на людей. Ніжно-жовте дов-гасте обличчя, довге чорне волосся кучерями спадає до спини, великі променисті зелені очі дивляться дружньо і уважно. Тільки голова цих людей незвичайно широка та ясне чоло — дуже високе. У погляді істот, в зовніш-ньому вигляді відчувалась величезна інтелектуальна сила.

Кілька секунд господарі розглядали Джон-Ея, потім взяли його під руки і, дружньо посміхаючись, легко підняли в повітря. Джон-Ей

здивовано озирнувся. Вони летять?.. На чому? Адже немає ніякого літального апа-рата!

Справді, вони летіли, ніби в казці. Ось стіна. Мов у сні, вони проникли крізь стіну і опинилися в невели-кому сферичному приміщенні. Від низу до верху по стінах повзли химерні рослини синього кольору з рожеви-ми квітами, схожими на квіти троянди.

Джон-Ей не міг отямитися від подиву. Як поводити себе? Як порозумітися з цими надлюдьми?

Один з господарів вказав рукою. Джон-Ей здивовано поглянув у той бік і знизав плечима. Там нічого не було. Господар ще раз повторив жест. Тепер Джон-Ей помітив якусь подобу прозорого стільця. Він обережно сів на нього і втомлено випростався. Господарі сіли напроти, один з них пильно подивився в очі космонавту. І тоді почало діятись несподіване. Прямо перед Джон-Еєм спалахнуло рідне Сонце. В темному небі швидко пли-вла блідо-зелена зірочка. Це була Земля. Вона наблизилась, перетворилася в диск. Проступили обриси океанів, материків... Джон-Ей не витримав. Його серце переповнилось почуттям. Він розпростер руки і кинувся прямо в чорну прірву, назустріч чудесному видінню...

Господарі підхопили космонавта на руки. Все його тіло здригнулося від хвилювання. Заспокоївшись, Джон-Ей знову сів на стілець.

Він уважно оглянув господарів, особливо їх обличчя. Було ясно, що організація цих істот набагато вища, ніж у людей Землі. Про це свідчили розміри голови і довгі чутливі пальці рук. Але як же порозумітися з ними? Невже в них немає перекладних машин? Чому вони мовчать?

З подивом Джон-Ей помітив, що в господарів майже немає рота... На тому місці червоніли мініатюрні губи. Вони не відкривалися. І ще одна

деталь — шкіра на обличчі цих дивних істот ніби просвічувалась, зсередини проступала жовтувата барва.

І раптом Джон-Ей зрозумів, що до нього звертаються. Не було сказано ні слова, господарі залишалися непорушними, але Джон-Ей ясно відчув запитання. Навіть зрозумів його смисл. Господарі хотіли знати, звідки він летів і куди?

Як він зрозумів їх? Як він буде їм відповідати? Може, викликати в пам’яті образи подій в логічному по-рядку?

Джон-Ей згадав події перед вильотом із Землі. Вони виникли в пам’яті з дивовижною ясністю. Господарі задоволено закивали. Вони розуміли гостя, вони легко ловили слабкі біохвилі, що породжувалися в його моз-ку…

Пливли картини польоту "Думки" в антисвіт, битви в світі червоного карлика, пригод у царстві машин. І, нарешті, блукання Джон-Ея в пошуках рідної системи…

Довго штурман, заплющивши очі, знову переживав неймовірні події. Нарешті, він поглянув на господа-рів і здивувався. На їх лицях було написане захоплення і гордість. І Джон-Ей ясно читав думку цих людей. Во-ни передавали, що пишаються представниками Землі — своїми братами по інтелекту — і схиляються перед їх мужністю. Тільки розум з великим майбутнім дерзає здійснювати такі складні завдання…

В свідомості Джон-Ея виникло бажання узнати все про своїх господарів. І відразу ж прийшла відповідь. Вона шикувалась струнками рядами образів і понять у мозку і перетворювалась в ланцюг подій…

Люди ці були з далекої галактики. їх раса в науковому відношенні обігнала людей Землі на мільйони ро-ків по рахунку часу в звичайних системах. Розкриття найглибших тайн природи дало цим людям у руки

разючі сили. Вони звільнили себе, насамперед, від щоденного вживання їжі, що приковувало їх до тваринного, грубого способу життя, і почали вводити в організм радіоактивні елементи, які здійснювали безперервну біологічну перебудову клітин. Замість обміну клітин з навколишнім середовищем настав внутрішній самообмін.

Людина вже не залежала від середовища, від наявності певних умов. Вона сама творила їх силою могут-нього Розуму.

Джон-Ей не зовсім зрозумів такі перетворення. Він попросив пояснити це конкретніше.

Один з господарів кивнув головою — він зрозумів бажання гостя. Штурман тепер відчував уже простішу думку господарів, яка по своїй незвичайності вразила його.

Ці люди вже не були напівтваринами, як люди Землі. Від фізичної структури залишився тільки мозок, кі-нцівки, форма постаті, органи розмноження і високоорганізована периферійна нервова система. В новонаро-джених був невеликий апарат дихання, який згодом перетворювався в рудимент.

Матеріал для обміну в організмі істоти брали з квантів світового поля. Тому вони могли перебувати не тільки в атмосфері, а й у повному вакуумі. Пошкоджені кінцівки регенерувались, відживлялись силою активі-зуючої дії мозку. Про смерть не могло бути й мови. Істоти мали таке багатогранне єство, що не боялися механічних ударів, а вільно переходили з одного виміру простору в інший, недоступний для тіла, яке загрожувало їм…

Повне звільнення від впливу середовища посилило і активізувало функції мозку. Він незмірно виріс і по-чав панувати над тілом. Було досягнуте безсмертя. Об’єднувались все нові й нові світи. Безкінечність не стра-шила людей того світу. Вона була їх домівкою, полем роботи.

Люди вільно використовували стихії Космосу, знали їх суть. Ще давно, розгадавши субстанцію єдиного поля, вони почали здійснювати будь-яке перетворення матерії в поле і навпаки. Сила їхнього інтелекту настіль-ки піднялася над своєю праматір’ю-матерією, що за бажанням могла творити необхідні речі просто з світового поля. Це стало можливим тому, що людям була ясна закономірність розвитку будь-якої речі чи явища.

Представники цієї раси могли вільно пересуватися в просторі, проникати крізь речовину, долати будь-які відстані за будь-який відрізок часу.

Джон-Ей спочатку не міг збагнути багатьох законів явищ, про які взнав. У його голові ніяк не могло вмі-ститися поняття про створення речі з квантів поля.

Один з господарів корабля продемонстрував це явище. Він простягнув руку, зосередив погляд. Джон-Ей ясно бачив, як над рукою господаря завихрилося повітря. Здавалося, що до цього вихору з усіх боків стікаються ледве видимі блакитні струмочки. Ніби пензель художника водив у тому вихорі — вимальовувались, яснішали, матеріалізовувались якісь обриси. І ось яскраво блиснув промінь з руки людини. На долоні лежав абсолютно прозорий кристал алмаза.

Джон-Ей з благоговінням дивився на містичне явище. Так, містичне з точки зору людей Землі! Бо хіба це не творення, божественний акт народження нової речі?..

Розум відказав — ні! Хіба поле, з квантів якого творилася річ, не матерія? Хіба переможний інтелект цих людей, яким підкоряються стихії Космосу, не породження матерії? Джон-Ей ясно збагнув, уявив, як з хаосу первинних мас речовини створюються зорі, планети, на них виникають перші крапельки життя, ускладнюються, еволюціонують, починають мислити, усвідомлювати своє місце в світі. Минають

тисячоліття, і дозрілий мозок наливається такою силою, що інтелект піднімається над матерією, стає її протилежністю і, нарешті, панує над Космосом.

Такий логічний, закономірний шлях розвитку розумних істот. Так буде і на Землі. Зрозумівши і уявивши це, Джон-Ей сповнився невимовною радістю. Недарма він і його товариші гинули в пустелях страшних світів, страждали в титанічному польоті. Це був один з ланцюгів торжествуючого розвитку людського розуму.

Після демонстрування створення кристала алмаза господарі пояснили гостю цілі їхньої подорожі. Кора-бель, куди потрапив Джон-Ей, був гігантською лабораторією на тисячі кілометрів у діаметрі. На ньому здійс-нювався черговий експеримент проникнення в інші виміри простору і ряд незрозумілих Джон-Ею досліджень. "Думку" вони зустріли випадково і захотіли познайомитися з представниками інших цивілізацій... Один з гос-подарів пояснив, що вони розуміють становище зорельота. Джон-Ей не може знайти свою Галактику. Вони мо-жуть йому допомогти. Вони були колись у тій Галактиці і навіть відвідували Землю. Це сталося близько міль-йона років тому. Тоді на Землі ще не було розумних істот. В їхньому центрі є відомості про світ Джон-Ея. Від-стань до нього близько ста мільйонів світлових років.

Штурман жахнувся. Сто мільйонів світлових років! У яку безодню він залетів! Як він повернеться?

Його почуття страху даремне, пояснив один з господарів. Вони вкажуть автоматам корабля шлях назад. Вони могли б самі відправити гостя до рідної системи, але їх чекають в іншому вимірі. Розходження в часі мо-же викликати катастрофу.

Другий додав, що Джон-Ей може залишитися з ними. У них є можливості прискорити його фізичну ево-люцію і зробити безсмертним. Джон-Ей категорично відмовився.

Він пояснив, що хоче пройти шлях перемог, поразок і успіхів разом з рідною расою, на рідній Землі.

Господарі схвально перезирнулися, в знак приязні приклали долоні до грудей, а потім встали.

Знову політ у повітрі вразив Джон-Ея. "О, людино! Ти воістину станеш титаном, коли вийдеш з своєї ко-лиски Землі! — подумав він. — Поглянь, цього досягли твої старші брати в інших світах".

Господарі зупинилися біля велетенського сферичного залу. Вони пояснили, що ця сфера — колосальна подоба мозку. В ній створюються громіздкі речі з допомогою енергії потужних станцій. Матеріалом служить, так само як і в малих експериментах, світове поле…

Джон-Ей був у захопленні. Які разючі явища! Для людей Землі продовженням їх мозку служать руки, машини, верстати, інструменти. А мозок цих істот має таку гігантську потенцію, що за своїм бажанням формує матерію!

Господарі і Джон-Ей наблизилися до зорельота "Думка", зайшли в нього. Вони ознайомилися з апарату-рою корабля і зрозуміли принцип її роботи. Не гаючись, вони склали завдання автоматам.

От і все! Треба прощатися! Зворушений Джон-Ей обняв господарів, висловив свою глибоку вдячність. Вони обіцяли, що обов’язково прибудуть на Землю упродовж наступного мільйона років, щоб побачити, які там будуть зміни.

Джон-Ей не міг відвести погляду від променистих, прекрасних очей цих титанів. Йому хотілося назавж-ди зберегти в серці мрію про чудесний світ інтелекту…

І ось їх нема! Дві високі постаті майнули вздовж залу, зникли… "Думка" поволі рушила до виходу, ви-пливла в простір. Яскраво засяяли зоряні системи, в серці пройшов холодок страху. Знову у мандри, у пошуки!

Ні! "Думка" впевнено повертається, прямує по курсу. Гримлять двигуни, зореліт набирає швидкість. Пе-ред тим, як включити антиполе, Джон-Ей ще довго затуманеним поглядом дивився на гігантський палац — храм Розуму, що поволі зникав у безодні Всесвіту…

Один серед зірок

Трапилось непередбачене. Не вистачило антиречовини. Анти-поле зникло. "Думка" не могла летіти з надпроменевою швидкістю. Про це ясно свідчили прилади.

Джон-Ей, який уже був переконаний в успіху, схвильовано кинувся до телескопічної установки. Він уже в рідній Галактиці! До Сонця залишилося не більше п’ятисот світлових років. Яка невдача!

Що ж це? Він не зможе досягнути тепер потрібної швидкості. Дегравітаційної сили немає! Тепер зореліт летітиме понад тисячу років до Землі! Ніяка умовність часу не збереже людини!

Де вона — рідна планета? Телескопи неспроможні знайти серед неозорого зборища зірок у Галактиці Сонце — невелику жовту зірку. Але не це страшно! Електронний мозок зберігає всі дані, що стосуються курсу зорельота, обертання Галактики і власного шляху Сонця і Землі! Він приведе апарат точно додому!..

Страшне те, що попереду — довгі роки самотності в пітьмі Космосу, безкінечне згасання, потім смерть, а потім… металічна труна сотні років буде нести його холодний труп у Безкінечність…

Для чого?..

В пам’яті Джон-Ея виникло обличчя Георгія. Ось він — зовсім поряд його схвильований голос:

"Я не зможу заспокоїтись ніколи, якщо нам не вдасться здійснити своєї мрії! Смерть товаришів, наші му-ки мусять принести користь грядущим поколінням, наблизити час безсмертя! Якщо я загину — ти не забудь про це!.."

— Я чую, Георгію! Я дотримаю слова... — сухими губами шепоче він. — Людство одержить відомості про інші світи! Я вірю! Я так хочу!..

Джон-Ей включив електронний мозок, перевірив курс. Зореліт ішов правильно. Господарі чудесного храму в просторі зробили свою справу бездоганно!..

Джон-Ей гарячково дістав плівку, заклав у магнітофон. Він знає, що йому робити. Якщо самому немає можливості повернутися на кохану Землю, то нехай далекі брати почують його слово, заповіт його товаришів.

Джон-Ей, дивлячись за ілюмінатор, зосередився. Він уже був повністю спокійним. Ось ввімкнута апара-тура магнітного запису. Загорівся вгорі червоний вогник. В мікрофон пливли, відбиваючись на плівці, чіткі, лаконічні слова розповіді про героїчну експедицію дванадцяти героїв, прощання на землі, пригоди в антисвіті, про загибель семи членів експедиції в страшному бою на кордонах Галактики, про події в царстві Залізного Ди-ктатора і, нарешті, про зустріч з людьми незрівнянно високого інтелекту.

Спочивши трохи, Джон-Ей продовжував говорити:

— Далекі брати! Хай наші смерті послужать для блага грядущих поколінь. Я включаю автоматичну апа-ратуру досліджень, а сам помираю. Не засуджуйте мене — дуже страшно в самотині доживати непотрібні дні перед лицем Безкінечності. Я впущу в каюту інертний газ, мій труп збережеться, щоб ви могли виявити, звідки, з якої системи і планети експедиція. Дуже хотілося побачити майбутній світ. Я сподіваюсь, гаряче вірю — ви воскресите всіх нас! Я вірю в торжество Науки, в безмежність її можливостей! Взірцем може стати світ прекра-сних людей з інтелектом титанів!.. Я вірю також, що ви допоможете братам у системі Великої Магелланової Хмари, які борються з огидним світом машин — результатом виродження інтелекту. Не повторюйте, не допус-кайте помилки того світу — не віддавайте функцій мислення автоматам! Смисл життя людини — в безкінечно-му розвитку інтелекту! Машини повинні не замінювати розум людини, а допомагати йому! Що може бути кра-ще від чудесної, живої, гарячої людської думки, з її помилками і досягненнями, з її горем і радощами, з її шу-канням і боротьбою, — незрівнянної ні з чим думки живого світу?.. До зустрічі, далекі брати!

Джон-Ей замовк і втомлено відкинувся на крісло. Потім витяг плівку з записом, кілька необхідних кіно-фільмів і поклав перед собою на пульт.

Все! Він виконав свій обов’язок. Але чому ззовні така тиша? Ага, це виключився двигун. Зореліт летить з найбільш можливою швидкістю. Тіло зовсім невагоме — система штучного тяжіння не працює.

Чіткими рухами Джон-Ей включив насоси. Повітря, що було в каюті, циркулюючи, потяглося в спеціа-льні отвори. Швидко понизилась температура, руки і ноги паралізував холод. В голові промайнула думка: "А може, не треба?" Суворо подивився з портрета Георгій, докірливо нахмурився…

Слідом за тим посмішка з’явилася на обличчі Джон-Ея. Він підморгнув зіркам, що весело дивилися через перископ на людину, прошепотів неслухняними губами:

— Це споконвічний острах людини перед смертю, славні мої зірки! Але я не піддамся йому! Пробач, Георгію! Я не можу більше!..

Ще слабке клацання автоматів. В каюту ринув струмінь інертного газу. Голова Джон-Ея лягла на пульт. Він падав у чорну прірву, а з прірви — останнє, що він бачив у думці, — летіла назустріч йому закутана біло-сніжними хмарами, випромінюючи ласку і любов, рідна Земля — Батьківщина…

Частина п’ята

Шляхи титанів

Перемога над безкінечністю

…Давно вже замовк голос далекого предка, а все ще мовчали члени Космічної Ради, вражені дивною розповіддю про великий подвиг і безстрашність людей минулого. І тільки через кілька хвилин з передніх рядів рвучко підвівся Аеровел і легким юнацьким кроком вийшов до зеленого овала. Він строгим поглядом окинув присутніх.

— Ти хочеш говорити? — запитав його Римідал.

— Так…

— Ми слухаємо тебе.

— Я вважаю, — почав Аеровел і його гострий погляд впився в обличчя Семонія, — я вважаю, що нам тепер, підкреслюю — саме тепер треба закінчити вчорашню дискусію…

— Чому? — На обличчях багатьох вчених з’явився вираз здивування. — Адже ми нічого не вирішили відносно прибуття до нас зорельота!..

— А тому, — спокійно відповів Аеровел, — що переглянуті нами документи мають безпосередній зв’язок з проблемою, яку ми вчора обговорювали. Скажи, Семонію, невже й тепер ти вимагатимеш, щоб твій проект був здійснений? Невже ти хочеш, щоб і наша планета, а слідом за нею і тисячі інших пішли по шляху регресу та виродження?..

Погляди всіх вчених звернулись до Голови Інституту Електронно-гравітаційних машин. Той важко підві-вся з крісла і тихо сказав:

— Мені важко говорити це, але істина — понад усе! В нашу дискусію, на щастя, втрутилась людина — наш далекий предок. Він показав нам, до чого привів в іншому світі експеримент, який я пропонував провести у нас. Я знімаю свій проект з обговорення і, якщо хтось інший захищатиме його, виступлю проти…

Тисячі присутніх вітали криками схвалення заяву Семонія. Але Аеровел, посміхнувшись, промовив:

— Ти завжди висловлюєшся поспішно, Семонію. Твій проект науково-технічної революції треба здійс-нити, але не в такому масштабі. Скрізь і всюди мусить панувати людська думка — тільки тоді машини служи-тимуть для прогресу, а не для руйнування. Я пропоную обговорити це питання трохи пізніше, коли у нас буде досить експериментального матеріалу. А тепер повернемось до вислуханої розповіді. Всі ви чули заповіт Гео-ргія і Джон-Ея. Наш обов’язок — зробити все, щоб виконати його. Чи згодні ви?..

Перед Римідалом загорілися вогники. Всі вони були зеленими.

— Всі згодні, — сповістив Голова Космічної Ради. Аеровел задоволено схилив голову.

— Але як ми виконаємо заповіт людей минулого? — почувся голос з сектора системи Центавра. — Чи не занадто складне завдання беремо на себе тепер?

— Ні, — відповів найстаріший вчений. — Багато залежить від Інституту Воскрешень, яким керую я. Що ж до експедиції в Велику Магелланову Хмару, то про це будемо говорити на наступному засіданні… Така моя пропозиція.

Римідал встав з-за столу.

— Пропоную перервати засідання. Хай члени Ради уважно підготуються, проконсультуються з своїми академіями, врахують все почуте тут. Про час наступного засідання буде сповіщено окремо…

В залі зникли рожеві хвилі, спалахнуло денне світло. Члени Ради і гості один за одним мовчазно, в уро-чистій тиші, зникли за дверима. Аеровел останнім зійшов з підвищення і гаряче потиснув руку Ліахіму. В сяю-чих сірих очах проступали задоволення і радість.

— От бачиш, як добре все вийшло. Тепер перед нами багато цікавої роботи. Летимо до мене…

— Гаразд!

— А тебе попрошу про одне, — звернувся Аеровел до Римідала, — щоб до завтрашнього дня для мене відшукали всі матеріали, які, можливо, мають відношення до періоду експедиції. Особливо дані про місто, звід-ки вилетів зореліт і де був тодішній Інститут Анабіозу…

— Гаразд, — обізвався Римідал, — все буде зроблено!

Аеровел і Ліахім вийшли з приміщення Космічної Ради і, сівши в закритий салон, вилетіли в напрямі до Інституту Воскрешень, який здіймався прозорими куполами чудесних будівель над густим лісом гігантських білокорих дерев недалеко від широкого каналу, що тягнувся в туманну далину.

— Значить, мертва людина в зорельоті — Джон-Ей? — з цікавістю запитав Ліахім.

— Так. Це його труп. Він повністю зберігся.

— Ти хочеш провести з ним якийсь експеримент?

— Так. Саме для цього я й запросив тебе…

— Що ж ти будеш робити?

— Побачиш сам.

— Чи сподобалась тобі розповідь Джон-Ея про світ інтелекту?

— Це просто неймовірно! Його матеріали багато в чому допоможуть нам! — захоплено сказав Аеровел. — Але хіба ми йдемо не тим же шляхом? Той світ — наше майбутнє!..

Салон безшумно приземлився на стартовому майданчику серед величезного подвір’я Інституту Воскре-шень. Навколо приміщень стояла суцільна стіна лісу, обвитого біля підніжжя в’юнкими рослинами з ніжно-рожевими запашними квітами.

Аеровел, а за ним Ліахім, вийшовши з салону, ступили на сіру гофровану доріжку, яка відразу ж рушила в напрямі будівлі. Стіни ЇЇ були світло-смарагдового кольору — здавалось, вони ввібрали в себе гарячі соки землі і наповнювали гігантські палаци здоров’ям і незборимістю.

Нечутно відчинились напівовальні двері, автоматичні східці винесли прибулих вище, до других дверей, за якими відкрилась панорама численних коридорів, що розходилися в різні боки. Одним з коридорів вчені по-трапили до величезного круглого, метрів на сто в діаметрі, приміщення, увінчаного прозорим куполом. Море проміння лилося знадвору, але, пройшовши крізь смарагдові стіни, перетворювалося в м’яке, приємне для ока освітлення.

На протилежному від входу боці були півколом розташовані білосніжні столи з прозорим накриттям, які піднімалися на два метри над підлогою. Посередині залу виднівся невеликий пульт. Над одним з столів нависли дивної форми рефлектори, до них підводилась система проводів і труб.

Аеровел показав пальцем на цей стіл.

— Бачиш? Там лежить труп Джон-Ея…

— І ти…

— І я вирішив воскресити його!

— Але ж тисячі років!..

— Ти чув його заповіт? — суворо запитав Аеровел. — Вони вірили, що ми — люди майбутнього — змо-жемо воскресити їх. І, якщо говорити відверто, вони мають не менше право жити в наш час, ніж наші сучасни-ки…

— О друже мій! — гаряче потиснув руку товариша Ліахім. — Я радий за тебе. Але чи впевнений ти в ус-піху?..

— Абсолютно! Збереглися всі тканини. Ми тільки відновимо їх життєздатність.

Аеровел підійшов до пульта, натиснув кнопку виклику. Відразу ж в приміщенні з’явилось кілька чоловік. Вони наблизились до підвищення, на якому лежало тіло людини, і зупинились, очікуючи розпоряджень вчено-го.

Аеровел кивнув їм, включив апаратуру. Над столом навис велетенський кожух, з нього виходило ледве чутне, але потужне гудіння. Рефлектори спалахнули блакитним промінням, під прозорим накриттям попливли зеленкувато-фіолетові хвилі. Асистенти схилилися над екранами, уважно дивлячись з їх допомогою на труп.

На маленьких екранах пульта відмічались зміни, що відбувалися в організмі людини, яку воскрешали. Аеровел, не відводячи погляду від пульта, тихо говорив:

— Ти розумієш, все відбувається дуже просто. Раніше, упродовж сотень тисяч років наука шукала живий синтетичний білок, щоб вертати мертвих до життя або продовжувати життя взагалі. Останні дослідження пока-зали, що в цьому нема необхідності. Здійснюється атомно-молекулярна перебудова живої речовини — і ніяких додатків живого білка!

Безсмертя — це практично регулярне стимулювання клітин організму з допомогою ось цієї активізуючої апаратури. Воскрешення — це відновлення функціонування всіх зв’язків організму з допомогою відновлення попереднього розташування клітин. Це можливо до того часу, доки організм не розклався.

— Коли ж ти запропонуєш відкрити еру безсмертя? — тихо й урочисто запитав Ліахім.

— Це вирішить Космічна Рада. Інститут приготував усі матеріали, апаратуру. Але я проведу експеримент тепер. Джон-Ей буде не тільки воскрешений, а й першим введений в безсмертя.

Гудіння всередині накриття припинилось. Кожух поплив угору. Один з асистентів тихо промовив:

— Всі зв’язки в організмі відновлені, вуглецеві нашарування видалені.

Аеровел кивнув, ще кілька секунд мовчазно спостерігав зображення на екранах.

— Ось бачиш, — заговорив він, — магнітно-біологічне поле, згідно закону неповторності даного індиві-да, відновило абсолютно таке ж співвідношення клітин і молекулярно-кристалічних структур в організмі, як і при житті. Тепер можна…

— Стимулятор! — приглушеним голосом промовив Аеровел.

Ліахім поглянув на шкалу і жахнувся. В конденсаторі нагромадилася енергія в мільйони вольт! Аеровел дав команду автоматам. Асистенти, які стояли біля стола, здригнулися. Тіло Джон-Ея підстрибнуло і знову за-вмерло. Та ось на темних круглих екранах пульта засяяли золоті зірочки, вони збільшувались, витягувались, перетворювались у змійки.

Через хвилину ясні живі зиґзаґи весело забігали по темному полю, повідомляючи про те, що людина вос-кресла.

Аеровел витер рясний піт, що виступив на високому матовому чолі від хвилювання, і з радісною посміш-кою подивився на товариша.

— Ну?..

— Я вражений, — прошепотів Ліахім. — Покажи мені його. Вчені підійшли до столу. Асистенти шаноб-ливо розступилися. Ліахім побачив за накриттям постать людини, закутану тонкою сіткою. Груди її здригались.

— Звільнити тіло! — наказав Аеровел.

Асистенти швидко прибрали сітчасті електроди, прозоре накриття і відступили від підвищення. Оголене тіло Джон-Ея було блідо-синім. Та ось воно поступово наповнювалось фарбами, рожевіло. Червоні плями з’яв-ились на жовтому худому обличчі, перетворилися в суцільний рум’янець. Задрижали повіки, розтулилися і зно-ву закрились вуста. Минуло кілька хвилин серед повної тиші.

М’язи людини напружились, рука зарухалась і лягла на очі, ніби затуляючи їх! Джон-Ей тихо звівся на лікоть і сів. З-під долоні подивився попереду себе. Його туманний погляд зустрів уважні очі Аеровела, наповни-вся здивуванням, ковзнув униз, па блакитний плащ вченого, перескочив на інших присутніх. З його вуст зірва-лись слова, незрозумілі вченим…

Аеровел швидко включив зв’язок з Космічною Радою, викликав апаратну машину пам’яті. На пульті за-горілась зелена лампочка.

Губи Джон-Ея знову здригнулись, заворушились.

— Де я? Що зі мною? Хто ви? — перекладала машина запитання людини з минулого.

— Ви на рідній планеті, Джон-Ею, — відповів Аеровел. — Ви повернулись додому через десять тисяч років після вильоту експедиції. Згідно заповіту ми воскресили вас…

— Десять тисяч років, — вражено прошепотів Джон-Ей. По його худих щоках покотилася прозора сльо-за, руки судорожно стиснулися в кулаки. — Воскрешення… Безсмертя… Ми не помилилися в своїх… мріях?..

— Ні! Ви не помилились! — твердо промовив Аеровел. — Але про це потім, коли ви будете зовсім здо-ровим…

— Нарешті! — вирвалося з пересохлих вуст Джон-Ея і він, збліднувши, зі стогоном відкинувся на спи-ну…

Серце Аеровела говорить

Аеровел стояв на березі ріки й задумливо дивився в нічну імлу. У вирі — внизу — колихались далекі зо-рі. Над обрієм періодично пролітали різноколірні вогні — штучні супутники планети десь під хмарами в тем-ному небі золотився в промінні прожекторів повітряний палац для дітей — майбутніх космонавтів. Здалека до-линули звуки симфонії — та мелодія проникала глибоко в серце і будила давно заснулі бажання та почуття…

Що ж вона говорила? Чого хотілося Аеровелу? Хіба не все ясно? Хіба не здійснюються найкращі споді-вання і мрії тисяч і тисяч поколінь? Хіба не має найстаріший вчений всього, що може бажати людина?.. Здаєть-ся, має. Напевне, все є. Але на серці неспокій… Серце — ти, скільки існує людство, викликаєш тривогу, бунту-єш кров!..

Аеровел заплющив очі. І ось тінню з’явилася перед ним постать. Вона… Знову вона!.. Кохана моя, Осін-ній Лист, чому ти так довго переслідуєш мене? Відпусти, дай мені волю перед безсмертним шляхом!..

І здається вченому, що здіймаються вгору прозорі руки і на тлі зірок благословляють його. Звідки ці ви-діння? Мабуть, з дна душі

підіймається древня каламуть наївної віри в чудеса! А може, ця віра була інтуїтив-ним відчуттям можливості для людей стати безсмертними, всемогутніми? Може, тому і створювали люди богів і наділяли їх тими якостями, про які мріяли самі? А тепер! Тепер люди одержали сили могутніші, ніж всі боги стародавніх народів! Та все ж не задовольняє одна тільки могутність людину, одна тільки можливість розкрива-ти найнеймовірніші таємниці. Є ще одна таємниця, що вічно кличе і буде кликати кожного до розв’язання. Жі-ноче серце! Ніжне, сповнене кохання і вірності, готове на самопожертву і смерть ради коханого! В ньому теж — безкінечна таємниця, до нього вічне устремління, в ньому — майбутні покоління і розшуки смислу буття!..

Аеровел посміхнувся. Треба йти. Досить сентиментальних міркувань. Скоро знову збереться Космічна Рада і потім — небувалий експеримент. Треба підшукати сильних людей для здійснення задумів, перевірити кожну деталь.

Кілометрів два вчений брів через трави в степовому заповіднику. По шляху з-під ніг злякано стрибнули два зайці, недалеко пробігла козуля. З-за щільної огорожі широколистих пальм і дубів виблискував сферичний ковпак над віллою Аеровела. Вчений швидко вибрався на гладеньку доріжку і через кілька хвилин був у своєму кабінеті.

Там Аеровела зустріли тиша і спокій. Він давно жив один, і рідко коли його турбували сини чи внуки або діти внуків, запрошуючи на різні свята. Сьогодні передбачалась серйозна робота над старовинними матеріала-ми, і тому вчений прийняв спеціальну електробіологічну ванну між двома рефлекторами для стимуляції мозку. Потім сів на стілець, присунув папку із сірими аркушами законсервованих паперів, магнітофонні плівки дале-ких часів. Але йому перешкодили. Над столом загорілась лампочка виклику, на екрані з’явилося обличчя Іскор-ки. Вона винувато посміхнулась, тихо сказала:

— Пробач мені, Аеровеле. Ми здобули записи автоматів того корабля. Серед них є плівки кінофільмів з планети, де панує Диктатор… цей самий… Залізний Диктатор! Я вважаю…

— Давай! Давай, Іскорко! — схвилювався вчений. — Ти молодчина. І нічого вибачатися… Я саме над цими матеріалами працюю…

— Висилаю автоматичною поштою, — відповіла дівчина, зашарівшись від похвали вченого. Екран погас.

Незабаром у стіні ліворуч стола відкрився отвір, і на стіл випав пакунок з кількома плівками. Аеровел ді-став старий апарат для проектування плоскої плівки і підключив його до просторового проектора.

Вчений, хвилюючись, ввімкнув апарат. Зараз він побачить те, що вони чули на словах, — трагічні карти-ни загибелі експедиції, переліт у царство Диктатора, планету, де люди борються з світом машин…

У повній тьмі виник куб простору, загорівся рожевим світлом. Перед вченим попливли епізоди найней-мовірнішої експедиції в бездонні глибини Космосу. Аеровел забув про час, забув, скільки він просидів на стіль-ці, що йому треба робити. Він схилявся перед незрівнянним героїзмом людей, своїх предків, і розумів, що завжди буде торжествувати в світі людський розум, що світле, красиве, наповнене любов’ю і боротьбою життя пе-реможе всі чорні сили у Космосі…

Але ось з’явилися кадри, зняті на планеті, в приміщенні Диктатора. Плівка помутніла, почала перерива-тись Ніби якась сила виводила з ладу апарати, і вони не могли нормально діяти…

Ось показалися ряди напівсферичних машин-слуг, яскраво освітлене блакитним світилом коло чорної підлоги, зеленкувато-прозорий горб Диктатора, огидна постать Ро… Знову затемнення!.. І, нарешті, потворні

машини несуть оголене тіло людини в якесь прозоре накриття. Ах, це ж Георгій — начальник експедиції!.. А ось і жінка на п’єдесталі…

Аеровел здригнувся від несподіванки, впився очима в неземне видіння. Плівка закінчилась… Вчений по-хапливо повернув плівку назад і почав переглядати знову. На потрібному місці зупинив кадр… Мов жива, ви-никла перед ним постать вогненноволосої красуні. Обличчя її, ніби вирізьблене найтоншим різцем скульптора, випромінювало спокій, сум і чекання. Волосся важкими хвилями закривало маленькі округлі груди, і здавалося, що то струмився навколо тіла клубок променів…

Аеровел заціпенів. Гаряче забилося серце. Серце? Чому саме воно?

О, яка прекрасна істота! Який світлий розум мусить бути в неї! І там, у тому світі, панує машина, вона стереже живий розум в стані напівсмерті! Ні! Не можна допустити цього! Розбити морок, розвіяти огидне царс-тво потвор, відновити прекрасну цивілізацію!..

Аеровел включив апарат зв’язку. На екрані з’явилося обличчя Римідала. Він схилився над столом і щось уважно розглядав. Побачивши Аеровела, голова Космічної Ради привітно посміхнувся.

— Що сталося?..

— Я сам очолю експедицію в Велику Магелланову Хмару, — сказав Аеровел. — Я вирішив. Мені треба поговорити з тобою про кандидатуру па моє місце в Інституті…

— Чому ти так вирішив? — здивувався Римідал.

— Скажу потім. Я знаю одне — мого рішення не змінить ніщо.

Екран погас. Вчений пройшовся по кімнаті, відкрив герметичні віконниці. Знадвору ввірвався гомін ран-ку, перший промінь зірниці.

Серце Аеровела знову заговорило…

Десять тисяч років

Літаючий майданчик плив на схід низько над землею. На ньому в зручних кріслах сиділи Аеровел, Ліа-хім, Іскорка, а також Джон-Ей, стривожений, напружений, одягнутий в незвичну для нього одежу — легку, ні-жно-зелену накидку. Вій помітно поправився, помолодшав за двадцять днів після свого воскрешення, але по-гляд його був суворим і похмурим. Новий світ, незвичність умов сковували Джон-Ея. Іскорка нишком погляда-ла на дивного гостя з далекого минулого. її світлі очі з цікавістю і захопленням дивилися на нього. Щось дивне творилося з Іскоркою, вона ще ніколи не відчувала такого. Та по одвічній жіночій хитрості дівчина не показала й знаку на своєму обличчі. Вона кілька днів супроводжувала Джон-Ея в його екскурсіях по новій Землі, вчила його мову, розповідала про події, людей і машини. Джон-Ей сумував. Не залишилось нічого від того, що було десять тисяч років тому. Хіба що так же сумовито шелестіли дуби та берези в заповідниках, як і раніше, та блищали тривожними іскорками очі в дівчини, як і в тих, давно померлих дівчат…

І ще одне підняло настрій Джон-Ея, примирило з незвичними умовами — розмова з Світозаром, який дуже просив побачення з Людиною Минулого. Наївно і безпосередньо Світозар запитував Джон-Ея, чи так уяв-ляли собі предки майбутнє, чи за це вони вмирали, боролись, чи мають право нащадки забувати про тих, які готували їм шляхи і відмовляли в щасті собі…

— Щастя для нас, — відповів Джон-Ей, — було не в досягненні особистої цілі. Ми бачили далекі поко-ління, вільні, прекрасні, озброєні знаннями і мудрістю. Ми страждали не для того, щоб нас оплакували або нам ставили пам’ятники. Те, що я бачу, — суспільство прекрасних, всемогутніх людей — найкращий пам’ятник мільярдам безіменних героїв Минулого…

Світозар слухав Джон-Ея, і його сірі очі палахкотіли захопленням. Замикалося коло тисячоліть, минуле зустрічалося з майбутнім. Мрія тисяч поколінь втілювалася в життя, торжествувала, горіла вже не в душах не-багатьох людей, а переможно крокувала по Космосу…

Джон-Ей хотів знати, що вирішить Космічна Рада з приводу його розповіді про світ машин. Він просив Іскорку допомогти йому зв’язатися з Аеровелом. Але сьогодні Аеровел сам викликав їх до себе, і вони вилетіли до місця старту старовинного корабля, у якому прибув Джон-Ей. Всі супутники схилилися над столом, де були розкладені дві карти одних і тих же материків Землі, але з помітними змінами в обрисах морів і континентів.

— Я знаю, — сказав, розгинаючись, Аеровел. — Я читав у старих книгах. Це місто називалося Цвітоград. Воно стояло на березі моря…

— Згадав, згадав! — вигукнув Ліахім. — Років двісті тому я теж був там на екскурсії. Археологічні роз-копки й інше… Так?

— Цілком вірно, — ствердив Аеровел.

— Правильно, — тихо промовив Джон-Ей, дивлячись вниз на пропливаючу землю, — це місто називало-ся Цвітоград. Але чому називалося? — схаменувся він. — Хіба воно знищене? І ким?

— О, це далеке минуле, — похитав головою Аеровел. Його очі заплющились, він ніби повертав з древно-сті якісь туманні спогади.

— Розкажіть мені про це минуле, — попрохав Джон-Ей.

— Гаразд, — вагаючись, сказав Аеровел. — Я розповім. Але без хронологічних дат, без імен. Ви самі ро-зумієте — десять тисяч років…

— Так. Розумію. Але не звертайтесь до мене на "ви". Адже у вас нема цієї форми звертання…

— Що ж, — засміявся вчений, — я перейняв не найгіршу звичку минулого, вивчаючи за двадцять днів вашу мову…

Джон-Ей зніяковів.

— Пробачте… Але я не зміг вивчити так швидко вашу мову.

— Розумію, розумію. Нічого дивного. Адже наша мова удосконалювалась упродовж тисяч років і має зо-всім інші закони… Потім вивчите, не біда!.. Ну, то слухайте, я починаю!

Тихо бринів теплий вітер за майданчиком, ніби акомпануючи чудесній розповіді Аеровела.

— Двадцять перше сторіччя. Ви самі звідти. Вік дивних відкриттів, фантастичних устремлінь і перших далеких зоряних подорожей. Людство, звільнившись від соціальних протиріч, ринулося з незвичайною жадо-бою до пізнання Космосу в інші світи. Було відкрито кілька заселених систем по сусідству з нашою, але менше, ніж думалось раніше. Нові відкриття, зв’язок з новими світами коштували величезних жертв, численних матері-альних витрат. Шкідлива гігантоманія часто приносила шкоду, людська мрія і думка обганяла технічні можли-вості, викликаючи протиріччя. Проте, ламаючи шкідливі традиції, звільняючись від забобонів і непотрібних звичаїв, поволі приходила ера гармонії Розуму і Серця.

І ось в цей час — йшло якраз двадцять четверте сторіччя по древньому календарю — титанічна боротьба за Людину була перервана втручанням ззовні. Це відбулося так.

Третій по рахунку дегравітаційний корабель вилетів у далеку експедицію в планетну систему зірки, що називалась Полярною або Альфою Малої Ведмедиці. Готувалась інша експедиція для вияснення причин очеви-дної загибелі першої. Але ця експедиція не була здійснена…

В середині двадцять четвертого сторіччя, через сорок вісім років після вильоту корабля на Полярну, Зем-лю спіткала страшна катастрофа. Міста і села планети раптом з невідомої причини охоплювались всепожираю-чим полум’ям, знищувались посіви, ліси, заводи, бібліотеки, культурні центри. Спочатку думали, що це стихійне лихо, викликане підвищеною активністю Сонця, але скоро побачили, що вогонь охоплює певні ділянки, ніби обрані чиєюсь рукою.

Потім з’ясувалось, що в нашу систему вторглися кілька зорельотів з Полярної, де протягом багатьох ти-сячоліть розумна раса розвивалася в напрямку жорстокості, егоїзму, ненависті до всього живого. Звичайно, не всі розумні істоти, що населяли систему, а верховна каста, якій вдалося на довгі віки закувати волю нижчих істот. Так ось, ця раса досягнула високих вершин Знання і в інших світах шукала можливості здійснити свої експансійні устремління. Вона захопила наш космічний корабель, екіпаж якого не підозрював нічого, і, узнав-ши секрет дегравітації, напала на нас, щоб підкорити Землю.

Це були страшні дні. Багато хто думав, що цивілізація загинула. Єдиний світовий центр був знищений, координація дій зникла. Наступав ганебний кінець людства.

Але рятунок знайшовся в повному любові, готовому на жертву ради інших серці людини. Троє молодих хлопців вилетіли на старих літаках з атомними зарядами до місця концентрації агресорів та їх апаратів. Це було в пустелі, де зараз розташовані наші біологічно-дослідні плантації і центри. Пустеля називалась тоді Сахара. Чужинців не було видно: їх закутувало дегравітаційне поле. Герої розподілили між собою квадрати, де мусили ховатись вороги, і, ринувшись униз, викликали страшні

вибухи на площі в сотні квадратних кілометрів. Жорс-токе породження чужого світу пощастило знищити. Світ звільнився від страшної загрози, загрози рабства.

Людство торжествувало, схиляючи голову перед безіменними героями. На місці, де відбулися згадані події, їм побудували пам’ятник. Він стоїть і досі.

Людство заплатило величезну ціну за жорстоку науку. Воно зрозуміло порочність тодішньої системи розповсюдження знань і виховання. Величезні досягнення Науки, які готували небувалі стрибки в пізнанні Сві-ту, були в більшості випадків монополією окремих Інститутів і учених, а для широких мас готувались тільки пілюлі, які легко було перетравлювати, але які не давали справжніх знань. Це було нещастям. Майже всі науко-ві центри згоріли, і Людство було відкинуте назад, до знання двадцятого сторіччя.

Та урок не пройшов марно. Люди запам’ятали, що інтелект може бути антигуманним, і трималися напо-готові. Згодом з допомогою сусідніх систем людство відновило знання і рушило вперед.

Найбільшу увагу ми приділили вихованню свідомості, боротьбі за довголіття і безсмертя. Ми не поспі-шали, як раніше, летіти за межі нашої Галактики, користуючись умовністю Часу, бо на прикладі минулої історії знали, що в цьому немає ні сенсу, ні потреби. Ми зрозуміли, що пориватися на повну силу в глибину Безкінечності можна тільки тоді, коли Людина буде безсмертною, коли на Землі не залишиться жодної істоти, обтяже-ної хоч в найменшій мірі егоїзмом. Тільки вільний, гордий і ясний Розум треба нести в інші світи, з’єднуючи його потік з іншими потоками.

В наші дні прийшло нове випробування для розуму. Деякі вчені хотіли звільнити людство від головного, що дає смисл життю, — від

наукового мислення. Приліт вашого зорельота і розповідь про жахливе царство машин припинив небезпечний задум.

Це основне, що я можу розповісти. Ти потрапив у вік, коли переможена смерть і коли перед Розумом відкривається безкінечний грандіозний шлях дослідження й пізнання. Ми пишаємось тим, що можемо заявити: Людство готове для цього славного шляху! І, може, не так далеко від нас той чудесний світ високого розуму, про який ти нам розповів, Джон-Ею!..

Аеровел замовк. Джон-Ей, затуливши очі долонею, сидів непорушно, вражений історією планети. Навіть Іскорка, що знала все це, по-дитячому відкрила губи, зачарована розповіддю.

— Я хотів би бачити пам’ятник героям, — попросив Джон-Ей, отямившись від враження.

— Гаразд, — сказав Аеровел. — Я включу телепередачу звідти. Завжди можна спостерігати цей пам’ят-ник, знятий просторовим проектором уночі. Це дуже хвилююче і прекрасне видовище. Дивіться!..

Вчений включив невеликий екран. На ньому була повна тьма. Потім серед суцільного океану ночі вини-кло три світлі цятки. Вони збільшувались, випромінювали криваве сяйво. В цьому сяйві з’явилися три постаті юнаків з піднятими вгору руками, з непереможним устремлінням вперед. Груди їх були розірвані, в піднятих руках палали їхні серця, які вони віддали смерті ради людей. Джон-Ей відразу згадав старовинну легенду про Данко. Очевидно, скульптори використали саме цей образ.

Десь унизу п’єдесталу вибухнуло полум’я. Воно, мов казкова квітка, охопило різноколірними пелюстка-ми трьох юнаків. Відсвіти вогню виблискували на молодих прекрасних обличчях, сповнених любові і

палкої нестримності. Здавалося, горять отак вони на вогнищі безсмертя і ніколи не згорять.

Видіння зникло. Аеровел виключив телеприйом. Очі Джон-Ея блищали захопленням і гордістю.

— А та раса, що напала на Землю, і досі панує там? — запитав він вченого.

— Ні! Ми, погодивши дії з нашими сусідами, послали на Полярну озброєну експедицію, щоб знищити вогнище агресії і загрози для миролюбних систем. Але ми запізнились. Там, на планеті в системі Полярної, від-булася міжусобна війна. Раби повстали, і напали на правлячу верхівку. Сили з обох сторін були колосальні. Вся поверхня планети спалена, знищена вщент. Атмосфера планети отруїлася так, що ми не знайшли жодної живої істоти, жодної рослини, навіть примітивних бактерій… Як бачите, не скрізь, як у нас, еволюція суспільства при-водить до позитивних формацій…

— Чим же ваше суспільство відрізняється від попередніх? — тихо запитав Джон-Ей.

— Думаю, що всім. Особливо ж тим, що нами повністю ліквідована проблема, яка раніше терзала людст-во і навіть визначала політичне чи економічне обличчя попередніх соціальних формацій — проблема їжі, про-блема наступного дня. Наука повністю задовольняє потреби людини в їжі і предметах вжитку. Але це стало другорядним. Ти бачиш, що наша їжа спрощена й уніфікована, хоч і має в собі всі необхідні речовини, з яких формується організм. Ми зовсім відмовились від м’яса тварин і взагалі живих істот… Ми вирощуємо такі пло-ди, які концентрують у собі всі елементи в потрібних пропорціях і придатні до споживання їх організмом. Дуже спрощувати процес споживання їжі ми не хочемо, бо при цьому буде змінюватися апарат травлення, а звідси і форми людини, які створювалися мільйони років і вважаються естетичними

зразками. Але й наслідувати людей минулого, які мали навіть естетику харчування, ми також не будемо, бо це принижує Розум. У нас є значимі й високі цілі. Кожен індивід звільнений для того, щоб вбирати в себе мудрість Знання. Наше суспільство — воіс-тину суспільство рівних. Ми зробили багато для Людини. Те, про що тільки мріяли ви, — здійснене. По всій планеті створений рівний м’який клімат, повністю знищені хвороби і можливість їх виникнення, стосунки між людьми регулюються не законами, як раніше, а свідомістю… І, нарешті, Людина так глибоко проникла в таємниці Матерії, що одержала необмежені запаси енергії — могутньої, зручної в користуванні. Саме ця обставина дозволяє проводити колосальні експерименти, які відкривають нову сторінку в житті Розумного Світу. Це — перемога над Простором!

У жертву новому Знанню було принесене багато життів молодих ентузіастів, бо. часто ми йшли наосліп, але тепер все найважче позаду. Мрії ваших поколінь ми втілюємо в дійсність…

— Це слова Георгія, — прошепотів Джон-Ей. — Ви справджуєте надії своїх предків. Але з’ясуйте хоч трохи суть ваших відкриттів. У двадцятому сторіччі і навіть в наш час такі проблеми належали до сфери місти-ки, і в кращих випадках про них говорили тільки на сторінках фантастичних книг…

— Добре. Я скажу, — погодився Аеровел. — Річ у тім, що здавна культивувалися неправильні уявлення про суть Простору. Люди вперто вірили своїм почуттям, які переконували, що простір — це вмістилище мате-рії. Ейнштейн і Лобачевський перші стали на шлях руйнування звичних уявлень. Довго їх погляди були незро-зумілими або малозрозумілими і відносилися до сфери абстракцій. А для нас це — життя, практика. Дослід по-казує, що Простір є там, де є поле гравітації. Простору нема без поля, поля нема без матерії, значить, Простір — це функція тяжіючої матерії…

Ми навчилися нейтралізувати простір. В потрібному напрямі, наприклад, на Місяці, ми створюємо смугу антитяжіння такої ж напруги,

як і тяжіння. Простір зникає, ми опиняємось на іншому космічному тілі. Коротше, — політ зв’язаний з Часом. Час — це вимір певної кількості енергії, яка потрібна, щоб перебороти напругу поля і добратися до іншого світу! А ми не переборюємо тяжіння механічним пересуванням, а знищуємо його, нейт-ралізуємо!..

— Колосально! — вигукнув Джон-Ей. — Це… це… Я не знаю навіть, як назвати!..

— І не треба, — посміхнувся Аеровел. — У давнину були великі люди, які передбачали такі можливості, могутній розум яких пробивав усі оболонки закостенілих догм і консерватизму в мисленні, чий розум випере-джав сучасників на тисячоліття…

Вдалині засиніла гладь моря. На березі, серед пишних рослин, підіймались сніжио-білі, рожеві, блакитні палаци. Вони здавалися казковим породженням морської хвилі, яка хлюпнула в небо і закам’яніла на сонці в неповторних прекрасних формах, переливаючись різноманітними фарбами. Летючий майданчик, підкоряючись руці Аеровела, повернув ліворуч і поплив над плантаціями рослин на північ. Показався великий квадрат прос-тору, вільного від плантацій і будівель. Над цим місцем майданчик зупинився і почав знижуватись. Джон-Ей з хвилюванням дивився на розкопки, які проводилися внизу. Наскільки сягало око, з-під землі виростали залиш-ки чудесних старовинних палаців.

— Це ваше місто, — промовив Аеровел, звертаючись до Джон-Ея.

— Але ж воно було на березі моря?

— Море відійшло…

Майданчик зупинився. До нього підбігли якісь люди — молодий рожевощокий хлопчина і кучерява міні-атюрна дівчина.

— Найстаріший археолог, — прошепотів Аеровел.

— Найстаріший?—засміявся Джон-Ей.

— Так! Ви забуваєте про довголіття. Бералі і Мрія — керівники розкопок, — відрекомендував учений.

Ті уклонились гостю, про якого вже чули.

— Ми повинні виявити місцезнаходження Інституту Анабіозу, — звернувся до археологів Аеровел.

— Ми допоможемо з радістю, — відповів Бералі. — Але як?

— Я пройду по вулицях, — сказав Джон-Ей. — Гадаю, мені вдасться впізнати що-небудь і згідно плану згадати, де був Інститут. Але для чого все це потрібно?..

— Секрет, — засміявся Аеровел. — Дізнаєтесь потім…

Керівники розкопок і прибулі повільно рушили по вулицях мертвого міста. Багато дечого було чужим для Джон-Ея, тому що від часу вильоту експедиції до загибелі міста минуло майже чотири століття і його вигляд змінився до невпізнання. Але ось вони зупинилися на краю широкої зореподібної площі, і в Джон-Ея вирвався радісний вигук:

— Впізнав! Ось Палац З’їздів! Тепер ми знайдемо легко…

Він розгорнув карту, всі схилилися над нею.

— Ось. Два кілометри і двісті метрів на північ.

— Але, як ви гадаєте, там що-небудь збереглося? — обережно запитав Аеровел.

— Напевне, — відповів Джон-Ей. — Всі основні приміщення Інституту були під землею. Повна ізоляція від зовнішнього впливу…

Найстаріший вчений повернувся до Бералі.

— Прошу закінчити розкопки за два дні. З максимальною обережністю…

…Група працівників Інституту Воскрешень, очолювана Аеровелом, Ліахім, Джон-Ей, Іскорка та Світозар з Нені, повільно спускалися по широких матово-зелених сходах у підземелля древнього Інституту Анабіозу. В електропроводи, що збереглися, був пущений струм, довгий коридор освітлювався.

Група вступила в приміщення з низькими овальними склепіннями. Вздовж стін були встановлені своєрі-дні масивні резервуари, прикриті матовими плитами. Біля кожної установки виднілася апаратура явно радіотех-нічного характеру.

— Магнітний запис, — обізвався Джон-Ей і включив перший зліва магнітофон.

Почулися слова, сказані мовою, яку розуміли тільки Джон-Ей, Аеровел, Ліахім та Іскорка.

— Воскресити в тридцятому році двадцять п’ятого сторіччя. Синєгор. Тридцяти років.

Джон-Ей, хвилюючись, включив ще одну установку, потім іншу. І от всі побачили, як Людина Минулого поблідла і захиталась. З динаміка магнітофона пливли спокійні слова:

— Маріанна. Двадцяти трьох років. У стані штучної клінічної смерті. Воскресити після повернення пер-шої позагалактичної експедиції у Велику Магелланову Хмару. Час вильоту — дві тисячі п’ятдесят восьмий рік. Керівник експедиції — Георгій. Експеримент проводиться згідно з бажанням самої піддослідної…

— Так ось чому ви розшукували цей Інститут, — тихо промовив Джон-Ей. — Але звідки ви взнали про Маріанну, про те, що вона тут?.. Адже я теж не знав цього…

— Маріанна — ваша кохана? — неприродно жваво перебила Іскорка. Аеровел засміявся, пильно дивля-чись на дівчину, яка почервоніла по самі вуха. Джон-Ей кинув на Іскорку уважний і дружній погляд.

— Ні, — відповів він. — Це наречена Георгія…

— Я дізнався про це, — перебив Аеровел, — з матеріалів Світового Фонду, і ви розумієте, що я не міг залишити все так. Ось хто натрапив на ці матеріали, — показав він на Світозара.

Джон-Ей гаряче стиснув хлопцю руку. Той почервонів від похвали, зніяковів. Джон-Ей тривожно повер-нувся до Аеровела.

— Що ж ви думаєте зробити з нею?..

— Воскресити!

— А потім?

— Ви почуєте про це на засіданні Космічної Ради…

По знаку найстарішого вченого резервуар був відкритий. Всі побачили в його глибині за прозорим на-криттям молоду вродливу

жінку. Довгі вії відкидали на бліді щоки скорботні тіні, ще більше підкреслюючи красу лиця.

— Це вона, — прошепотів Джон-Ей. Він раптово і несподівано для інших заплакав сльозами радості і щастя.

Маріанна через десять тисяч років поверталась до життя в новий казковий світ…

Подолання простору

Розповідь Аеровела про подолання простору без апаратів так вразила Джон-Ея, що він не витримав і по-просив Іскорку продемонструвати це. Дівчина перемовилася з Ліахімом. Інститут Галактичних Експедицій дав дозвіл.

…Перед світанком вони вилетіли на гравільоті до космодрому. Теплий вітер віяв прямо в обличчя. Неви-соко над горизонтом сяяв туманний Місяць. Джон-Ей поглянув на нього і зрозумів, що супутник Землі тепер не такий, як був колись. Що з ним сталося? Не видно відомих звичних плям. Навколо диска з’явилася туманна ко-рона…

— Іскорко! — озвався вражений Джон-Ей. — Поясніть мені, що це значить?..

Іскорка засміялася. Вона зрозуміла його.

— Зараз ви про все узнаєте. Кілька хвилин терпіння…

На космодромі їх чекали. Гравільот приземлився в сліпучо освітленому колі.

Іскорка взяла Джон-Ея за руку і потягла до якогось отвору.

Вони зайшли в сферичну кабіну з маленьким круглим матовим екраном і мініатюрним пультом, сіли в глибокі крісла з прозорого, майже невидимого матеріалу.

На екрані Джон-Ей побачив диск Місяця. Він був далекий, як і тисячоліття тому. Здавалося неймовірним те, що мало статися.

Іскорка гордо поклала руку на пульт.

— Можна? — Блиснула вона очима.

Джон-Ей мовчки хитнув головою, не зводячи погляду з Місяця. Він, мов у сні, чув голос дівчини, який говорив:

— Спеціальні локатори фокусують напрям, визначають відстань з точністю до міліметра. Тепер в кон-денсаторах накопичується необхідна енергія, щоб створити антиподе. Потужні потоки квантів ізолюють цю лінію, не допускають, щоб якийсь мікрометеор ліквідував смугу антипростору… Увага! Включаю установку! Простір зникає!

Колихнулося небо, диск Місяця в якусь нікчемну долю секунди виріс до неймовірних розмірів і зник. За ілюмінаторами видно було синє небо, хмарки і віти зелених пальм, які злегка колихалися.

Джон-Ей вражено поглянув на Іскорку.

— Чому надворі день? Де ми?..

— На Місяці! — засміялася дівчина. — Не дивуйтеся, виходьте і переконуйтесь.

Джон-Ей, зачудований, безмовний, ступив у відкритий люк надвір. Навколо розстилалися ряди плодових дерев, апарат стояв на невеликій

площі. Недалеко височіли антени і якісь енергетичні споруди. Високо в небі сяяло сонце, трохи нижче видно було туманний серп Землі.

— Місяць, — прошепотів Джон-Ей. — Це чари… Значить, ви заселили його, створили атмосферу…

— Так, — підтвердила дівчина. — Місяць тепер — курорт, край для відпочинку… Але це не поодиноке явище. Кілька пустельних раніше планет перетворено на заселені центри. Для сучасної науки це не важко…

Джон-Ей глибоко вдихнув запашне повітря Місяця і гордо поглянув навколо. Це була гордість за людст-во, за його велич і геній, який не знає перепон. Прогрес йде кроками титанів, темпи його все прискорюються, і хто знає, чи так далеко Земля від того рівня, якого досягли представники далекого світу в чужих галактиках…

Іскорка торкнула його за руку, лагідно посміхнулась.

— Пора! Апарат потрібний для практичних потреб. Вернемось на Землю…

Джон-Ей вдячно схопив її руку, потиснув, заглянув у очі, які випромінювали ніжність і любов.

— Дівчино, мріє моя! Це неймовірно! Це титанічно!..

Іскорка мовчки дивилася на Джон-Ея і з радістю бачила, що Людина Минулого оживає духовно, серце її розтоплюється, звільнюється від шкаралупи суму і готується до великого безсмертного шляху по дорогах Все-світу. І ще Іскорка зрозуміла, що на тій дорозі поряд з ним неодмінно буде вона, як незамінний друг, товариш і жінка…

Велике звершення

…Із заплющеними очима вона підвелася на твердому ложі, сіла. Обличчя її усміхнулось, руки простяг-нулися вперед.

— Георгію… — тихо покликала вона. Присутні мовчали, вражені цим словом, що перше зірвалося з вуст дівчини після цілої вічності. Вона, не почувши відповіді, спохмурніла, повільно відкрила повіки, привчаючи очі до м’якого освітлення.

— Маріанно, — прошепотів Джон-Ей.

Маріанна здригнулась, озирнулася, вражено подивилась на колосальний купол приміщення, потім на групу дивно одягнених людей і ось, нарешті, побачила Джон-Ея. Очі її спалахнули, на блідих щоках заграв ру-м’янець.

— Це ти?.. — прошепотіла вона. — Значить, експедиція повернулась?

— Так, зореліт повернувся, — обережно відповів Джон-Ей.

— А Георгій… Георгій де?..

— Зачекай, не поспішай, Маріанно… Тобі треба повністю видужати…

Дівчина встала, зупинилась на підвищенні, де відбувалося воскрешення. їй подали плащ з рожевого бли-скучого матеріалу. Вона, не соромлячись наготи, легко зіскочила вниз, накинула плащ на плечі, загорнулась. Очі Маріанни випромінювали радість і тривогу. Вона, не відриваючись, дивилася на людей нового світу, куди їй пощастило перескочити з допомогою смерті.

— Скільки я пролежала? — нарешті запитала вона.

— Десять тисяч років, — скромно відповів Аеровел.

— Десять тисяч років?.. — Маріанна замовкла, намагаючись усвідомити ці слова. — Тільки тепер повер-нулась експедиція? Адже ви мене воскресили згідно з заповітом?..

— Так…

— Значить, Георгій повернувся? Джон-Ею, чому його нема? Що все це значить? Чому ти не дивишся ме-ні в очі?

Іскорка, відверто милуючись жінкою минулого, підійшла до неї, ласкаво поклала руку па її плече.

— Люба сестро. Заспокойся. Ти потрапила в такий вік, коли і смерть знищена…

— Значить, він помер? Його нема? — закричала Маріанна у відчаї. — Для чого ви воскресили мене?..

— Він не вмер, — серйозно сказав Джон-Ей. — Він живий, але зараз дуже далеко звідси. Повернувся я один — вірніше, не я, а мій трун. Мене воскресили. Знайшли також тебе в похованому під землею Інституті Анабіозу по старих записах…

Джон-Ей ступив крок уперед.

— Я прошу тебе… Маріанно… будь спокійною… Наберися терпіння. Я сьогодні тобі про все розповім…

— А через місяць, — ласкаво усміхаючись, додав Аеровел, — вирішиться й доля вашого Георгія.

Члени Космічної Ради і гості були приголомшені словами Аеровела, що лунали над залом засідань:

— Настав час великих звершень. Досі ми нагромаджували сили і можливості, а тепер відкриваємо для розумного світу новий шлях до майбутнього, ще прекрасніший і розумніший, ніж будь-коли… Ми допоможемо сусідній системі відродити цивілізацію і, поєднавши зусилля, піднімемо Розум па небувалу височину. Ера Без-смертя — це ера повного підкорення Космосу, це торжество Людини над Безкінечністю!..

Ми готові до експедиції! Енергії Системи досить, щоб здійснити цей подвиг! Що скаже Космічна Рада?..

Аеровел зійшов з підвищення. І відразу ж у залі знялася буря. Думки Ради розділилися надвоє. Незви-чайність завдання і надграндіозність його виконання настроїли багатьох проти проекту.

Один за одним виходили до зеленого овалу вчені системи Сонця, Сиріуса, Центавра, планети Кома, представники народів Землі, щоб взяти участь у гарячій дискусії. Нарешті підвівся з місця Семоній і, блискаю-чи чорними очима, промовив:

— Проект має безкінечну перспективу. Хто буде суперечити цьому? Ми стали безсмертними — чого ж боятися? Відкриємо двері до нас іншим Світам, які борються проти жахливої небезпеки! Пропоную передати рішення питання Великій Раді Людства.

Пропозиція була прийнята. На п’ять хвилин включилися з допомогою гравітаційних установок зв’язку інші системи. Розумні істоти Великого Союзу Систем слухали короткий переказ проекту Аеровела і перспекти-ви, які він дає. На п’ятій хвилині прийшло рішення — проект повністю був схвалений…

Зал засідань Космічної Ради вибухнув овaціями на честь автора проекту. Аеровел усміхнувся, скромно схилив голову.

До нього підбігла Маріанна, обняла, гаряче поцілувала.

— Це чудесно, неймовірно! Ваше покоління — це покоління титанів!..

Аеровел серйозно поглянув на дівчину.

— Ми зобов’язані всім, чого досягли, далеким і невідомим трударям минулих віків, бо це вони дали нам неймовірні можливості і сили. Ідіть, готуйтесь, завтра ми вилітаємо!..

Під сяйвом блакитної зірки

…Експеримент був винесений на простори Антарктиди, що служила Людству як стартова площадка для всяких небезпечних досліджень. Найточніші електронно-квантові машини обчислили все — відстань, пройдену системами за десять тисяч років, напрям, координати планетної сім’ї блакитної зірки у Великій Магеллановій Хмарі.

Чотири гігантські зорельоти були встановлені на високому гірському плато. По краях материка вчені змонтували кільце енергетичних установок, що мали забезпечити створення нейтрального простору в вузькій смузі між Землею та планетою, де панував Залізний Диктатор.

Дві тисячі чоловік зайняли свої місця в житлових приміщеннях зорельотів. Колосальні космічні кораблі, що сягали до кілометра в діаметрі, потрясаючи страшним гуркотом материк, пробили атмосферу і вийшли в світовий простір. І тоді, по сигналу із зорельотів, неймовірної потужності енергетичне поле було включене. До установок ринула енергія, сконденсована на Меркурії, супутниках Юпітера і Сатурна. Керував експериментом з Землі Семоній, який став пристрасним захисником проекту Аеровела після передостаннього засідання Космічної Ради. Він слідкував за зорельотами з допомогою могутньої електронно-телескопічної установки, захищеної прозорою бронею від зовнішнього світу.

Коли, по знаку Аеровела, енергія сонячної системи сконденсувалась на установках в Антарктиці, неймо-вірний вихор, здавалося, струсонув Всесвіт, зоряне небо злилося в суцільну сяючу сітку, і все це відбувалося одну неповторну мить. Перед очима Семонія виникла променистa гігантська зірка і на тлі її сяйва чотири земних зорельоти…

Експеримент удався. Вузька смуга в полі тяжіння двох галактик нейтралізувалася. Простір у десятки ти-сяч парсеків був пробитий. Автомати блискавично відключили джерела енергії від установок. Сильний земле-трус захитав материк. Та коли Семоній відвів погляд від екрана телескопа й оглянувся навколо, за прозорою бронею знову було видно знайомі гори Антарктиди.

А зорельоти за точно обчисленим курсом, оточивши себе дегравітаційним полем, невидимі для будь-яких приладів, наближались до страшної планети — резиденції Залізного Диктатора. Головний зореліт вів Джон-Ей, інші — Аеровел, Ліахім та Іскорка.

Нерви двох тисяч чоловік напружилися до краю. Адже тепер мусить вирішитися доля не тільки послан-ців людства, а й заселених систем рідної Галактики…

Аеровел з’єднався з керівниками усіх зорельотів, і коли їхні обличчя з’явилися на просторових екранах, лаконічно сказав:

— Я на кілька хвилин включу електронні телескопи. Для цього треба нейтралізувати можливу реакцію Диктатора. Будьте напоготові!..

Три невидимі кораблі вийшли наперед. Аеровел, хвилюючись, ввімкнув автомати. Перед ним спалахнув екран електронного телескопа. В очі вдарив потік променів блакитної зірки. Крупним планом в кутку випливла остання планета системи з великим супутником. Аеровел миттю повернув регулятор збільшення. Планета на-ближалась,

неймовірно збільшувалась. Рідкі прозорі хмари розступилися, показалась поверхня чужого світу.

Аеровел не вірив своїм очам. Перед ним на екрані, збільшені до натуральних розмірів, пропливали насе-лені пункти планети. Ось блиснула стрічка ріки, озеро, великі квадрати полів, ліси, сади, ось знову населений пункт, на широкій площі метушлива юрба. Це ж люди, розумні істоти! Невже розрахунки були невірні і зоре-льоти взяли не той курс? Ні! Не може бути! Але ж Диктатор! Де він? Невже...

Аеровел не міг закінчити раптової думки, не смів!..

Але факти були сильніші від сумніву. На планеті панувала розумна людська раса!..

— Друзі! — схвильовано звернувся Аеровел до своїх супутників і командирів зорельотів. — Телескопи свідчать, що на планеті процвітає розумне життя. Гадаю, що людям цієї системи вдалося перемогти Диктатора і його господаря Ро. Пересторога тепер не потрібна! Виключайте дегравітаційне поле і ведіть кораблі на посадку.

Захоплені вигуки радості були відповіддю на його слова. На екранах перископів загорілися діамантові вогні планет системи і кружало блакитного сонця. Швидко наближався диск крайньої планети. Зорельоти ще раз оточили себе могутніми полями, які позбавляли їх ваги, і повільно опустились крізь гарячу атмосферу на піщане плоскогір’я. В рожеве небо здійнялися хмари піску, сіро-фіолетові дерева навколо були розчавлені веле-тенськими апаратами...

Деякий час космонавти насторожено очікували, спостерігаючи пустельний краєвид. Та ось на обрії з’явилася курява. То швидко наближалися якісь машини. їх було не менше сотні. Колона цих машин зупинила-ся метрів за двісті від зорельотів. На пісок висипали тисячі

істот — цілком схожих на людей Землі. Вони віта-льно здіймали руки вгору, вони щось кричали незрозумілою мовою.

Аеровел полегшено і радісно усміхнувся, апарати зв’язку понесли його слова по всіх кораблях:

— Всім бути на місцях! Джон-Ей, Маріанна і десять чоловік вашого екіпажу нехай вилітають до цих лю-дей…

Від колони машин відокремився огненноволосий гігант. Він захоплено дивився на велетенські зорельоти, які верхівками сягали хмар. Ось він побачив, як з верхівок двох зорельотів ковзнули два літальних апарати і безшумно опустилися донизу. Юрба завмерла. До гіганта наблизився майданчик Аеровела. Вчений жестом за-просив представника нового світу до себе. Той, не вагаючись, легко піднявся по східцях до людей Землі. Його очі горіли хвилюванням і якимсь нез’ясовним дивним почуттям, у якому можна було прочитати і захоплення, і радість, і вдячність.

— Аеровел! — крикнув зі свого апарата Джон-Ей. — Клянусь, що він схожий на Іо! Ти пам’ятаєш мою розповідь?..

Аеровел не встиг що-небудь відповісти, як почувся голос гіганта. Він жваво сказав мовою Джон-Ея і Ма-ріанни:

— Ти правильно сказав, брате! Іо — наш далекий предок! Він розповідав нашим батькам про приліт у далекі часи людей з іншої галактики. Вони загинули тоді в поєдинку з Диктатором.

— Але звідки ви знаєте цю мову? — запитав вражений Аеровел.

— Ця мова була записана квантовими машинами, — пояснив огненноволосий. — Ми навік зберегли спо-гад про героїв. Ми весь час чекали, що до нас прибудуть брати на допомогу. Я бачу, що це ви —

нащадки геро-їв. Але як ви дізналися про все? Адже тим двом не пощастило втекти від Диктатора!..

Та ось погляд гіганта зустрівся з поглядом Джон-Ея. Його очі розширилися від здивування, слова завме-рли на вустах.

— Я бачив це обличчя на портретах, — прошепотів він. — Джон-Ей… Але ж минули тисячоліття з того часу!..

— Не дивуйтесь, — весело обізвався Джон-Ей. — Наука на нашій планеті досягла такого рівня, що мене воскресили і навіть зробили безсмертним!.. Але про це потім. Скажіть раніше — як ви подолали Диктатора?..

— За планом старого Іо, — відповів гігант. — Ми об’єднали зусилля всіх людей у підземеллях, за багато віків проробили печери до енергетичних центрів і знищили їх. Це трапилось недавно — років тридцять тому… Ро вмер через п’ятсот років після вашого прильоту. Наостанок він дав завдання Диктатору знищувати все живе. Тільки знешкодивши головну машину, ми відвернули повне знищення людської раси…

— А де ж сам Диктатор тепер?..

— Диктатор залишається на своєму місці непорушний до цього часу. Після Іо не було жодної людини, яка б знала його конструкцію або конструкції автоматів того часу… Тепер у нас немає можливості так швидко відновити свою могутність!..

Обличчя Аеровела розцвіло доброю посмішкою.

— Ми допоможемо вам. Показуйте нам дорогу. Летимо до резиденції Диктатора!..

Два літальні майданчики легко піднялися в повітря і попливли над землею. Сотні машин, здіймаючи ку-ряву, помчали назад від плоскогір’я, де височіли зорельоти.

Раптом Джон-Ей зблід, в очах промайнули якісь болючі спогади. Маріанна схопила його за руку.

— Що з тобою, друже?..

— Віо-літта! Гори Віо-літта! — прошепотів Джон-Ей.

Гігант почув, схвально кивнув головою.

— Вірно! Бачите — руїни антени? її знищили наші сміливці!

Внизу промайнули руді горби. Вони вже заростали блідо-зеленими кущами. Ось з-за горбів показалося велетенське прозоре накриття. Літальні майданчики влетіли через широкий отвір всередину і спустилися на широкій чорній площі серед тисяч непорушних напівсфер, що виблискували потемнілими тілами навколо. Прямо перед враженими космонавтами височів прозорий горб мертвого Диктатора — колись грізної механічної потвори. Він тепер був безсилим... Джон-Ей метнув погляд ліворуч. Там, як і раніше, під прозорим куполом стояло дві постаті.

— Георгій, — прошепотів Джон-Ей.

— Де? Де Георгій? — безтямно крикнула Маріанна. Сльози застилали їй очі.

— Ми не знали, що з ними робити, — тихо обізвався гігант. — Ми їх залишили так, як вони стояли. Це — жінка-інженер, творець Диктатора, і один з тих героїв!..

Маріанна не дослухала. Вона вистрибнула з майданчика і метнулася до прозорого накриття. Джон-Ей кинувся за нею. Вони першими знайшли вхід і проникли в нього. Перед ними на чорному п’єдесталі стояли дві непорушні постаті — Георгій і прекрасна жінка цього світу. На їх обличчях, як і раніше, завмерло нерозуміння і болісне запитання — коли ж закінчиться ця пантоміма і над світом прекрасної зорі загориться вогонь живого, а не примарного Розуму?..

Джон-Ея випередила Маріанна. Вона легко вибігла по хвилястих сходах до п’єдесталу і кинулася, рида-ючи, до ніг Георгія. її підхопив Аеровел, який теж піднявся сюди, поставив на ноги.

— Спокійно, дівчино, — сказав він. — Ми воскресимо їх…

Він говорив це, а сам схвильовано дивився на обличчя вогненноволосої красуні — творця страшної ма-шини.

— Пробач мені, Осінній Лист, далека зоре моя! — прошепотів він. — Я пішов назустріч долі своїй. Ось вона — переді мною. Я поверну їй життя і розум. Ми разом з нею створимо прекрасний світ. Ми поєднаємо зусилля двох галактик — і це буде трампліном у Безкінечність…

По знаку Аеровела прозорі саркофаги з тілами Георгія і жінки-інженера перенесли на майданчики.

— Вони в стані глибокого анабіозу, — сказав Аеровел. — Через дві години ми будемо говорити з ними…

Впало накриття над операційними столами. Люди схвильовано завмерли. І ось… Сталося!..

Спочатку заворушився Георгій, потім застогнала Сіой — огненноволоса жінка. Вони поверталися до життя, вирвані всемогутньою рукою людини з лабет вічного сну.

Георгій поволі підводився, намацував руками опору. Повільно розплющив очі. Туманним поглядом ков-знув по присутніх і раптом… побачив Маріанну.

Неясні спогади тінями пролетіли в мозку, яснішали, сповнювалися змістом

— Маріанно! Який чудесний сон, — прошепотів він.

Маріанна не витримала Вона не бачила, як Аеровел допомагає Сіой вставати з ложа, як на широкому плато народи планети вітають братів з далекої системи Плачучи від щастя, вона невідривно дивилася на облич-чя свого коханого — змарніле, худе Серце и билось так сильно, що здавалося, воно вискочить з грудей А може, то не серце билося, а рвалася в простір, народжувалась доля нового світу — безсмертна, прекрасна, щаслива

1959 р.